

ÜGYÉSZSÉGI SZEMLE

2021/04. ■ VI. ÉVFOLYAM 4. SZÁM

ÜGYÉSZSÉGI SZEMLE

2021/04 ■ VI. ÉVFOLYAM 4. SZÁM

Alapító: Legfőbb Ügyészség

Kiadó: Országos Kriminológiai Intézet

Főszerkesztő: **Prof. Dr. Vókó György DSc** OKRI igazgató, professor emeritus (PPKE)

Felelős szerkesztő: Dr. Kiss Anna PhD tudományos főmunkatárs (OKRI),
egyetemi oktató (PPKE)

Olvasószerkesztő: Dr. Kőhegyes Anikó

A szerkesztőbizottság elnöke: Prof. Dr. Belovics Ervin PhD legfőbb ügyész helyettes,
tanszékvezető egyetemi tanár (PPKE), egyetemi magántanár (ELTE)

A szerkesztőbizottság tagjai:

Prof. Dr. Polt Péter PhD legfőbb ügyész, tanszékvezető egyetemi tanár (NKE),
c. egyetemi tanár (PPKE)

Dr. Lajtár István PhD legfőbb ügyész helyettes, c. egyetemi tanár (KRE)

Dr. Fejes Péter PhD Vas megyei mb. főügyész helyettes, egyetemi docens (ELTE)

Dr. Békés Ádám PhD ügyvéd, egyetemi docens (PPKE)

Prof. Dr. Domokos Andrea PhD intézetvezető egyetemi tanár (KRE)

Prof. Dr. Gellér Balázs József PhD ügyvéd, tanszékvezető egyetemi tanár (ELTE)

Prof. Dr. Görgényi Ilona PhD intézetigazgató egyetemi tanár (Miskolci Egyetem)

Szerkesztőbizottsági titkár: Dr. Sárkány Eszter PhD tudományos főmunkatárs (OKRI)

Tördelő, grafikus: Dr. Kőhegyes Anikó

Weboldal tervező: Legfőbb Ügyészség Informatikai Főosztály

TARTALOM

2021/04

TANULMÁNYOK

- 06** Garai Renáta
Bűncselekményt nemzeti dohányboltban? Nem érdemes!
- 24** Bácskai Máté
Az elektronikus személyiségről II.
- 38** Kiss Anna – Törő Andrea
A sértett szerepe a hatályos Be.-ben

KEREKASZTAL-BESZÉLGETÉS

- 52** Beszámoló a „Korrupciós kockázat, kockázatos korrupció?
A csekély súlyú és nagy volumenű korrupció elhatárolási szempontjai”
című projekt júniusi workshopjáról

HÍREK

- 60** Erdődy Gyula
A fiatalkorúakra vonatkozó speciális eljárási rendelkezések
a szabálysértési jogban

KÖNYVAJÁNLÓ

- 94** Könyvismertető
Constitutional Reasoning and Constitutional Interpretation
Analysis on Certain Central European Countries
- 98** Válogatás a szakirodalomból

MELLÉKLET – XXXV. OTDK, VÁLOGATÁS

- 102** Botos Mihály Bálint
A véleménynyilvánítási szabadság büntetőjogi korlátairól
alkotmánykonform értelmezésben

GARAI RENÁTA¹

BÜNCSELEKMÉNYT NEMZETI DOHÁNYBOLTBAN? NEM ÉRDEMES!

Jelen tanulmány bemutatja, hogy bűnelkövetési szempontból miért speciálisak a nemzeti dohányboltok, és hogy az elmúlt nyolc év miként hatott erre a szigorú előírásokkal és egyedi arculattal működő bolthálózatra. Más kereskedelmi egységhez képest ezek az üzletek veszélyesebbnek tűnhetnek, hiszen a trafikokba kívülről nem lehet belátni, viktimológiai szempontból pedig tovább nehezítette a helyzetet a koronavírus-világjárvány hozta maszkhasználat is. Mindezek ellenére a trafikos közösség jelentős sikereket könyvelhet el a bűnmegelőzés és az áldozatvédelem területén, de ehhez hosszú évek, összefogás és együttműködés volt szükséges.

Bevezető gondolatok

A fiatalok dohányzásának visszaszorításáról és a dohánytermékek kiskereskedelméről szóló 2012. évi CXXXIV. törvény (Fdtv.) hatálybalépését követően gyökeresen átalakult a hazai dohánytermék-kiskereskedelmi értékesítési rendszer. A törvény célkitűzése nem kevesebb, mint hogy Magyarországon minél kevesebb fiatal dohányozzon, és ezen kiemelt közegészségügyi cél elérésének első lépése a dohánytermékek széleskörű kiskereskedelmi beszerezhetőségének, illetve a dohánytermékek megjelenésének korlátok közé szorítása volt.

Célként fogalmazódott meg közép- és hosszútávon az egész magyar társadalom közegészségügyi állapotának jelentős mértékű javítása, az állam eredményes fellépése a fiatalok fokozottabb védelme érdekében, és nem utolsósorban a dohányzók dohánytermékekkel való ellátására szakszerű és kielégítő, a fogyasztóvédelmi szempontokat hatékonyan érvényre juttató működési forma létrehozása.² 2013. július 1. napjától tehát állami monopólium lett a dohánytermék-kiskereskedelem, ezzel párhuzamosan megalakultak a működést ellenőrző állami (felügyeleti) szervek is.

1 dr. Garai Renáta OKRI tudományos munkatárs, a Magyar Dohány Kiskereskedők Szövetségének képzési vezetője, a Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának megbízott oktatója

2 Fdtv. preambulum.

Magyarországon a dohánytermékek kiskereskedelme kizárólagosan az állam hatáskörébe utalt tevékenység, melynek gyakorlását húsz év határozott időtartamra – koncessziós szerződéssel – átengedve megnyíltak a nemzeti dohányboltok.

Már előjáróban fel kell hívni a figyelmet arra, hogy a nemzeti dohányboltokra nemcsak eltérő működési környezet jellemző, hanem ezen üzletekre eltérő szabályok is vonatkoznak (nem tartoznak a kereskedelmi törvény hatálya alá), továbbá – az élelmiszerüzletekhez és a benzinkutakhoz hasonlóan – a kiskereskedelmi alapellátás részei, ennél fogva ellátási kötelezettségük áll fenn. Ezt megelőzően hazánkban országosan több mint 25-30 000 árusító hely működött, ezzel szemben jelenleg hozzávetőleg 5800 ellenőrzött helyen történhet dohánytermék-árusítás, mely változás – a nagyobb bevétel reményében és az üzletek egyedi kialakításából adódóan – a bűnelkövetők figyelmét is felkeltette.

1. Miből adódik az üzletek kiszolgáltatott helyzete?

A trafikok működtetése és biztonságos üzemeltetése országos szintű elvárás, így komoly felelősség is egyben. A lesötétítés és a külvilágtól elzárt helyiségek léte legegyszerűbben úgy indokolható, hogy a termékek forgalmazása kizárólag a fiatalkorúak elől elzárt módon történhet. Az Fdtv. az értelmező rendelkezésében leszögezi, hogy a törvény olvasatában fiatalkorú minden 18. életévét be nem töltött természetes személy.³ A fogyasztóvédelemről szóló 1997. évi CLV. törvény kapcsán kiemelendő, hogy a 18. életévüket be nem töltött személyek védelmét célzó jogszabályi rendelkezések megsértése a fogyasztóvédelmi hatóság mérlegelés nélküli, minden esetben kötelezően kiszabásra kerülő bírságot von maga után.⁴ Tilos ilyen életkorú személyek kiszolgáltatása akár dohánytermékkel, akár dohányboltban értékesíthető más termékkel (papírsebkendő, energiatital, üdítő stb.), vagyis ezen üzletekbe ők még kísérőként sem léphetnek be.⁵ Az Fdtv. meghatározásában elkülönített hely az üzletben fenntartott olyan, térben leválasztott helyiségrész, amely a meghatározott termékeknek az üzletben kötött egyéb jogügyletektől elkülönített módon történő értékesítését teszi lehetővé oly módon, hogy a termékek az értékesítés során, illetve azt megelőzően, vagy azt követően az üzletben tartózkodó fiatalkorú számára ne legyenek láthatóak.⁶

3 Fdtv. 3. § (1) bekezdés 6. pont.

4 Fgytv. 47/C § (5) bekezdés c) pont.

5 A korlátozás érvényesítése érdekében a vállalkozás vagy annak képviselője kétség esetén felhívja a fogyasztót életkorának hitelt érdemlő igazolására, és ha ez nem történik meg, a termék értékesítését meg kell tagadni.

6 Fdtv. 3. § (1) bekezdés 5. pont.

Dohánybolt az a nem mozgó (és részekre bontás nélkül nem is mozgatható), más üzlettől elkülönült olyan önálló üzlethelyiség, amelynek külső felületére tekintve dohánytermék nem látható. Ebben rejlik az a jogszabály által nem kötelező, de széles körben elterjedt megoldás, hogy a dohányboltot üzemeltetők a kezdetben – az üzlethelyiségek bérbe vétele vagy megvásárlása után – sötét színű fóliák segítségével oldották meg, hogy a dohánytermék kívülről ne legyen látható. Technikailag alkalmazhatnának polcrendszereket, sötétítő függönyt vagy bármely más, takaró hatással rendelkező eszközt (pl. bútorok, tejüveg stb.), de úgy tűnik, a fólia töretlenül vezeti a praktikusság listáját.

A bűncselekmények sértettjeit jellemző sajátosságok értékelése a társadalmi fejlődés minden időszakában megtalálható volt, amely testet öltött a büntető igazságszolgáltatásban és a bűnözés megítélésében egyaránt. Kétségtelen, hogy a társadalom tagjai közül potenciálisan bárki lehet bűncselekmény közvetlen sértettje, de különböző okok miatt nem vitatható az a tény, hogy egyesek az átlagosnál könnyebben válhatnak azzá.⁷

A jogalkotói cél nemes voltát és fontosságát aligha vitathatjuk, azonban mindenkiben felmerül a kérdés, hogy egészen pontosan mitől védjük a kiskorúakat? A jogi szabályozás által elértük azt, hogy valóban nem látják a dohánytermékeket megvásárlásra kínált állapotukban, ugyanakkor e néhány perc kivételével a termékek fogyasztásának (a dohányzásnak, cigarettatöltésnek stb.) szemlélői lehetnek bármely családtagjuk, iskolai-baráti közösségük és ismerőseik körében, esetlegesen szívják annak füstjét a zárt lakásokon belül is. A dohánybolti eladók beszámolóí alapján ezt a problémát tovább tetézi, hogy a fiatalkorúak az első pillanattól könnyedén átlátják a beszerzés fortélyait, hiszen nagykorú testvéreiket, barátaikat vagy ismerőseiket küldik be a termékért, miközben ők az üzlet előtt vagy annak közelében várakoznak. Noha a szabályozás kiterjed erre a lehetőségre is⁸, a valóságban mégis ez a bevált módszer. A termék értékesítését az eladók kötelesek megtagadni abban az esetben is, ha annak gyanúja merül fel, hogy a nem fiatalkorú fogyasztó fiatalkorú részére történő továbbadás céljából vásárol, azonban lássuk be, hogy a mindennapi forgatagban ennek bizonyítása szinte lehetetlen, erre irányuló kérdések esetén a válaszok értelemszerűen nemlegesek!

7 TÓTH Tihamér: *A viktimológia ismeretelmélete*. Budapest, 2003. 22., 27., <http://mek.oszk.hu/04100/04169/04169.pdf>

8 Fdtv. 16. § (6) bekezdés.

2. A nemzeti dohányboltokban elkövetett jellemző bűncselekmények

Az elmúlt időszak tapasztalatai azt mutatják, hogy a dohányboltokban elkövetett bűncselekmények a garázdaság, a lopás, a rablás, illetve a rongálás köré összpontosulnak, továbbá említést kell tenni a sikkasztásról is, amikor maguk az alkalmazottak tulajdonítják el a rájuk bízott „idegen dolgot” (készpénzt, terméket) vagy rendelkeznek azzal sajátjukként (ez utóbbi bűncselekmény egy önálló tanulmány részét képezi, jelen keretek között ezzel nem foglalkozom).

Az alábbi táblázat éves bontásban a főbb bűncselekmények számosságát szemlélteti, melynek tükrében látható, hogy a kereskedelmi egységek sérelmére leginkább lopás bűncselekményt valósítottak meg. Az összesített adatokból ugyanakkor azt is látni kell, hogy a garázdaság és a rablás korántsem hasonló tárgyi súlya ellenére e két bűncselekmény közel azonos mértékben jelenik meg, és hogy a bosszankodáson túlmutató, anyagi károkat okozó rongálás sem megy ritkaságszámba ezen üzletek tekintetében.

Rendőri eljárásban regisztrált, nemzeti dohánybolt helyszínen elkövetett bűncselekmények száma, bűncselekményenként az ENyÜBS 2014-2020. évi adatai alapján⁹

Bűncselekmény	2014. év	2015. év	2016. év	2017. év	2018. év	2019. év	2020. év	Összesen
Garázdaság	6	18	26	28	21	28	27	154
Lopás	161	246	211	164	119	134	115	1150
Rablás	14	39	30	26	18	20	13	160
Rongálás	9	15	7	11	8	9	11	70

2.1. A dohányboltokat érintő garázda jellegű, erőszakos magatartások

Az eladóknak a garázdaságra is fel kell készülniük, ami az átlagos munkavállaló számára elképzelhetetlen. A dohánybolti eladóknak ez a munkahelyük, a saját mindennapi munkakörnyezetük, ahol legtöbbször egyedül kell helyt állniuk, más kereskedelmi egységektől eltérően, munkatársak nélkül, külső segítség hiányában kell kezelniük a kialakult helyzeteket. Az egyik dohányboltban például egy ittas férfit nem akartak kiszolgálni, ezért düh-

⁹ Forrás: Országos Rendőr-főkapitányság (MDKSZ megkeresése alapján).

ben a vevőkbe is belekötött, és verekedés, dulakodás alakult ki az üzletben,¹⁰ de tipikusan arról számolnak be az érintettek, hogy egyesek hőzöngének, kiabálnak, nekiesnek a hűtőnek és bútorzatnak stb., gyakran a garázdaság minősített eseteit is megvalósítva, csoportosan, a köznyugalmat súlyosan megzavarva vagy éppen felfegyverkezve. 2014-2020 között nemzeti dohánybolt helyszínen nem kevesebb mint 154 esetben regisztráltak garázdaság bűncselekményt, de ezen cselekmények száma jóval magasabb, hiszen az tulajdonosok és az alkalmazottak nem minden esetben kértek/kérnek rendőri segítséget.

Néhány példával illusztrálva:

– Egy férfi a szolnoki autóbusz-pályaudvar közelében, ittas állapotban, minden ok nélkül tetteleg bántalmazott egy padon ülő hölgyet oly módon, hogy két alkalommal megrúgta az arcán, majd a bántalmazás elől a dohányboltba menekülő nő után menve, őt bent az üzletben ököllel arcon ütötte és kétszer fejbe is rúgta. A sértett bántalmazásával csak az üzletben dolgozó eladó közbelépésére hagyott fel. Ezt követően tovább fajultak az események, majd a gyanúsított az utcán egy férfit is bántalmazott (több alkalommal ököllel arcon ütötte, lefejelte, az egyik fülének felső fülcimpá részét leharapta). Ez a sértett is a dohányboltba menekült a bántalmazás elől, ahová a gyanúsított követte, és az üzletben is megütötte, valamint a pulthoz lökdöste. A bántalmazás következtében a női sértett nyolc napon belül gyógyuló fejsérülést, míg a férfi sértett nyolc napon túl gyógyuló maradandó sérülést szenvedett.¹¹

– Szintén az alkohol játszott szerepet abban az esetben, amikor az ittas férfi és barátja az esti órákban megjelent az egyik dohányboltnál, ahol az üzletben tartózkodó alkalmazott közölte velük, hogy már zárva vannak, de ők ennek ellenére be akartak menni. Az egyik elkövető ezen feldühödött, hangosan szitkozódott, majd a lábával berúgta a bolt bejárati ajtajának alsó üveg részét olyan erővel, hogy az ablak kerete is kiszakadt.¹²

10 Magyarország Ügyészsége: Garázdaság a dohányboltban. <https://www.youtube.com/watch?v=ztT-9DZfISY>

11 Magyarország Bíróságai: Szolnoki Törvényszék előzetes letartóztatás, súlyos testi sértés, garázdaság. 2015. 08. 31. <https://birosag.hu/aktualis-kozlemenyek/szolnoki-torvenyszek-elozetes-letartoztatás-sulyos-testi-sertes-garazdasag>

12 Magyarország Ügyészsége: Zárás után nem szolgálták ki, ezért berúgta a dohánybolt ajtaját egy férfi Dorogon – videóval. 2018. 02. 22. <http://ugyeszseg.hu/zaras-utan-nem-szolgaltak-ki-ezert-berugta-a-dohanybolt-ajtajat-egy-ferfi-dorogon-hamarosan-videoval/>

2.2. A dohánybolti lopások és rongálások jellemzői

A lopás a vagyon elleni bűncselekmények egyik legrégebbi és napjainkban is gyakorta előforduló cselekménye, és így van ez a vizsgált üzlettípus vonatkozásában is. Ezek a kereskedelmi egységek az átlagosnál jóval magasabb biztonsági kockázatú rácsokkal, nyílászárókkal, riasztó- és kamerarendszerekkel vannak felszerelve, ami azt jelenti, hogy a lopásokon túlmutató rongálások által okozott károk adott esetben kiemelkedően nagy összeget képviselnek:

- Egy 39 éves férfi baltával bontotta ki a felsőtárkányi dohánybolt falát, majd a résen bemászott az üzletbe. Az elkövetőt a rendőrök néhány órán belül azonosították és elfogták (nála cigarettát és szeszesitalt is találtak), de a férfi tartózkodási helyén ezen túlmenően nagyobb mennyiségű dohányterméket, sorsjegyeket és több üveg italt foglaltak le.¹³
- Néhány hét leforgása alatt öt miskolci trafikba tört be egy 51 éves férfi, aki leginkább készpénzt és dohányterméket tulajdonított el. Az utolsó betörés alkalmával a rendőrség tetten érték és elfogták, amikor az üzlet kirakatát betörve bejutott a helyiségbe és éppen értékeket keresett. A férfi a lopásokkal és a trafikok nyílászáróinak megrongálásával többmillió forint kárt okozott a sértetteknek.¹⁴
- Pécsen az éjszakai órákban érkezett bejelentés egy betörésről, mert az üzlet ajtaját berúgták, majd onnan készpénzt és dohányárut tulajdonítottak el. A rendőrség fél órán belül elfogta a 29 éves férfit és annak 51 éves élettársát, majd mindkettőjüket előállították, és mind az ellopott pénzt, mind a cigarettát a ruházatukba rejtve megtalálták.¹⁵

Maszk, sapka, sál, kendő, kapucni vagy éppen csuklya, bukósisak, kalap, napszemüveg, póthaj, illetve páróka. Az arcot szinte teljes mértékben eltakaro álcazás nem ismeretlen a dohánybolti értékesítők számára, a cselekmények alkalmával az elkövetőknek jobbra csak a szemük látszódik. A trafikok esetében elmondható, hogy a koronavírus okozta veszélyhelyzet miatt elrendelt maszkviselés vélhetően hozzájárult a bűncselekmények ily módon történő elkövetéséhez, de ebben az üzletkategóriában ez korántsem példa nélküli.

13 Rendőrség: Heves Megyei Rendőr-főkapitányság: Kibontotta a falat. 2020. 01. 14. <http://www.police.hu/hu/hirek-es-informaciok/legfrissebb-hireink/bunugyek/kibontotta-a-falat>

14 Rendőrség: Készenléti rendőrök fogták el a helyszínen a dohánybolti betörőt Miskolcon. 2020. 04. 14. <http://www.police.hu/hu/hirek-es-informaciok/legfrissebb-hireink/bunugyek/keszenleti-rendorok-fogtak-el-a-helyszinen-a>

15 Rendőrség: Baranya Megyei Rendőr-főkapitányság: Berúgta a dohánybolt ajtaját. 2020. 04. 14. <http://www.police.hu/hu/hirek-es-informaciok/legfrissebb-hireink/helyi-hirek/berugta-a-dohanybolt-ajtajat-0>

- Egy 27 éves férfi a hajnali órákban – megrongálva a dohánybolt ajtaját és üvegtábláját – bemászott az eladótérbe, majd onnan készpénzt és dohányárut vitt el. Hiába viselt maszkot, a lefoglalt kamerafelvételek és az adatgyűjtés eredményeként egy napon belül beazonosították és elfogták. Beismerő vallomásában elmondta, hogy az eltulajdonított dolgokat értékesítette, és már az összes pénzt elköltötte kocsmákban és étteremben.¹⁶
- Egy 33 éves férfi a kapuvári dohánybolt ajtajának üvegét próbálta betörni az éjszakai órákban azért, hogy üdítőhöz és dohányáruhoz jusson. A rendőrséghez állampolgári bejelentés érkezett arról, hogy egy ismeretlen maszkos ember ütlegeti a dohánybolt ajtaját, de miután nem sikerült neki, sietve elhagyta a helyszínt. A személyleírás alapján elfogott férfi kihallgatása során elmondta, hogy egy ingatlanra beugorva lopott egy kapát, majd felült az általa korábban eltulajdonított kerékpárra, és azzal indult el a kiszemelt üzlethez.¹⁷

A nemzeti dohánybolt – mint üzlet – közönség számára nyitva álló helyiség, ezért mindenki köteles az ott talált, illetve véletlenül vagy tévedésből hozzá került idegen dolgokat átadni, visszaadni. Budapesten éjfél után nem sokkal az előző dohánybolti vásárló által a pulton felejtett 100 000 Ft-ot vitte el egy nő, akinek a keresését nagy erővel kezdte meg a rendőrség a kamerafelvételek nyilvánosságra hozatalával, arcának kitakarása nélkül, teljes mértékben felismerhető fényképet közzétéve az elkövetőről.¹⁸

Mindent összevetve a dohányboltok sérelmére elkövetett lopásokat három csoportra oszthatjuk: az első kategóriába a fentebb is említett, zárás után elkövetett ún. betöréses lopások tartoznak, a másik leggyakoribb esetkör az, amikor elterelik az eladó figyelmét (létrára mászatják, lepakoltatnak vele a felső polcra stb.), a harmadik pedig, amikor az eladó saját figyelmeztetlensége okán előhagyott táskáját, mobiltelefonját, egyéb értéktárgyait tulajdonítják el. A 2014-2020. közötti időszakban 1150 lopás bűncselekményt regisztráltak ezzel az üzletkörrel összefüggésben, míg rongálások mintegy 70 esetben fordultak elő. Itt is hozzá kell tenni azt, hogy a kisebb értékű lopásokat és az alacsonyabb összegű károkozásokat még most is csekély számban jelentik az érintettek, holott a lopásoknál érdemes tudni,

16 Rendőrség: Elitta a lopott pénzt. 2019. 11. 13. <http://www.police.hu/hu/hirek-es-informaciok/legfrissebb-hireink/bunugyek/elitta-a-lopott-penz>t

Rendőrség: Lezárt ügy: hiába viselt maszkot, a rendőrök felismerték. 2020. 04. 12. <http://www.police.hu/hu/hirek-es-informaciok/legfrissebb-hireink/bunugyek/lezart-ugy-hiaba-viselt-maszkot-a-rendorok>

17 Rendőrség: Lopott kapával és kerékpárral akart egy újabb bűncselekményt elkövetni, a rendőrök elfogták. 2020. 06. 04. <http://www.police.hu/hu/hirek-es-informaciok/legfrissebb-hireink/bunugyek/lopott-kapaval-es-kerekparral-akart-egy-ujabb>

18 Propeller: Százezer forintot lopott egy dohányboltból egy nő. https://propeller.hu/itthon/3547913-szazezer-forintot-lopott-egy-dohanyboltbol-egy-no?utm_source=hirstart.hu&utm_medium=referral

hogyan egyesek ezt folytatólagosan és üzletszerűen követik el, vagyis nemcsak egyetlen üzletben tevékenykednek, azonos vagy hasonló jellegű bűncselekmények elkövetése révén rendszeres haszonszerzésre törekednek.

2.3. A dohánybolti eladók legnagyobb félelme – a rablások és azok dinamikája

A vagyon elleni erőszakos bűncselekmények között szereplő rablás erősen megviselte a trafikos társadalmat, hiszen 2020-ig bezárólag nem kevesebb, mint 160 ilyen bűncselekmény történt az országban, melyből az egyik emberéletet is követelt. Az erőszakos bűnözés mindenkor a kriminalitás gerincvonalát jelenti, melynek oka kiemelkedő társadalomra veszélyességében, a közbiztonság megítélésére gyakorolt hatásban, illetve nem mellesleg a média fokozott érdeklődésében mutatkozik meg.¹⁹ Bár a bűncselekményszámok éve óta egyfajta csökkenő tendenciát mutatnak, a különböző médiumok által bemutatott meghökkentő képsorok nem feltétlenül ezt sugallják az állampolgárok felé. Mindennek a koronavírus okozta világjárvány veszélyhelyzeti ciklusai sem kedveztek, az eddig senki számára nem ismert bezártság, kijárási tilalom és korlátozások időszakában a nemzeti dohányboltok is megküzdöttek ezzel a jelenséggel:

– 2020 februárjában a délutáni órákban próbált rablást elkövetni egy lengyeltóti férfi, aki bement a dohányboltba, és az eladótól a bevételt követelte. Azért, hogy szavának nyomatékot adjon, előrántott a zsebéből egy 16 centiméter pengehosszúságú tőrkest, de cselekményét megzavarta egy üzletbe érkező vásárló. A telefonon értesített körzeti megbízottak vélhetően a közelben tartózkodtak, mert kevesebb mint egy perc alatt a helyszínre értek.²⁰

– 2020 áprilisában az esti órákban maszkban, orvosi kesztyűben és fegyverrel raboltak ki egy budai dohányboltot. A két férfi az eladót fegyverrel megfenyegette, megkötözték, és az így megszerzett félmillió forinttal elmenekültek a helyszínről. A nyomozók az üzletben szemlét tartottak, lefoglalták a boltban és a környéken lévő kamerák felvételeit is. A rögzített nyomok és a felvételek elemzése alapján sikerült azonosítani az elkövetőket, a 31 és 40 éves férfiakat elfogták, továbbá lefoglalták azt a terepjárót is, melyet a rablás elkövetésekor használtak.²¹

19 NAGY László Tibor: *Az erőszakos bűnözés trendjei az ERÜBS-adatok alapján*. In.: Kriminológiai Tanulmányok 45. Budapest, 2008. 13.

20 Rendőrség: 30 másodperc alatt érték tetten a rendőrök. 2020. 02. 27. <http://www.police.hu/hu/hirek-es-informaciok/legfrissebb-hireink/bunugyek/30-masodperc-alatt-ertek-tetten-a-rendorok#4>

21 Rendőrség: Fegyverrel rabolták ki a dohányboltot - elfogták őket a rendőrök. 2020. 05. 17. <http://www.police.hu/hu/hirek-es-informaciok/legfrissebb-hireink/bunugyek/fegyverrel-raboltak-ki-a-dohanyboltot-elfogtak>

– 2020 áprilisában a déli órákban egy komáromi dohányboltban történt támadás, melynek során az elkövető egy 20 cm pengehosszúságú kést tartott az eladó felé, és felszólította, hogy az összes pénzt pakolja a műanyag szatyorba, illetve „ne ellenkezzen, ha nem akar magának problémát”. A sértett a kasszából kivett 266 000 forintot a férfinél lévő táskába tette, aki ezután távozott a dohányboltból. A bűncselekmény helyszínének közelében a rendőrjárőrök intézkedtek az elkövetővel szemben, aki ennek folyamatosan, aktívan ellenállt, nem hagyta magát megbilincselni. A rendőrautó első szélvédőjét több alkalommal, nagy erővel megütötte, aminek következtében az több helyen betörött, és a vezető ülés felőli ajtó kilincsét is kitörte. A férfi csak a földrevitelét és többszöri rendőri felszólítást követően nyugodott meg.²²

– 2020 májusában Szombathelyen az éjjel-nappal nyitva tartó dohányboltra esett az elkövető választása. A férfi kapucnis pulóverben, fekete szájmascskban és baseball sapkával a fején lépett be az üzletbe, majd fegyverrel a kezében a bevételt követelte, amit az eladó át is adott részére.²³

– 2020 májusában Kaposváron úgyszintén fényes nappal történt dohánybolti rablás. Az elkövető késsel fenyegette meg az eladót és a bevétel átadására szólította fel, majd több mint 100 000 Ft-tal elmenekült. A rendőrök a helyszínen végzett adatgyűjtés során, a térfelügyelő- és a biztonsági kamerák felvételeit felhasználva azonosították a férfit és társát, két órán belül elfogták és előállították őket; a mindössze 20 éves fiatalnál tartott házkutatás során a pénz nagy részét és a kést is megtalálták.²⁴

– 2020 júniusában Békéscsabán, a déli órákban az elkövető törött borosüveggel rabolta ki a belvárosi dohányboltot. A 22 éves, büntetett előéletű férfi bement az üzletbe, ahol még két vásárló is tartózkodott, a törött üveget az eladó nyaka-mellkasa irányába tartva a bevétel átadását követelte. A sértett nem tett eleget a követelésnek, így a férfi a pult felett átnyúlva kinyitotta a kasszát, és az abból kivett 140 500 forint készpénzzel elmenekült a helyszínről. Az eladó értesítésére a helyszínre érkező rendőrök röviddel később a közelben elfogták és előállították a támadót.²⁵

22 Magyarország Ügyészsége: Letartóztatásban az oroszlan yi késes rabló. <http://ugyeszseg.hu/letartoztatásban-az-oroszlan yi-keses-rablo/>

23 Rendőrség: Dohányboltot rabolt ki, a Vas megyei rendőrök keresik az elkövetőt. 2020. 05. 25. <http://www.police.hu/hu/hirek-es-informaciok/legfrissebb-hireink/felhivasok/dohanyboltot-rabolt-ki-a-vas-megyei-rendorok>

24 Rendőrség: Két órán belül elfogták a dohánybolt rablót a rendőrök. 2020. 05. 24. <http://www.police.hu/hu/hirek-es-informaciok/legfrissebb-hireink/bunugyek/ket-oran-belul-elfogtak-a-dohanybolti-rablot-a>

25 Magyarország Ügyészsége: Letartóztatásba került a békéscsabai rablás gyanúsítottja. Bíróság elé állt a békéscsabai trafikrabló. <http://ugyeszseg.hu/letartoztatásba-kerult-a-bekescsabai-rablas-gyanusitottja/>
<http://ugyeszseg.hu/birosag-ele-allt-a-bekescsabai-trafikrablo-a-bekes-megyei-fougyeszseg->

Néhány példával illusztrálva látható, hogy a „dolgos hétköznapiak” nem eseménytelenek a dohánybolti üzletekben, és sajnos az idei év sem mondható nyugodtnak a rablások tekintetében:

– Rablással kezdte az évet az a férfi, aki 2021. január 1-jén elhatározta, hogy erőszakkal fog pénzt szerezni magának. A járványügyi szabályoknak megfelelően, maszkban bement egy ajkai dohányboltba, ahol két palack bort, illetve két doboz cigarettát kért. Miközben az eladónő teljesítette a kérést, a férfi elővette a zacskóba csomagolt, pisztolynak álcázott fadarabot, amit ráfogott az eladóra, és pénzt követelt tőle. Az eladó a pénz átadását megtagadta, illetve a bűncselekményt egy időközben érkező másik vásárló is megzavarta, így az elkövető a kikészített termékeket magához vette, de fizetés nélkül távozott. A férfit két órán belül megtalálták és őrizetbe vették.²⁶

– Ugyancsak januárban történt, hogy egy 57 éves férfi megfigyelt egy XII. kerületi dohányboltot és annak környezetét. Még ugyanazon a délutánon visszatért egy nagyméretű konyhakéssel, azt megmutatta a pénztárosnak, és a napi bevételt követelte. A fenyegetés hatására az ott dolgozó nő a kasszában levő pénzt kitette a pultra, de még ez sem volt elég az elkövetőnek, így mobiltelefonjának töltővel együtt történő átadására is kényszerítette a sértettet. Ezeket végül nem vitte el, hanem – mivel egy másik vásárló érkezett az üzletbe – a pénzzel elmenekült.²⁷

– 2021 augusztusában a gyanúsított délelőtt jelent meg az általa naponta látogatott velencei dohányboltban egy 9 cm pengehosszúságú, törszerű késsel a kezében, és az őt személyesen ismerő eladót a kasszában lévő pénz átadására szólította fel. Egy a boltba időközben belépő férfi megpróbálta kirángatni a gyanúsítottat az üzletből, azonban mivel ez nem járt eredménnyel, segítségért kiáltott. A helyszínre érkező két férfival együtt a terhelte kilökdösték az üzletből, majd megkísérelték őt feltartóztatni a rendőrség kikerzéséig, de a férfi kitepte magát a szorításukból, és kerékpárjával elmenekült, a kést pedig távolabb eldobta.²⁸

– Egy vagyon elleni bűncselekmények elkövetése miatt már többször elítélt férfi 2021 szeptemberében ittas állapotban, félmeztelenül érkezett a dohányboltba, ahol a bevételt, illetve egy doboz cigaretta átadását követelte, s a nála lévő fegyverre és késre hivatkozással bántalmazással fenyegette az eladót. Ennek hatására az alkalmazott végül átadott neki

sajtóközleménye/

26 Magyarország Ügyészsége: Letartóztatásban a dohánybolt kirablója. 2021. 01. 04. <http://ugyeszseg.hu/letartoztatásban-a-dohanybolt-kirablója-a-veszprem-megyei-fougyeszseg-sajtokozlemenye/>

27 Magyarország Ügyészsége: Késsel rabolta ki a dohányboltot. 2021. 07. 23. <http://ugyeszseg.hu/kessel-rabolta-ki-a-dohanyboltot-vademeles-a-fovarosi-fougyeszseg-sajtokozlemenye-rendorsegi-videoval/>

28 Magyarország Ügyészsége: Késsel akart dohányboltot rabolni. <http://ugyeszseg.hu/kessel-akart-dohanyboltot-rabolni-rendorsegi-videoval-a-fejer-megyei-fougyeszseg-sajtokozlemenye/>

20 000 Ft-ot, egy cigarettát és egy öngyújtót, de a zsákmányával nem jutott messzire, mert a helyszíntre érkező járőrök néhány percen belül elfogták és őrizetbe vették.²⁹

Noha a 2021-es évről még nem állnak rendelkezésre pontos statisztikai adatok, a fenti néhány rablás jól illusztrálja azokat az élethelyzeteket, amelyeket a dohánybolti eladóknak át kell élniük egy-egy ilyen súlyos bűncselekmény kapcsán. Lengyel Antal – az MDKSZ elnöke – elmondta,³⁰ hogy *„Országos szövetségünk a nemzeti dohányboltok nyitásától kezdve fokozott figyelmet fordít a bűnmegelőzés és az áldozatvédelem kérdéseinek, ezért folyamatosan képzéseket és továbbképzéseket tartunk a témakörben. Sajnálatos módon a trafikok célpontjai ezeknek a cselekményeknek, és az sem példa nélküli, hogy az alkalmazott felmond a rablást követően. Az ilyen események száma évről évre csökken, és külön köszönet illeti a rendőrséget, hiszen a gyors és hatékony intézkedéseknek köszönhetően nagyon rövid időn belül megtalálják ezeket a személyeket.”* Az elmúlt évek tendenciája, hogy a rendőrség olyan gyorsasággal és hatékonysággal kezdi meg az elkövetők felkutatását, hogy azok rövid időn belül feladják magukat: a pontos és részletes személyleírásnak, a precíz és részletes adatgyűjtésnek és nem utolsósorban a kamerafelvételek nyilvánosságra hozatalának köszönhetően egyre többször érzik úgy az elkövetők, hogy a rejtve maradásra nincs esélyük. Az sem feledhető, hogy többségében helyismerettel rendelkező, helyi lakosok a rablás elkövetői, akiket a hangjuk alapján még akár az ismerősök is könnyen felismernek a közzétételt követően (megj.: számos dohányboltban nemcsak képet, hanem hangot is rögzítenek).

2.3.1. A legsúlyosabb bűncselekmény hatása

A nemzeti dohányboltok történetének legszomorúbb napja 2015. április 22-ére tehető, amikor a mindössze 21 éves G. Fruzsínát munka közben támadta, majd ölte meg B. Péter. A férfi elhatározta, hogy elköltözik a szüleitől, és az ehhez szükséges készpénzt bűncselekmény elkövetéséből teremti elő; végül amiatt választott egy dohányboltot, mert a kirakatüveg fóliázottsága miatt oda nem lehet belátni. A bűncselekmény elkövetését részletesen megtervezte: magához vett egy 16,5 cm pengehosszúságú, élesre köszörült hússzeletelő kést, magára öltött egy munkásoverált, valamint az arcát egy fekete pólóból kivágott sállal takarta el. Azt is átgondolta, hogy a bűncselekmény előtt és után milyen módon és hol öltözik át. A rablást azért időzítette a 18.00 óra körüli időpontra, mert akkorra már nagyobb

29 Magyarország Ügyészsége: Három napon belül bíróság elé állt a félmeztelen trafikrabló. 2021. 09. 17. <http://ugyeszseg.hu/harom-napon-belul-birosag-ele-allt-a-felmeztelen-trafikrablo-a-somogy-megyei-fougyeszseg-sajtokozlomenye/>

30 Interjú Lengyel Antallal, az MDKSZ elnökével (saját).

összegű bevételre számított. 17 óra 40 perckor, az utolsó vevő távozása után lépett be a Kaposvár, Fő utcai dohányboltba, az ajtó kinyitása közben a sálat az arca elé húzta, azonnal a pult mögé ment, és a nála lévő késsel az üzletben dolgozó fiatal nőt a bevétel átadására kényszerítette. Ezt követően a sértettet arra utasította, hogy feküdjön a földre, majd azért, hogy a rendőrséget ne tudja értesíteni, illetve őt beazonosítani, nagy erővel 14 alkalommal testszerte megszúrta őt. A sértett a szúrások következtében a helyszínen elhunyt. B. Péter mindössze 23 400 Ft-ot „zsákmányolt”, és mivel kevesellte a megszerzett pénzt, szándékában állt még további dohányboltok kirablása is. A vádlott a kést és a sálat egy patakba, a dohánybolt kulcsát az ott található tóba dobta, míg a vérrel szennyeződött overált egy bokros részen elrejtette.³¹

A dohánybolti támadás nagymértékben hatott a fejlesztések bővítésére – valamennyi városban és községben ez lehet a követendő példa és a legjobb irány a bűnmegelőzés hatékonyabbá tételére. Korábbi intézkedéseiknek köszönhetően a cselekménykor 155 kamerából álló és 24 órában figyelt térfigyelő rendszer működött a városban. A kamerák üzembe helyezése óta – a megelőző hatásnak köszönhetően – mintegy a negyedére csökkent a bűncselekmények száma, illetve a közterületen feleannyi erőszakos cselekmény és lopás történik. Ezzel párhuzamosan javult a nyomozások eredményessége, és a dohánybolti emberölés elkövetője is órák alatt kézre került. A technika segítségével olyan mennyiségű és minőségű cáfolhatatlan bizonyítékot tudtak produkálni, hogy az elsőfokú bíróságon egyetlen nap alatt ítélet születhetett B. Péter ellen: a Kaposvári Törvényszék első fokon, nem jogerősen 22 év fegyházbüntetésre ítélte,³² majd a másodfokon eljárt Pécsi Ítéltábla ezt a lehető legsúlyosabbra, 25 év fegyházra súlyosította. A bíróság a vádlottat aljas indokból, különös kegyetlenséggel elkövetett emberölés büntetében és felfegyverkezve elkövetett rablás büntetében mondta ki bűnösnek. A speciál- és a generálprevenció vonatkozásában a táblabíróság tanácsa ítéletének indokolásában a gátlástalanságot, az emberi élet semmibe vételét emelte ki a vádlottnak az élethez való jogot saját, kicsinyes érdekeinek alárendelő, céltudatos magatartása és megbánásának hiánya mellett; az ítélet által tükrözött visszatartó erőt pedig a társadalom egésze számára megfogalmazott figyelemfelhívásként értékeljük.³³

31 Magyarország Ügyészsége: Vádemelés a kaposvári dohányboltban elkövetett emberölés ügyében. <http://ugyeszseg.hu/wp-content/uploads/sajto1/2015/10/2015.10.05-somogy.pdf>

32 Rendőrség: Segítenek a kamerák. 2015. 12. 02. <http://www.police.hu/hu/hirek-es-informaciok/legfrissebb-hireink/zsar-u-magazin/segitenek-a-kamerak>

33 RIDEG-NÉMETH Balázs: *A kaposvári trafikos gyilkosság. Ítélet egy elhíresült büntetőügyben*. 2016. 06. 23. <https://www.jogiforum.hu/hirek/36134>

A legsúlyosabb, élet elleni bűncselekmény országos szinten tartott tükröt a társadalomnak, az állampolgároknak és a jogalkotónak egyaránt, de főként a trafikosok közösségének. Ennek hatására fokozódott a biztonsági eszközök beszerzése, szigorodtak a pénzkezelési és egyéb belső szabályok, módosultak a kezdetben talán kimondatlan viselkedési szabályok, és egy nagyon határozott védekező mechanizmus eredményeként teljesen mások lettek a prioritások.

3. A bűncselekményekkel okozott kár összege

A fenti összefoglaló táblázatból (2. pont) kitűnően nemcsak a bűncselekményszámok csökkenése tapasztalható a nemzeti dohányboltokat érintően, hanem az egyes cselekményekkel okozott károk összege is jelentős mértékben csökkent. Ennek oka több tényező együtthatásának köszönhető, hiszen a trafikosok mindent megtesznek azért, hogy ne csak az ellenük irányuló támadások csökkenjenek, hanem az általuk elszenvedett károk is mérséklődjenek (ld. a későbbiekben). Az ilyen bűncselekményeket fontolgató személyek mára kezdik megérteni, hogy nemzeti dohányboltban rablás bűncselekményt elkövetni úgymond felesleges, a bűncselekmény kiemelt tárgyi súlyából eredően hangsúlyosan mérlegelniük kell a büntetési tétel függvényében megszerezhető pénzösszeget.

Rendőri eljárásban regisztrált, nemzeti dohánybolt helyszínen elkövetett bűncselekmények során okozott kár összege (Ft), bűncselekményenként az ENyÜBS 2014-2020. évi adatai alapján³⁴

Bűncselekmény	2014. év	2015. év	2016. év	2017. év	2018. év	2019. év	2020. év
Lopás	83 458 819	153 816 471	79 577 614	36 375 526	27 052 610	30 043 357	27 313 489
Rablás	879 367	3 740 340	2 250 955	2 555 115	1 910 495	3 601 549	1 186 310
Rongálás	1 403 000	1 033 739	756 670	1 048 250	2 954 517	1 707 982	1 992 043
Összesen:	85 741 186	158 590 550	82 585 239	39 978 891	31 917 622	35 352 888	30 491 842

³⁴ Forrás: Országos Rendőr-főkapitányság (MDKSZ megkeresése alapján).

A táblázatból kirajzolódik, hogy a lopás-rablás-rongálás bűncselekmények összesített adatai az üzletek megnyitását követő időszakban még igen magasak voltak. A 2014. és 2016. években 85 millió forint körül jártak, míg az eddigi legmagasabb kárösszeget 2015-ben könyvelhette el a szektor, amikor ennek összege 160 millió forintot tett ki. A 2017. évtől kezdődően ez a szám nagymértékben lecsökkent, és először 40, majd 30 millió forint környékén állt be, ami még így is egy kifejezetten magas kárösszeg.

Az okozott károk összegét tekintve minden évben a nemzeti dohánybolt helyszínen elkövetett lopások vezetik a sort. Ezt követi a rongálás bűncselekménye, amely viszont a kárösszeget vizsgálva a lopáshoz képest és az első időszakhoz viszonyítva nem indult el a lejtőn – 2018-ban közel 3 millió forint volt, de a tavalyi évben is majdnem 2 millió forintot követelt. A rablás bűncselekménnyel megszerzett összegeket azonban érdemes szemügyre vennünk, mert ott szembetűnő a változás, ami nemcsak a bűncselekményszám csökkenésében ölt testet, hanem úgyszintén a dohányboltot üzemeltetők szemléletváltásának és hathatós intézkedéseinek tudható be.

4. Dicséretes eredmények, előremutató megoldások

Nem titkos információ, hogy biztonságtechnikai szempontból a kiskereskedelmi egységek viszonylatában a dohányboltok országsszerte magas színvonalon felszereltek, távfelügyeletre bekötött kamerarendszert üzemeltetnek, időzáras pénztároló eszközöket használnak, pánikgombot működtetnek, gondoskodnak a folyamatos pénzszállításról stb., ezáltal lassan, de biztosan visszaszorították a bűnözési kedvet. Az országos szövetség vezetője megjegyezte azt is, hogy *„Mindenki látja, hogy a dohányboltok mások, mint a többi üzlet. Trafikostársaink védelme, illetve a munkaerő hosszú távú megőrzése alapvető célkitűzésünk, ezért mindent megteszünk annak érdekében, hogy üzleteink a lehető legbiztonságosabbak legyenek. A bűncselekmények széles skáláját megtapasztaltuk már, sok meghökkentő dolgot átéltünk. A dohányboltok elleni támadásoknak valóban hírértéke van, viszont úgy gondolom, hogy az eredményes rendőrségi felderítések arányát kellene erőteljesebben kommunikálni. Kezdetben célpontként, újdonságként hatottak a trafikok a bűnelkövetők számára, ugyanakkor az elmúlt időszakban tényleges csökkenés érzékelhető, vagy fogalmazhatunk úgy is: „meg lehet próbálni, de nem érdemes.”³⁵*

Jómagam az országos szövetség képzési vezetőjeként folyamatosan monitorozom a nemzeti dohánybolt helyszínen elkövetett bűncselekményeket, nyomon követjük a statisztikai

35 Interjú Lengyel Antallal, az MDKSZ elnökével (saját).

adatok változásait, rendszeresen képzéseket és továbbképzéseket szervezünk. Tekintettel arra, hogy a járványhelyzetben ismét előtérbe kerültek a nemzeti dohányboltok sérelmére elkövetett bűncselekmények, az emberi élet védelmének elsődlegességére tekintettel haldéktalan intézkedésekre volt szükség az üzletekben dolgozó személyek hatékonyabb védelme érdekében. Nemzetközi projekt keretében az Országos Rendőr-főkapitánysággal együttműködésben elkészítettünk egy tanórányi (40 perces) oktatási célzatú videóanyagot,³⁶ az MDKSZ kibővítette együttműködési megállapodását az ORFK-val, és talán nem árulok el titkot azzal sem, hogy Legfőbb Ügyészség is leforgatott egy figyelemfelhívó kisfilmet a tárgykörben (ennek publikálása még nem történt meg).

Az alábbi táblázat a befejezett nyomozások felderítési mutatóját rögzíti az egyes bűncselekmények esetében. A garázdaság, a lopás és a rongálás felderítése kétségtelenül hektikusan alakult az elmúlt években, azt viszont látni kell, hogy a rablások tekintetében ez az arány 2020-ban elérte a 100%-ot, ami nem jelent mást, mint hogy minden elkövető rendőrkézre került.

Rendőri eljárásban, nemzeti dohánybolt helyszínen elkövetett bűncselekményekben befejezett nyomozások felderítési mutatója (%) bűncselekményenként az ENyÜBS 2015-2020. évi adatai alapján³⁷

Bűncselekmény	2015. év	2016. év	2017. év	2018. év	2019. év	2020. év
Garázdaság	87,5	77,8	60,0	80,0	80,0	78,9
Lopás	34,2	40,1	62,0	49,1	70,2	59,3
Rablás	80,6	78,6	87,0	83,3	93,8	100,0
Rongálás	8,3	16,7	57,1	55,6	30,0	55,6

³⁶ A kisfilm magyar nyelvű verziója: https://youtu.be/Oj7Sab2y_do Angol nyelvű feliratozással: <https://youtu.be/AC5HI9MmO4U>

³⁷ Forrás: Országos Rendőr-főkapitányság (MDKSZ megkeresése alapján).

A trafikosok pontosan tudják, hogy miért nincs nagyértékű készpénz a kasszában, ami arra vezethető vissza, hogy a dohányboltot üzemeltetők és a munkatársak megfogadják a rendőrség jótanácsait, és ennek megfelelően üzemelnek. Ezek azok az előremutató megoldások és prevenciók lehetőségei, amelyek összhatása azt tudta eredményezni, hogy a dohányboltok sérelmére elkövetett bűncselekmények száma és az okozott károk összege egyaránt le tudott csökkenni. És hogy pontosan melyek ezek a belső útmutatások? Néhány publikus példa:

- a biztonsági előírásokat és a helyes eljárásrendeket mindig átbeszéljük a meglévő és az új munkatársakkal egyaránt,
- kihasználjuk a korszerű eszközök nyújtotta lehetőségeket,
- a napközbeni műszakváltások és a napi zárás kizárólag zárt ajtók mögött történik,
- gondoskodnak a pénz napközbeni őrzéséről (lefűrt, időzáras páncélszekrények stb.) és annak biztonságos elszállításáról,
- rendszeresen tesztelik a pánikgombot, és azt megfelelő helyen tartják,
- azonosították a sebezhető pontokat (pult mögé bejutás lehetősége, nyílászárók, lakatok, rácsok),
- rendszeresen ellenőrzik a kamerafelvételek minőségét és megfelelő mentését,
- egyediesítették a nyitókódokat, munkaviszony megszűnése esetén azonnal lecserélik azokat (egy kód csak egyetlen munkatárshoz tartozhat),
- bármely rendkívüli esemény bekövetkezésekor először a 112-es segélyhívót tárcsázzák, és csak utána a főnököket, családtagokat,
- bűncselekmény elkövetése után nem takarítanak fel, nem raknak rendet, érintetlenül hagyják a bűnügyi helyszínt, majd a helyiséget bezárva az üzlet előtt várják meg a rendőrség kikerzését (ujjlenyomat rögzítése, szagminta, DNS stb.),
- a kisebb értékű lopások esetén is tesznek feljelentést (a folytatólagosan, több üzlet sérelmére elkövetett bűncselekmények összeadódnak, az ügyeket egy eljárásban bírálják el),
- az eladók vigyáznak saját értéktárgyaikra is,
- hosszú nyitvatartású üzlet esetén gondoskodnak az alkalmazott biztonságos hazajutásáról,
- megegyeztek a környező boltokkal, lakóépületek/intézmények tulajdonosaival, és közösen kérték közterületi kamerák elhelyezését, vagy a már meglévők számának növelését...

Akik naponta több százszázres vagy milliós nagyságrendű forgalmat bonyolítanak, és akik naponta több száz emberrel kontaktálnak, a legkülönbözőbb szituációkba kerülhetnek.

2021 júniusában egy férfi a délelőtti órákban, ittas állapotban, kezében egy csavarhúzóval bement egy XI. kerületi dohányboltba, és a hűtőpultból kivett egy dobozos sört. Ezt követően az üzlet plexifallal védett pultjához lépett, és annak nyílásán keresztül először átadta a sört és a személyi igazolványát az alkalmazott részére, majd a következő mozdulattal, a csavarhúzót a sértett felé tartva közölte, hogy kéri a dohánybolt összes bevételét. A fenyegetés nyomatékául a csavarhúzót a plexi fal nyílásán keresztül a sértett felé emelte, majd még több alkalommal felhívta a sértettet a pénz átadására. A sértett – miután megnyomta a pánikgombot – közölte a támadóval, hogy rövid időn belül biztonsági őrök érkeznek a helyszínre, ekkor a férfi a hűtőpultból kivett sört is hátrahagyva távozott a helyszínről.³⁸ Erőszakos bűncselekmény esetén továbbra is alapszabály: mielőbbi szabadulás a szituációból! A dohánybolti eladók részéről kiemelten fontos, hogy az elkövetőkkel szemben ne tanúsítsanak ellenállást, ne dulakodjanak, ne próbálják védelmezni a pénzt vagy az árucikket, hanem teljesítsék a kéréseiket, üldözésüket pedig bízzák a hatóságokra. Ez persze nem jelenti azt, hogy az adott szituációban a helyzetnek megfelelő magatartás tanúsításával ne próbálhatnák megvédeni magukat.

Összegzés, zárógondolatok

A nemzeti dohányboltokat üzemeltető betéti társaságok/ egyéni vállalkozók koncessziójogosultsága 20 évre szól, amelyből idáig 8,5 év telt el. Az emberölésbe torkolló rablásról hírt adó portálokhoz fűzött állampolgári véleménynyilvánítás során többen hangot adtak annak, hogy a dohányboltok lesötétíthetősége szinte kínálja a lehetőséget az erőszakos támadásra. A tragédia után a jövőbeni bűnmegelőzés oltárán a város polgármestere a szabályozás felülvizsgálatát kezdeményezte, illetve az Országos Kereskedelmi Szövetség (OKSZ) Kereskedelem-biztonsága Munkacsoportja is rámutatott arra, hogy a dohányboltok „kiváló terepet” biztosítanak a rablásra (nincs szemtanú, nem lehet belátni), s ez a zavartalan helyszín egyenesen vonzóvá teszi a dohányboltokat bűncselekmények elkövetésére.³⁹ Az Fdtv. vonatkozó rendelkezései jelenleg is hatályosak, így a beláthatóság tiltásának feloldásáért tovább kell küzdeniük a trafikosoknak.

38 Magyarország Ügyészsége: Csavarhúzóval akart rabolni. <http://ugyeszseg.hu/csavarhuzoval-akart-rabolni-birosag-ele-allította-az-ugyeszseg-rendorsegi-videoval-a-fovarosi-fougyeszseg-sajtokozlomenye/>

39 GYARMATI Petra: *Maradjon-e a fólia? Parázs vita a Nemzeti Dohányboltok elsötétítéséről.* <https://nemzetidohany.hu/media/tobacco-magazin-2015-05-foliazas.pdf>

Az elmúlt időszakban elkövetett bűncselekmények jellegét illetően megállapítható, hogy a lopási és rongálási cselekmények lényegében nem különböznek az elmúlt évek során tapasztaltaktól, és tulajdonképpen ugyanez mondható el a rablásokról is. A befejezett cselekmények mellett (a korábbi időszakhoz hasonlóan) mind a vagyon elleni, mind pedig a vagyon elleni erőszakos bűncselekmények kapcsán voltak kísérleti szakban rekedtek. A nemzeti dohányboltok sérelmére 2020-2021. években megvalósult erőszakos cselekmények országos rajza azt mutatja, hogy az elkövetési időpont a veszélyhelyzet időszakában sem volt mérvadó, hiszen történt rablás a délelőtti, a déli és a délutáni órákban éppúgy, mint este vagy az éjszaka folyamán. A bűncselekményt elkövetők életkora és nemi megoszlása úgyszintén a korábbi adatokat mintázza, vagyis ezen üzletkategóriát a fiatalabbak és a középkorúak helyezték fókuszpontjukba, míg a női tettesek és részesek csekély számban, de az elmúlt évekkel egyezően a veszélyhelyzet időszakában ugyancsak feltűntek.

Érdemes figyelni végezetül az elkövetők által a dohánybolti rablásokkal megszerzett összegekre, továbbá a tettesek felkutatásának eredményességére. A rablási cselekmények elemzése által megállapítható, hogy azok elkövetési értékei közel sem milliós nagyságrendűek, sokkal inkább ötvenezer forint környékén mozognak, vagy csupán néhány százezer forintot tesznek ki. Szinte kivétel nélkül rövid idő telt el a bűncselekmény végrehajtása és az elkövető megtalálása között, vagyis összefoglalóan rögzíthető, hogy a dohányboltok sérelmére elkövetett bűncselekmények felderítési aránya igen magas. Mindezek alátámasztják az országos szövetség vezetője által elmondottakat és saját vizsgálati tapasztalataimat, miszerint a nemzeti dohányboltok olyan kiforrott pénzkezelési technikákkal, biztonsági berendezésekkel és egyéb, nem publikus megoldásokkal rendelkeznek, hogy ilyen kiemelkedő tárgyi súlyú bűncselekménytől elkövetői oldalon remény aligha várható.

BÁCSKAI MÁTÉ¹

AZ ELEKTRONIKUS SZEMÉLYISÉGRŐL II.

A felelősségi rendszerek

Az elmúlt időszakok technológiai fejlődése azt eredményezte, hogy a robot és az MI is képes már olyan tevékenységek megvalósítására, amelyekre korábban kizárólag csak az ember volt képes, a mesterséges kognitív funkciók révén képes már *kvázi*-magatartásokat végrehajtani. Ez azért kiemelkedően jelentős, mert ezáltal kapcsolatba kerül a környezettel, és képes ennek következtében változtatni is rajta, ezzel összefüggésben az MI károkozásából eredő jogi felelősség fontos kérdéssé válik.²

A polgári jogi és a büntetőjogi felelősség központjában egyaránt az *ember* áll: a normákat a politikai közösség hozza létre, melyekkel a közösség a társadalom működésének biztosítása és védelme érdekében az egyén szabadságát valamilyen szinten korlátozza. Ha valaki ezekkel a szabályokkal, illetve normákkal szemben jár el – tehát társadalmi szempontból deviánsan cselekszik –, annak az lesz az általános következménye, hogy valamiféle szankciót alkalmaznak vele szemben.

A mesterséges intelligenciát illetően a következő felelősségi kategóriákat lehet felállítani:

- általános mesterséges intelligencia („erős” mesterséges intelligencia),
- mélytanuláson alapuló mesterséges intelligencia (öntanuló gép),
- előre kódolt algoritmusok.

Általános mesterséges intelligencián értjük az olyan öntudattal és emberhez hasonló gondolkodással rendelkező entitásokat, amelyek képesek rendkívül gyorsan egy adott problémára megoldási alternatívát létrehozni. Bármennyire is hipotetikusnak tűnik egy ilyen MI megalkotása, az Unió ajánlások tekintetében nem lehet elvonatkoztatni ezektől.

Az öntanuló MI, ahogy a neve is utal rá, képes ember közrehatása nélkül új információkat gyűjteni és ezáltal fejlődni. Azonban az emberi jelenlét nélkülözhetetlen, hiszen a felhasználó adja meg az elérni kívánt célt, de az MI tárja fel a megoldást, az emberi felügyelet megléte ebből a szempontból indifferens.

¹ dr. Bácskai Máté ügyészégi fogalmazó, Budapesti XX., XXI. és XXIII. Kerületi Ügyészség

² A Bizottságnak szóló ajánlásokkal a robotikára vonatkozó polgári jogi szabályokról [2015/2103(INL)]

Az előre kódolt algoritmusok esetében pedig nem is kell semmilyen önállósult értelemről, illetve döntéshozatalról beszélni. Az ilyen ágensek a programozó által megadott kódsor alapján hajtják végre az adott műveletet, szintén a programozó által megadott probléma kapcsán. E rendszerek esetén a felelősségi láncolat megállapítása a hatályos szabályozások alapján kétséget kizáróan lehetséges.

Büntetőjogi felelősség

A mesterséges intelligencia magatartása büntetőjogi szempontból akkor lesz releváns, ha interakció alakul ki közte és az emberek vagy tárgyak között, és az így létrejött cselekmény kimeríti a bűncselekmény fogalmát és megalapozza a büntetőjogi felelősségre vonhatóságot. Tehát a felelősségi kérdések tisztázása során kiemelkedő hangsúlyt kell szentelni a tényállásszerűség, illetve az elkövetési magatartás vizsgálatának egyaránt.³

Az amerikai professor *Gabriel Hallevy* 2010-ben megjelent tanulmányában fejtegeti azt, hogy mi is lenne a teendő, ha egy mesterséges intelligencia olyan magatartást tanúsítana, amely megfelel valamely különös részi tényállásnak.

Gabriel Hallevy a mesterséges intelligencia cselekményeivel kapcsolatos büntetőjogi felelősségi rendszerek három lehetséges verzióját alkotta meg, ezek a következők:

- A) közvetett tetteségen alapuló elkövetésre épülő konstrukció,
- B) gondossági kötelezettség megszegésén alapuló rendszer,
- C) az MI közvetlen felelősségét állító hipotetikus értelmezés.⁴

A)

Ebben az esetben az emberre lehet visszavezetni a felelősségi láncolatot. Közvetett tetteség csak szándékos bűncselekmények kapcsán valósulhat meg, lényege abban áll, hogy a közvetett tettes egy személyt használ fel azért, hogy megvalósítson valamilyen különös részi tényállást. Tehát a tettes kvázi eszközként használ fel egy személyt egy delictum elkövetésére, aki azonban nem vonható felelősségre. Esetünkben az eszköz kifejezést nem is kell átvitt értelemben használnunk, hiszen az MI nem élőlény, így ha a jelenleg hatályos szabályozás szerint értelmezzük, az elkövetés eszközeként való értékelése helyesebb megközelítésnek tekinthető. Maga a szerző is kifejti aggályait ezzel a modellel kapcsolatban;

³ A témával kapcsolatban a közelmúltban két könyv is megjelent: MEZEI Kitti: *A kiberbűnözés aktuális kihívásai a büntetőjogban*. L'Harmattan – TK JTI, Budapest, 2020; AMBRUS István: *Digitalizáció és büntetőjog*. Wolters Kluwer, Budapest, 2021.

⁴ Gabriel HALLEVY: *The Criminal Liability of Artifical Intelligence Entites – From Science Fiction to Legal Social Control*. Akron Intellectual Property Journal. 2010. 4.

szerinte a probléma gyökere az, hogy az MI a megszerzett ismeretei alapján valósít meg egy törvényi tényállást, abban az esetben is, ha nem az adott delictum elkövetésére programozták, vagy nem kifejezetten annak érdekében hozták létre.⁵

B)

Ezt a modellt vizsgálva szintén azt tudjuk megállapítani, hogy kizárólag ember lehet az elkövető. Ezen túl azt feltételezi, hogy az MI azon felhasználóit is terhelheti a büntetőjogi felelősség, akik nem kifejezetten delictum megvalósítása céljából alkalmazzák a mesterséges intelligenciát, de ezek során vagy ennek produktumaként az MI különös részi tényállásnak megfelelő cselekményt valósít meg.⁶ Ez a modell tehát a körülmények valószínűsítésén alapul, vagyis az elvárt gondosság hiánya következtében – révén nincs bűncselekmény elkövetésére irányuló konkrét utasítás – megvalósul a bűncselekmény, holott a programozó/felhasználó ezt megakadályozhatta volna.⁷

C)

Ez a megközelítés az, amely talán legjobban megfelel a tudományos fantasztikumnak és az olyan alarmista elméleteknek, amelyek félelmet keltenek a társadalomban, és a gépek lázadását jósolják meg. Azonban, ha a tudomány jelenlegi állását vesszük figyelembe, a singularitás elérése – még – beláthatatlan távolságban van. Ahogy már korábban kifejtésre került, az MI nem autonóm, nem rendelkezik szabad akarattal, nincsenek referenciapontjai a világgal kapcsolatban, tehát nem rendelkezik azzal a képességgel, hogy a bűncselekmény alanyává váljon. Ez a modell csak akkor bírhat relevanciával, ha az aktuális *szándékosság* meghatározása megváltozik, oly módon, hogy a szándékos magatartást célvezérelt cselekményként értelmezzük.

A B) pontban ismertetett modellben megemlítsre került az MI elkövetés eszköze szerinti értékelése. Ez a feltevés lényegében a közvetett tettességtől való elhatároláson alapszik. Elkövetési eszköznek csak olyan eszköz minősülhet, amely az elkövető testétől függetlenül létezik. Tehát esetünkben ez maradéktalanul megvalósul (ha elvonatkoztatunk az MI és az ember ötvözetétől, vagyis a kiborgoktól).

5 G. HALLEVY: i. m. 181.

6 MISKOLCZI Barna – SZATHMÁRY Zoltán: *Büntetőjogi kérdések az információk korában*. HVG-ORAC, Budapest, 2018. 60.

7 BODNÁR Beáta – KŐHALMI Máté: *Beszámoló „A drónok és az önvezető járművek által okozott balesetek felelősségi kérdései” című konferenciáról*. Ügyészségi Szemle 2019/04. 36.

Lehet-e az MI magatartása tényállásszerű?

Mindenképpen vizsgálni kell a tényállásszerűség kérdését is. Olyan emberi magatartás létezését feltételezi, amely beilleszthető valamely különös részi bűncselekménybe, vagy amelyik megfelel a Btk. Általános Részében meghatározott előkészületi, közvetett tettesi vagy részesi fogalmi feltételeknek.⁸ Másként fogalmazva a tényállásszerűség a törvényi tényállás által támasztott feltételeknek való megfelelés, vagyis a büntetőjogi felelősség vizsgálatánál elengedhetetlen szempont.

A törvényi tényállás tana a tényállás elemeit objektív, illetve szubjektív részekre bontja fel. Egyes szerzők szerint az *objektív* oldalon megjelenő, *szükséges ismerv* az elkövetési magatartás, *rendszerinti ismérvek* az elkövetési tárgy, a passzív alany, az eredmény, az okozati összefüggés, *esetleges ismérvek* az elkövetés ideje, az elkövetés helye, az elkövetés eszköze, valamint az objektív büntethetőségi feltétel.

Az alanyi, tehát a *szubjektív* jellegű tényállási elemek pedig a következők: a *szükséges ismérvek* a szándékosság vagy a gondatlanság, az *esetleges ismérvek* pedig a motívum, illetve a célzat.

Az elméleti alapok tisztázása után térjünk rá az MI cselekményének tényállásszerűségére! A korábban kifejtettekre tekintettel az MI cselekménye akár tényállásszerű is lehet. Egyes jogtudományi álláspontok szerint ez azonban csak akkor lehetséges, ha a bűnösséget, valamint a delictum alanyiság feltételeit nem tekintjük a tényállásszerűség részének, de persze léteznek ezzel ellentétes megközelítések is.⁹ Ezért nem is képezheti vita tárgyát, hogy a már említett objektív tényállási elemek minden esetben szükségesek ahhoz, hogy az MI cselekménye tényállásszerű legyen.

A diskurzust képző alanyi oldal, illetve a szubjektív tényállási elemek közel sem ennyire egyértelműek. Először is azt vizsgáljuk meg, hogy a mesterséges intelligencia által elkövetett, delictuális felelősséget megalapozó cselekmény szándékos vagy gondatlan elkövetésnek minősül!

A törvényi szabályozás szerint szándékosan követi el a bűncselekményt, aki (MI esetében grammatikailag nem lenne helyes az „aki” névmás használata, hiszen azt kizárólag személyekre utaló kifejezéskor használjuk) cselekményének következményeit kívánja, vagy e következményekbe belenyugszik. A bűnösség enyhébb alakzatát, a gondatlanság

⁸ BELOVICS Ervin: *Büntetőjog 1. Általános rész.* HVG –ORAC, Budapest, 2017. 160.

⁹ MISKOLCZI B. – SZATHMÁRY Z.: i. m. 78.

fogalmát is vizsgálnunk kell – a Btk. két formában jeleníti meg, az egyik a tudatos gondatlanság, a másik a hanyag gondatlanság.

Tehát ha adott tényállásszerű magatartásnál a törvény nem csak a szándékos, hanem a gondatlan elkövetést is büntetni rendeli (pl. emberölés), akkor elsősorban azt kell megvizsgálni, hogy a szoftver tesztelése során a fejlesztő kellő figyelemmel és körültekintéssel járt-e el, hogy megelőzze a szoftver tényállásszerű cselekményeinek bekövetkezését. Előfordulhat azonban olyan eset is, amikor a szoftver ugyan tényállásszerű magatartást tanúsít, azonban azért senkinek a büntetőjogi felelősségét nem lehet megállapítani. Ekkor az üzembentartónak a polgári jog és a veszélyes üzemi kárfelelősség szerint kell felelnie a beállott károkért.¹⁰

Ezen dogmatikai szemléltetést követően kimondhatjuk, hogy az MI esetében egyik bűnösségi alakzatot sem tudjuk megállapítani. Ennek oka az, hogy az MI nem rendelkezik sem akarati, sem érzelmi tényezőkkel, értelmi képességeit nem lehet vitatni, azonban azok mind az emberre vezethetőek vissza, az ember tölti fel értelemmel egy programozási és fejlesztési procedúra folyamán. Így a bűnössége eleve kizárt (távol maradva minden MI-vel kapcsolatos hipotézistől). Az általa elkövetett cselekmények tényállásszerűsége pedig csak úgy fogadható el, ha egyetértünk a korábban említett olyan jogtudományi nézetekkel, amelyek nem tekintik a tényállásszerűség részének az alanyi oldalt, illetve a bűnösséget. *Békés Imre* szavaival élve „az alany nincs benne a törvényi tényállásban [...] Ha a tettes benne lenne a törvényi tényállásban, úgy önmagát valósítaná meg. Az elmondottak logikájaként nem a törvényi tényállás alanyáról, hanem a bűncselekmények alanyáról szólnunk.”¹¹

Az elkövetési magatartás elemzése

Az elkövetési magatartás elemzése azért fontos, mert annak kifejtése nélkül nem valósulhat meg semmilyen bűncselekmény. A cselekményfogalom szempontjából két fogalmat kell vizsgálnunk: a cselekmény akaratlagosságát és hatóképességét.

Az akaratlagosság mint szubjektív elem azt jelenti, hogy az emberi cselekvést minden szegmensében az ember akaratának kell irányítania, tehát a mozdulatoknak akarati kontroll alatt kell állniuk. Az MI esetében megállapíthatjuk, hogy nem cselekszik ösztönösen, nem reflexmozgások alapján cselekszik. Álláspontom szerint az akaratlagosság az MI

¹⁰ <https://pea.lib.pte.hu/bitstream/handle/pea/15610/eszteri-daniel-phd-2016.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Letöltve: 2020. 09. 18.)

¹¹ BELOVICS E.: i. m. 176.

esetében megvalósulhat, azonban ezt fenntartásokkal kell kezelni. Korábban kifejtésre került, hogy az MI minden esetben a pusztán racionalitás alapján hozhat döntést, hiszen az a célja, hogy a legproduktívabb legyen. Azonban a korábban kifejtettekre való tekintettel, különösképpen a cselekvőképesség vizsgálata során nem tekinthetjük minden kétséget kizáróan magatartásnak az MI cselekményét, hiszen hiányzik a klasszikus értelemben vett akarat elhatározás, mivel egy előre megírt program alapján működik, így a teljes akarat kontroll is megkérdőjelezhető.

A hatóképesség ezzel szemben objektív kategória, és azt mutatja meg, hogy a magatartás alkalmas bizonyos káros következmény megvalósítására. Továbbá azt az elkövető tudatától függetlenül értékelni kell. Ezek alapján nem is lehet kérdéses, hogy az MI cselekedetei a társadalomban vagy a környezetében hatást gyakorolnak, másként fogalmazva, hatóképes lehet az MI által elkövetett cselekmény.

Szathmáry Zoltán szerint az MI azon aktusai lehetnek minden kétséget kizáróan cselekmények, amelyek „egy indeterminisztikus problémakörnyezetben keletkezve adaptáción, illetve az MI döntésein, illetve következtetésén alapulnak, és azt követik”.¹² Ennek alapján egyszerűbb kognitív funkciók alapján megvalósult cselekmények abban az esetben felelnek meg a jelenlegi dogmatika szerinti cselekményfogalomnak, ha nem vesszük figyelembe a szubjektív elemet, vagyis az akaratlagosságot, és kizárólag az objektív hatóképesség alapján kívánjuk determinálni a cselekményt. Ehhez azonban a jogtudomány paradigmájának megváltoztatása szükséges.

Tehát ha elfogadjuk azt a nézetet, miszerint az MI cselekvése nem öntudatos és autonóm, akkor kijelenthetjük, hogy az emberi cselekvés kontrollált eszköze, vagyis azért és azt teszi, amire az ember utasítja. Ezen gondolatmenet alapján az, aki parancsol az MI-nek, lesz a tettes, ezen nem változtat az a tény, hogy a gép már önállóan, emberi jelenlét és ellenőrzés hiányában valósítja meg a tényállásszerű cselekményt. Ebben az esetben a felhasználó minősül tettesnek.

Azonban olyan konstrukció is felállhat, amikor a mesterséges intelligencia kifejezetten delictum elkövetése miatt jött létre, ebben az esetben maga a fejlesztő/programozó lesz a tettes.

¹² MISKOLCZI B. – SZATHMÁRY Z.: i. m. 77.

Magánjogi felelősség

Az Európai Parlament állásfoglalása

A mesterséges intelligenciák, illetve a robotok polgári jogi felelőssége kapcsán kiemelkedő jelentőségűek az Európai Unió kezdeményezései. Az Európai Parlament ajánlásában így fogalmaz: „a robotok által okozott károk iránti polgári jogi felelősség fontos kérdés, amelyet uniós szinten kell kezelni a hatékonyság, az átláthatóság, a következetesség, a megvalósítás és a jogbiztonság azonos mértékének biztosítása érdekében az egész Európai Unióban, a polgárok, a fogyasztók és a vállalkozások javát egyaránt szolgálva;”¹³

Az ajánlásban konkrét felelősségi alternatívát ugyan nem találhatunk, de az EP kimondja: „(...) bármilyen jogi megoldást alkalmaz is a robotok által okozott károk iránti felelősségre vonatkozóan a vagyoni károktól eltérő esetekben, a jövőbeni jogalkotási aktus semmilyen körülmények között nem korlátozhatja a megtéríthető károk típusát és mértékét, illetve nem korlátozhatja a károsultnak felkínálható kártérítés formáit pusztán azon az alapon, hogy a kárt nem emberi lény okozta.”¹⁴

Tehát „a felelősség, illetve a kártérítés semmilyen módon nem korlátozható” elvet fekteti le az EP. Ez párhuzamba állítható a Ptk.-ban rögzített szabályozással, miszerint „a károkozó a károsult teljes kárát köteles megtéríteni.”¹⁵

Az elvi vita tárgyát az képezi, hogy miként is értékelhető, ha az MI a gépi tanulási folyamatok révén olyan rossz döntést hoz, amely ellentétes a programjával, és ennek következtében kárt okoz. Másképp fogalmazva azt kell megállapítani, hogy az így bekövetkezett kár szerződésen kívüli, vagy éppen szerződéses felelősség állapítandó meg az MI esetében, ha egyáltalán lehetséges ezeknek az alkalmazása, továbbá a bekövetkezett kárt kinek kell megtérítenie.

A kontraktuális felelősség vizsgálata a mesterséges intelligencia kapcsán

Először is azt kell vizsgálnunk, hogy a hatályos magyar szabályozás alapján miként határozható meg a mesterséges intelligencia. Szerzői jogi védelemben részesülnek az irodalmi, tudományos és művészeti alkotások. Ennél konkrétan pedig ilyen alkotásnak minősül

13 A robotikára vonatkozó polgári jogi szabályok Az Európai Parlament 2017. február 16-i állásfoglalása a Bizottságnak szóló ajánlásokkal a robotikára vonatkozó polgári jogi szabályokról [2015/2103(INL)]

14 EP ajánlás

15 Ptk. 6:522. § (1)

az Szjt. 1. § (2) bekezdése szerint a számítógépi programalkotás és a hozzá tartozó dokumentáció (a továbbiakban: szoftver) akár forráskódban, akár tárgykódban vagy bármilyen más formában rögzített minden fajtája, ideértve a felhasználói programot és az operációs rendszert is.¹⁶

A hatályos szabályozás talán legnagyobb kritikája az lehet, hogy egyáltalán nem állapít meg semmilyen különbséget a korábban felvázolt mesterséges intelligenciák között, azonban a felelősségi kérdések tisztázása érdekében elengedhetetlen annak jogi kategorizálása, hogy mennyire is önálló egy gép, illetve mennyire képes *kvázi*-döntéseket hozni. A korábban kifejtett jogalanyisági és cselekvőképességi vizsgálatok tükrében nézzük meg, hogy egzakt módon miként tudjuk meghatározni az MI-vel kapcsolatos polgári jogi felelősséget érintő fogalmakat!

A felhasználóra telepített felelősség

Ha a hatályos szabályozást vesszük alapul, akkor a szoftverek kereskedelmi értelemben adásvétel tárgyát képező eszközök. Ennek értelmében, ha a felhasználó megvásárolja az adott szoftvert, annak tényleges használatát megelőzően el kell fogadni a fejlesztők, programozók (gyártók) által megfogalmazott felhasználási szerződést. Ebben az esetben pedig egyértelmű, hogy a felelősségi kérdésekre való megoldást a szerződéses viszonyokban okozott károk szabályozása között kell keresnünk. A felhasználó tehát köteles úgy használni a szoftvert, hogy más személyek vonatkozásában ne okozzon kárt, azonban, ha mégis károkozás történne, akkor a felelősség a felhasználó tekintetében állna be. Másként fogalmazva, a rendeltetésszerűen működő szoftver által okozott kárért a felhasználó lesz a felelős.

Álláspontom szerint a probléma ezzel a felfogással a fentebb említett szabályozási hiányosság az MI kapcsán, és ezáltal a *klasszikus* szoftverként való felfogása. Láthattuk, hogy vannak olyan mesterséges intelligenciák, amelyek képesek fejlődni és úgy végrehajtani egy műveletet, ezáltal viszont nem lenne elvárható, se méltányos a felelősséget kizárólag a felhasználóra telepíteni. Hiszen nem várható el az átlag felhasználótól, hogy a mesterséges intelligencia bonyolult működési mechanizmusaival tisztában legyen, és ezáltal elkerülje a lehetséges kár bekövetkezését. További probléma a *klasszikus* szoftver felfogással a gyártói vagy forgalmazói oldal által mellékelt általános szerződési feltételeket tartalmazó dokumentumban rögzített azon kitétel, miszerint a felhasználó által önmagának vagy harmadik személynek a szoftver használatával összefüggésben okozott károkért nem a szerző (vagy

¹⁶ 1999. évi LXXVI. törvény a szerzői jogról

forgalmazó), hanem a felhasználó felel.¹⁷ Ennek alapján kvázi „magára hagyják” a felhasználót.

A kellékszavatosság és a termékfelelősség

Álláspontom szerint mindenképpen meg kell vizsgálnunk ezt a két klasszikus polgári jogi dogmatika alapján kialakult szabályrendszert. Ennek oka, hogy a gyártói oldal felelősségének elemzése elengedhetetlen.

Kellékszavatosság alatt azt értjük a Ptk. szerint, hogy „olyan szerződés alapján, amelyben a felek kölcsönös szolgáltatásokkal tartoznak, a kötelezett a hibás teljesítésért kellékszavatossággal tartozik.”¹⁸ Ennek megállapítása egy egyszerű termék kapcsán kevésbé lenne problematikus, mint a mesterséges intelligencia esetében. Tovább bonyolítja a helyzetet, ha egy olyan MI-ről beszélünk, amely képes az önálló döntéshozatalra, és saját kvázi kognitív funkciói vannak. Ilyenkor mit is lenne célszerű hibásnak tekinteni: a hibásan megírt programot vagy az MI hibás döntését, ami a kárt okozta? Elvárható, hogy a programozó (gyártó) legyen a felelős egy olyan károkozásért, ami forgalomba hozatalakor esedékes biztonsági ellenőrzések során nem volt feltételezhető.

A termékiszavatosság terén is hasonló kérdések merülnek fel. A Ptk. viszont itt meghatározza, hogy milyen esetben hibás az adott termék: „A termék akkor hibás, ha nem felel meg a terméknek a gyártó által történt forgalomba hozatalakor hatályos minőségi követelményeknek, vagy nem rendelkezik a gyártó által adott leírásban szereplő tulajdonságokkal.”¹⁹ Azonban, ami érdekesebb, az a törvény által felvázolt egyik kimentési ok, vagyis „a termék forgalomba hozatalának időpontjában a hiba a tudomány és a technika állása szerint nem volt felismerhető”²⁰. Álláspontom szerint a gyártó erre nem hivatkozhatna, hiszen az nem lenne összeegyeztethető az Unió által támasztott etikai elvekkel.

A gyártó oldalán megállapítható felelősségi kérdések azonban felvetik a piaci lobbihatóságot és a nagyvállalati profitorientált politikát. Ha a gyártók tömegesen elkezdene arra hivatkozni, hogy nem várható el tőlük, hogy előre lássák egy autonóm döntésekre képes mesterséges intelligencia lehetséges károkozását, hiszen nem ők fejlesztették az ágenst jogellenes cselekvés elkövetésére, és a minőségellenőrzési folyamatok során ennek lehetősége nem is állt fent, akkor lényegében a gyártók a saját terméküket használnák fel a mentesülés céljából.²¹

17 SIMON Dávid: *A szoftverrel kapcsolatos egyes felelősségi kérdések*. In: Infokommunikáció és jog, 2005/3. HVG-ORAC, Budapest, 2.

18 Ptk. 6:159. § (1)

19 Ptk. 6:168. § (1)

20 Ptk. 6:168. § (3)

21 KLEIN Tamás – SZABÓ Endre Győző – TÓTH András: *Technológia jog – Robotjog – Cyberjog*. Wolters Kluwer, Budapest, 2018. 114.

Deliktuális felelősség a mesterséges intelligencia vonatkozásban

Az MI szerződésen kívüli kártérítési felelősségi problémája kapcsán *Giovanni Sartor* téziseit kell alapul vennünk. A szerző szerint a jogalany csak az olyan károkért válhat felelőssé, amelyeknél legalább gondatlanság terheli, tehát mentesül a felelősség alól, ha az intelligens szoftver magatartása nem volt neki felróható.²² Erre azonban a korábban felvázolt eset adhat cáfolatot, miszerint a jogalanyoktól nem elvárható, hogy a mesterséges intelligencia minden lépésével tisztában legyenek, a szükséges tudományos ismeretek nélkül. Ennek következtében, pedig az a helyzet állna elő, hogy nem vonnának senkit felelősségre, hiszen a Ptk. kimondja, hogy „mentesül a felelősség alól a károkozó, ha bizonyítja, hogy magatartása nem volt felróható”.²³

Sartor másik tézise szerint az érintett mindig viseli a kárfelelősséget az MI viselkedése miatt, függetlenül az elvárhatóság elvétől és így a felróhatóságtól, másként fogalmazva: a jogalany azért felel a károkozásért, mert az MI az ő érdekében hajt végre műveleteket.

A kifejtettekre tekintettel a szerződésen kívüli kárfelelősség kapcsán a veszélyes üzem, továbbá a vétőképtelen személy károkozásaért való felelősség analógiáját kell vizsgálnunk a mesterséges intelligencia kapcsán.

A veszélyes üzem

A veszélyes üzem fogalmát a magyar jogalkotó egzakt módon nem határozta meg. A Ptk. kizárólag a fokozott veszéllyel járó tevékenységért fennálló felelősséget szabályozza, de nem határozza meg a fokozott veszéllyel járó tevékenység fogalmát. Azonban a bírói gyakorlat alapján az ebbe a körbe tartozó magatartások taxatív felsorolása nem is lehetséges, hiszen a technológia fejlődésével ezeknek a köre folyamatosan bővül.²⁴ Tehát egy jóval szigorúbb felelősségi kategória, mint az általános, vagyis, ha a kárt fokozott veszéllyel járó tevékenység folytatásával okozzák, akkor a felelősség nem a szubjektív alapú felróhatóságon alapul, hanem attól független objektív felelősség. A lényege abban rejlik, hogy aki fokozott veszéllyel járó tevékenységet folytat, attól az az elvárható, hogy olyan, az átlagost jóval meghaladó védekezést teremtsen meg, ami kizárja a mások tekintetében bekövetkező károkat. Ha a Ptk.-t vesszük figyelembe, miszerint „Aki fokozott veszéllyel járó tevékenységet foly-

22 ESZTERI Dániel: *A mesterséges intelligencia fejlesztésének és üzemeltetésének egyes felelősségi kérdései*. 14. Elérhetőség: <http://real.mtak.hu/97079/1/eszteri.mi.felelosseg.final.pdf>

23 Ptk. 6:519. §

24 BH2002. 306.

tat, köteles az ebből eredő kárt megtéríteni.”²⁵, akkor azt tudjuk megállapítani, hogy a mesterséges intelligencia üzembentartója lesz a felelős, vagyis a felhasználó, akinek érdekében végrehajt egy műveletet. Tehát egy autonóm jármű tekintetében az üzembentartó, vagyis a tulajdonos lesz a felelős, hiszen az önvezető autónak nincs akarata, így a felróhatóság sem állapítható meg, amely megalapozná a felelősséget. Azonban a Ptk. nevesít egy mentesülési feltételt: ha a fokozott veszéllyel járó tevékenységet folytató személy bizonyítja, hogy a kárt olyan elháríthatatlan ok idézte elő, amely a fokozott veszéllyel járó tevékenység körén kívül esik, vagyis nem elegendő, ha az üzembentartó minden előírásnak megfelelően használta az MI-t.

A veszélyes üzem és a mesterséges intelligencia párba állításának a legnagyobb kritikája az lehet, hogy ez az elmélet sem számol azzal a lehetőséggel, hogy az MI működhet önállóan, és cselekedhet a *saját* racionalitása alapján. Tehát ha az önálló MI az ember által megszabott keretek közül ki tud lépni, akkor álláspontom szerint a veszélyes üzem túlságosan nagy felelősségi faktort telepít az üzembentartóra.

A vétőképtelen személy károkozásáért való felelősség párhuzam

A szerződésen kívüli kárfelelősség egyik sajátos esete, amikor valaki jogellenes magatartással kárt okoz valakinek, azonban helyette egy másik személyt terhel a felelősség. A Ptk. szerint „akinek belátási képessége oly mértékben korlátozott, hogy a károkozással kapcsolatos magatartása következményeit nem képes felmérni, nem felel az általa okozott kárért.”²⁶ Ez az analógia az olyan MI esetében lehetne alkalmazható, ami nem rendelkezik semmiféle autonóm cselekvési képességgel, egy magadott program szerint hajt végre utasításokat, aminek következtében azonban kár keletkezik. Továbbá a felróhatóságot se kell vizsgálni, hiszen vétőképtelen személy magatartása nem lehet felróható, akárcsak az MI esetében.

Ha felállítjuk a felelősségi láncolatot, akkor láthatjuk, hogy a gondozó – esetünkben a felhasználó – lesz a felelős az MI esetleges károkozásáért – e gondolatmenet hasonlóságot mutat a korábban ismertettet felhasználói felelősséggel. A törvény elsődlegesen azt fogalmazza meg, hogy az tekinthető gondozónak, akit jogszabály minősít annak, azonban gondozónak tekinti azt is, aki a tényleges személyfelügyeletet a károkozás pillanatában ellátta. Tehát nem szükséges jogszabályi meghatározás, sem szerződéses viszony, hogy valaki el-
lássa a felügyeletet.

25 Ptk. 6:535. § (1)

26 Ptk. 6:544. § (1)

Álláspontom szerint azért lenne szükséges egy ehhez hasonlatos, MI-re vonatkozó szabályozás, mert ezáltal a deliktuális felelősség rendszerében is lenne egy olyan alakzat, aminek az alkalmazása nem telepítene túlzott felelősséget a felhasználóra, így csak amiatt kellene felelnie, hogy az általa használt és felügyelt MI megfelelően hajtsa végre a feladatait.

Lehetséges megoldási alternatívák büntetőjogi és magánjogi felelősségre

A büntetőjogi felelősség kapcsán tehát megállapíthatjuk, hogy az MI nem rendelkezik az emberhez hasonló beszámítási képességhez szükséges tudati önállósággal, így ez alapján a mesterséges intelligencia önmagában nem vonható büntetőjogi felelősségre. Tehát a tettessé válás feltételei nem állnak fenn. Ez viszont nem jelenti azt, hogy a büntetőeljárás sem indulhat meg. Gondoljunk csak a kóros elmeállapot esetkörüire! Ez mint gyűjtőfogalom, azokat az elme működésével kapcsolatos rendellenességeket foglalja magában, amelyek lehetetlenné teszik, hogy a bűncselekmény megvalósítója felismerje magatartása lehetséges következményeit és e felismerés alapján cselekedjen. A büntetőeljárás ugyan megindul, de felmentéssel végződik. A törvény által meghatározott esetekben pedig kényszerszergyógykezelést rendelnek el, ahol az elkövető megfelelő gyógykezelésben részesül. A cél az újabb társadalomra veszélyes cselekmény elkövetésének a megelőzése. Amennyiben az MI által elkövetett delictumra úgy tekintünk, mint amikor hiányzik a beszámítási képesség, akkor a mesterséges intelligencia szintén nem vonható felelősségre, azonban itt is megindul az eljárás, de nem kényszerszergyógykezelés, hanem egy újraprogramozási vagy újratervezési folyamat elrendelésével zárul majd, ami ugyanazokat a célokat teljesíti, mint a kényszerszergyógykezelés.

Álláspontom szerint itt célszerű lenne a jövőbeni jogalkotónak kiterjesztő jogértelmezést alkalmazni, és nem csak a személy elleni erőszakos vagy a közveszélyt okozó bűncselekményt megvalósító (mint a kényszerszergyógykezelés esetében) MI ellen lehetne alkalmazható, hanem valamennyi delictum esetében. Az ilyen vagy ehhez hasonló intézkedés alá vont MI működésbeli problémája kiküszöbölhetővé válna és hibamentesen lehetne visszaillesztetni a társadalomba, ezáltal az intézkedés javító funkciója maradéktalanul megvalósulna. Ehhez azonban mindenképpen szükség lenne az Igazságügyi Megfigyelő és Elmegyógyító Intézethez hasonló intézmény felállítására, ahol orvosok helyett mérnökök, programozók dolgoznának.

A magánjog esetében pedig a legnagyobb probléma a „Kinek kell fizetni a kárt?” kérdés köré építhető fel. Ez a nehézség egyre jobban fokozódik, minél önállóbban képes eljárni egy robot, illetve egy mesterséges intelligencia által vezérelt rendszer. A legfontosabb

szempont azonban az, hogy senkinek jogellenes magatartás következtében keletkezett kára nem maradhat kártérítés nélkül. Az Európai Unió szerint megoldás lehet egy kötelező biztosítási rendszer létrehozása a gépjármű-biztosítás mintájára, azonban kiemelendő eltérés a kettő között, hogy míg a közlekedési biztosítási rendszer az emberi cselekményre és a hibára vonatkozik, addig a robot biztosítási rendszernek „a láncolat összes lehetséges felelősségi körét figyelembe kell vennie.”²⁷

Másik megoldás lehet az Európai Parlament szerint egy kockázati pénzalap létrehozása. Ez alapján nem kellene vizsgálni az MI döntése révén felállítható felelősségi láncolatot, se a vétkességet, elegendő lenne a tény, hogy a károsultat kár érte. Ez az alternatíva lehetővé tenné azt, hogy a gyártó, a programozó és a felhasználó korlátolt felelősségben részesüljenek, ha befizetnek a vázolt pénzalapba.

Zárógondolatok

Tanulmányomban arra tettem kísérletet, hogy bemutassam, milyen hatással van és milyen hatással lehet a mesterséges intelligencia és a robotika a jogi felelősségre, a büntetőjog, illetve a polgári jog szabályrendszerén keresztül, kezdve a fogalmi alapvetések és definíciók meghatározásával, majd rátérve az MI jogi szabályozására, különböző büntetőjogi és magánjogi felelősségi modellek elemzése által. A tanulmány bemutatja, milyen kérdéseket kell megvizsgálnunk ahhoz, hogy a mesterséges intelligencia cselekményét tényállászerűként értelmezzük, illetve a polgári jogon belül a kontraktuális és a deliktuális felelősség analogikus elemzésére is sor került, azon belül is, arra, hogyan telepíthető a felelősség a felhasználói, gyártói/fejlesztői, valamint harmadik személyi oldalra. Továbbá az is bemutatásra került, hogy milyen formában állhatnak a „jó” oldalon és működhetnek közre az igazságszolgáltatásban, ennek mind a pozitív, mind a negatív tényezőit szem előtt tartva.

A téma komplexitása miatt más tudományokat, illetve magának a jogtudománynak is több ágát segítségül kellett hívni, hogy átfogó képet kapjunk a felvázolt jelenségekről. Megállapíthatjuk, hogy a mesterséges intelligencia és a robotika olyan lehetőségeket rejt magában, amelynek révén a társadalom valamennyi szegmensében használható lehet. Ezért a jognak határozottan és minden részletre kiterjedően kell megoldásokat alkotnia. Az Európai Parlament megtette a kezdő lépést egy közös elveken alapuló európai szabályozás felé, azonban ez csak a polgári jogot érinti. Ez azonban értelemszerűen nem lesz elégséges, elkerülhetetlen lesz egy átfogó jogi reform, ami paradigmaváltást eredményezhet, sőt kénytelen lesz. Elon Musk szerint „mire a hatóságok felismerik, hogy szigorítások szüksé-

gesek, már túl késő lesz”²⁸. Álláspontom szerint ezért a jogalkotónak megelőző megoldási alternatívákat kellene kidolgoznia, amelyeknek csak akkor kellene hatályba lépni, ha az MI már olyan szinten van, hogy indokoltá teszi. Erre azért lesz szükség, mert ha előáll az az eset, ha az MI, illetve egy robot önálló döntéseket tud hozni, a hagyományos szabályok nem lesznek megfelelőek a robot által okozott kárral kapcsolatos jogi felelősség megállapításához, mivel nem tennék lehetővé a kárért felelős fél azonosítását és e félnek az okozott kár megtérítésére vonatkozó kötelezettsége érvényesítését. Azonban azt is láthattuk, hogy a jelenleg hatályos szabályozás alapján felállított analógiák kizárólag fenntartásokkal alkalmazhatóak.

Olyan fogalmak jogi transzportálására lenne szükség, mint maga a mesterséges intelligencia, a hozzá kapcsolódó felelősségi rendszerek és magának az MI-nek a jogi státusza, jogalanyiségének és cselekvőképességnek értelmezésén keresztül, illetve az általa generált cselekmények jogi értékelése is elengedhetetlen. Ezáltal fenntartható lenne a társadalom jogba vetett bizalma és a jog későbbi legitimációja is.

Azonban láthattuk, hogy bármennyire is szuperintelligens egy ágens, az mindvégig kizárólag az emberi értelem valamilyen tartományban történő kiterjesztését szolgálja.²⁹ Tehát az emberen fog múlni az MI jövője, nem csak jogi szempontból nézve. Szükség lesz az MI-re, hiszen számtalan előnye van, azonban társadalomtudományi oldalról nézve sok konfliktus alapját képezheti, mindezek ellenére egyszerűbbé teheti az életünket is, hiszen ami „gépies” feladat, azt elvégezheti helyettünk, tehát egyfajta humanizálási folyamat lehet végbe.³⁰ Ez alapján nyilvánvaló követelmény a (jövőbeli) szabályozással szemben, hogy kizárólag olyan normákat alkosson meg, amelyek az emberi érdekeket tartják szem előtt. A technológiai fejlődésnek nem lehet gátat szabni, ahogy az MI is egyre intelligensebb és értelmesebb lesz. Játsszunk el a gondolattal és képzeljük el, hogy annyira fejlett – Asimov szavaival élve – „pozitronaggyal” fognak rendelkezni, hogy egyre emberibben fognak viselkedni, és önálló döntéseket lesznek képesek meghozni, amelyek alapján cselekvéseket hajthatnak végre! Tehát megjelenhet a szabad akarat. A kérdés már csak az, hogy ez devianciának vagy evolúciónak minősül.

28 https://www.youtube.com/watch?v=_nZzCU2SFq4 (Letöltve: 2020. 09. 25.)

29 Z. KARVALICS László: *Mesterséges intelligencia – a diskurzusok újratervezésének kora*. Információ Társadalom, XV. évf. (2015) 4. szám 16., Elérhetőség: <http://dx.doi.org/10.22503/inftars.XV.2015.4.1>

30 uo. 31. o.

KISS ANNA¹ – TÖRŐ ANDREA²

A SÉRTETT SZEREPE A HATÁLYOS BE.-BEN³

Bevezető megjegyzések

Tanulmányunkban a sértett büntetőeljárásbeli szerepét járjuk körül. Célunk, hogy a 2021-ben érvényes és hatályos szabályozás alapján mutassuk be a sértett általános eljárási helyzetét.

Jelenlegi tanulmányunknak nem része az összes sértetti pozíció részletes elemzése és a különleges bánásmód gazdag szabályrendszerének az ismertetése, bár mindkettő ehhez a témához tartozik. Mivel a különleges bánásmódra vonatkozó fejezet más büntetőeljárási személyekre is kiterjed, ezért ezt később, cikksorozatunk harmadik részében dolgozzuk fel.⁴ A sértetti pozíciók részletes elemzése is önálló tanulmányban jelenik majd meg a jövő év folyamán.

A sértett fogalma⁵

A jogalkotó szerint a sértett processzuális és materiális fogalma különbözik, és a sértett eljárásjogi fogalmát a 90. BK véleményre (továbbiakban: BKv.) épülő joggyakorlat szűken értelmezte.⁶ A sértett alatt a passzív alanyt és azt a személyt értette csak, akivel kapcsolatban a tényállásban megfogalmazott eredmény megvalósult. A 90. BKv. szerint „ha a törvényi tényállás passzív alanyt (aki szükségképpen természetes személy) tartalmaz, akkor az őt ért sérelem egyben az eljárásjogi sértetti jogosultságot is megalapozza. Ugyanígy, ha a törvényi tényállás eredményt tartalmaz; ez esetben is (akár passzív alanyiság nélkül is) fennállhat a sértetti jogosultság (...). Körültekintően kell vizsgálni, különösen utóbbi esetben,

1 dr. Kiss Anna PhD, OKRI tudományos főmunkatárs, PPKE JÁK megbízott oktató, strasbourggi tutor

2 dr. Törő Andrea PhD, legfőbb ügyészégi ügyész, strasbourggi tutor

3 „Az eljárási biztosítékok a büntetőeljárásban és a sértett jogai” címmel, 2021 nyarán magyar nyelvű kurzus indult a Coe Help e-learning oldalán, az Európa Tanács Help Programjának a segítségével.

4 Az Ügyészégi Szemle 2022. évi 1. számában fog megjelenni.

5 A sértett fogalmával kapcsolatos problémákra hívta fel Bócz Endre is a figyelmet: BÓCZ Endre: *Passzív alany, áldozat, sértett*. Rendészeti Szemle, LV. évfolyam, 9. szám, 2007.

6 Lásd a 90. Bk. véleményt! <https://kuria-birosag.hu/hu/kollvel/90-bkv>

hogyan a sértetti igény alapja a személyében való érintettség nélkül csupán egyszerű káro-sulti, vagyoni jogi érdek, avagy az adott, bűncselekménnyé nyilvánításban megtestesülő, büntetőjogi érdekhez szorosan kötődő, abban gyökerező olyan jog- vagy jogos érdekbeli sérelem, illetve veszélyeztetettség, amely az adott (természetes vagy jogi személy) sértettre konkretizált és közvetlen.”⁷

A jogalkalmazó gyakran dogmatikai elemzéssel jut el ahhoz, hogy ki a sértett, és a védett jogi tárgyból vezeti le a fogalmat. Amennyiben ez absztrakt fogalom, akkor nincs sértett. Az Alkotmánybíróság (továbbiakban: AB) viszont a 3384/2018. (XII. 14.) sz. határozatában felhívta a figyelmet a rosszul értelmezett sértetti fogalomra. Az AB szerint „(...) a Be. hatálybalépése és a pótmagánvádlóra irányadó szabályozás megváltozása (...) szükségessé teszi a BKv. felülvizsgálatát (...) annak érdekében, hogy a bíróságoknak szóló iránymutatás a Be. rendelkezéseivel összhangban álljon. Orvosolni szükséges továbbá a jogalkalmazás azon hiányosságát, amely a sértett mint büntető eljárásjogi, valamint a passzív alany mint büntető anyagi jogi fogalom viszonyának a rendezetlenségében, ennek következtében pedig a két büntetőjogi kategória következtelen és a jogbiztonság követelményeinek a sérelmét felvető alkalmazásában nyilvánul meg. (...) A sértetti minőségnek, az egyéb feltételek teljesülésének és a kizáró körülményeknek a vizsgálata az egyedi ügyekben eljáró bíróságok feladata.”⁸

2017-ben, a Be. reformja során a jogalkotó azt ígérte, hogy újragondolja a sértett fogalmát, de az új kódexben a meghatározás alapvetően nem változott meg. A beiktatott új fogalmi részek lényegében nem írták felül a korábbi jogalkalmazást.⁹ A törvény indokolása is csak annyit ígér, hogy a régi definícióhoz képest a változás csupán egyértelművé teszi, miszerint a sértett természetes és nem természetes személy egyaránt lehet. Az új fogalomban továbbá egyértelmű utalás történik a sértett személyt ért közvetlen sérelemre: sértett az lehet, akinek jogát vagy jogos érdekét a bűncselekmény közvetlenül sértette vagy veszélyeztette. A sértetti pozíció megállapításának feltétele tehát a jog- vagy jogos érdekbeli közvetlen sérelem vagy veszélyeztetés. Mindezeket a régi meghatározás kifejezetten nem jelenítette meg, de a jogalkalmazók a szűkebb fogalomba már korábban is beleértették az új definíció mostani kiterjesztését.

⁷ Uo.

⁸ 3384/2018. (XII. 14.) AB határozat

[http://public.mkab.hu/dev/dontesek.nsf/0/78e5b7546798fd71c12580410058aff8/\\$FILE/3384_2018%20AB%20hat%C3%A1rozat.pdf](http://public.mkab.hu/dev/dontesek.nsf/0/78e5b7546798fd71c12580410058aff8/$FILE/3384_2018%20AB%20hat%C3%A1rozat.pdf)

⁹ „A sértett az a természetes vagy nem természetes személy, akinek vagy amelynek a jogát vagy a jogos érdekét a bűncselekmény közvetlenül sértette vagy veszélyeztette.” Be. 50. §

Mivel az esetek egy részében a fenti feltételek megléte vagy hiánya jogalkalmazói mérlegelés eredményeként állapítható meg, ezért sok esetben a sértetti eljárásjogi pozíció meghatározására később, a feljelentés felvételét követően, egyéb adatok birtokában kerül sor. Ugyanakkor, ha a sértetti nyilatkozattételkor, a jog- vagy jogos érdekbeli sérelem közvetlen voltát cáfoló adat nem áll rendelkezésre, a sértetti jogokat biztosítani kell. Ha viszont a nyomozás során – a később ismertté vált adatok alapján – a sértetti státusz kizárható, a sértetti jogok további biztosítását mellőzik, erről az érintettet levélben értesítik.

A sértett jogai

A Be. 51. §-a alapján a sértettet az alábbi jogok illetik az eljárásban¹⁰

- bizonyíték előterjesztéséhez való jog,
- indítványhoz és észrevételhez való jog,
- (a Be. szerint) kérdések feltevéséhez való jog,
- a perbeszédnek során felszólaláshoz való jog,
- jelenléthez való jog (jelen lehet a tárgyaláson és a törvényben meghatározott eljárási cselekményeknél),
- iratmegismerési jog (az őt érintő bűncselekménnyel összefüggésben keletkezett ügyiratok tekintetében áll fenn, de a Be. kivételeket tehet),
- felvilágosításhoz való jog (jogairól és kötelezettségeiről),
- (a Be. szerinti) jogorvoslati jog,
- segítő közreműködésének az igénybevételéhez való jog,
- polgári jogi igény érvényesítéséhez való jog (magánfélként polgári jogi igény érvényesítésére vonatkozó szándékát bejelentheti a nyomozás folyamán; magánfélként polgári jogi igényt érvényesíthet a bírósági eljárásban),
- (a Be. szerint) magánvádlókénti fellépéshez való jog,
- pótmagánvádlókénti fellépéshez való jog,
- a terhelt bűnösségének megállapítására és megbüntetésére vonatkozóan nyilatkozási jog,
- tájékoztatáshoz való jog,
- nyilatkozási és lemondási jog (a sértetti jogok gyakorlásával kapcsolatban).

¹⁰ Róth Erika korábban megvizsgálta a sértett eljárási jogait, összehasonlítva azt a nemzetközi elvárásokkal. Lásd: RÓTH Erika: *A sértett helyzete a büntetőeljárásban az Európai Unió elvárásainak tükrében*. Miskolci Jogi Szemle, VI. évfolyam, Különszám, Bíbor Kiadó, Miskolc, 2011. 155–167.

Az alábbiakban a sértetti jogok közül azokat emeljük ki, amelyek a büntetőeljárás reform következtében kerültek be a Be.-be. Ezek egy része jelentősen bővíti a sértetti jogokat.¹¹

Nyilatkozási jog

A sértett bármikor jogosult nyilatkozni arról, hogy a bűncselekmény következtében

- milyen testi, lelki sérelmet szenvedett,
- milyen vagyoni hátrány érte, illetve
- kívánja-e a terhelt bűnösségének megállapítását és megbüntetését.¹²

Amennyiben a sértett az eljárási cselekményen nyilatkozik a bűncselekmény következtében őt ért testi, lelki sérelemről vagy vagyoni hátrányról, a nyilatkozatot jegyzőkönyvbe kell venni.

Az eljárási cselekményen kívül írásban tett sértetti nyilatkozatot az ügyiratok között kell elhelyezni.

Lemondási jog

A sértett az eljárás folyamán bármikor lemondhat sértetti jogainak gyakorlásairól. Ennek az eljárási következményei az alábbiak:

- nincs polgári jogi igény (a már bejelentett igényt visszavontnak kell tekinteni),
- tanúként kihallgatható továbbra is,
- az eljárási cselekményeken és a szakértői vizsgálaton részt kell vennie.

Ha a sértett él a lemondási jogával és nyilatkozatot tesz, részére azt követően is kézbesíteni kell a jogát vagy jogos érdekét közvetlenül érintő határozatokat, vagy amely határozat kézbesítését részére a Be. kifejezetten előírja. A lemondási jog visszavonásának hiányában a kézbesített határozat ellen a jogorvoslati jogával nem élhet.¹³

A sértett a nyilatkozatot bármikor visszavonhatja¹⁴ (*ex nunc hatály*). Ha a sértett a nyilatkozatot visszavonta, sértetti jogait a továbbiakban a visszavonástól gyakorolhatja. A korábban visszavont polgári jogi igény vagy erre vonatkozó szándéknyilatkozat nem éled fel.

11 Bárd Károly szerint érdemes megvizsgálni, hogy a sértetti jogok bővítése hogyan hat a terhelti jogosítványokra. Lásd: BÁRD Károly: *Az áldozatok méltósága és a vádlottak jogai – összehasonlító jogi tanulmány*. HVG-ORAC, Budapest, 2021. 170–184.

12 Be. 51. § (2) bek.

13 Be. 51. § (3) és (4) bek.

14 Be. 51. § (3) és (4) bek.

Erre a sértettet ismételten nyilatkoztatni kell, mert a nyomozás során a polgári jogi igény biztosítására zár alá vétel elrendelésének feltétele a megfelelő tartalommal előterjesztett sértetti igényérvényesítési szándékbejelentés.

Tájékoztatáshoz való jog

A sértett tájékoztatáshoz való joga régóta a Be. része, de az ehhez tartozó jogosítványok bővültek, ezért ezekről mindenképpen szólni kell.

Az alapszabály, hogy a sértettet a büntetőeljárás jogairól és kötelezettségeiről fel kell világosítani.¹⁵ Ezt nem kell külön kérnie a sértettnek. Kérelemre történik viszont a tájékoztatás az alábbi esetekben, a sértettet érintő bűncselekménnyel összefüggésben:

- a letartóztatott terhelt szabadon bocsátása vagy szökése,
- a végrehajtandó szabadságvesztésre ítélt terhelt feltételesen vagy véglegesen történő szabadon bocsátása vagy szökése, illetve a szabadságvesztés végrehajtásának félbeszakítása,
- az elzárásra ítélt terhelt szabadon bocsátása vagy szökése, illetve az elzárás végrehajtásának félbeszakítása,
- az előzetes kényszergyógykezelt elbocsátása vagy szökése,
- a kényszergyógykezelt elbocsátása, engedély nélküli eltávoztása, illetve adaptációs szabadságra bocsátása, valamint
- a javítóintézeti nevelés esetén a fiataalkorú ideiglenes vagy végleges elbocsátása, a javítóintézet engedély nélküli elhagyása, illetve a javítóintézeti nevelés félbeszakítása esteiben.¹⁶

A kérelmet a büntetőügyben eljáró bíróságnál, letartóztatott, illetve előzetes kényszergyógykezelt esetén a büntetőügyben eljáró ügyészségnél kell benyújtani, és abban meg kell jelölni, hogy milyen lakcímre kéri a kérelmező az értesítést. A kérelem a bírósághoz vagy az ügyészséghez történő bejelentéssel visszavonható.¹⁷

A letartóztatást, az előzetes kényszergyógykezelést, a végrehajtandó szabadságvesztést, az elzárást vagy a kényszergyógykezelést fogantató bv. intézet a bíróság vagy az ügyészség értesítése alapján a kérelmet a fogvatartotti nyilvántartásban rögzíti, és a végrehajtandó szabadságvesztésre ítélt végleges szabadon bocsátásáról a szabadulás előtt egy hónappal, minden más esetben az értesítési kötelezettséget megalapozó esemény bekövetkezését követően haladéktalanul tájékoztatja a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságát (to-

¹⁵ Be. 51. § (1) bek. e)

¹⁶ Be. 51. § (5) bek.

¹⁷ Bv. tv. 13. § (2) bek.

vábbiakban: BVOP). Ők haladéktalanul értesítést küldenek a sértett, illetve a sértett jogait gyakorló személy részére az elítélt, vagy az egyéb jogcímen fogvatartott szabadon bocsátásának időpontjáról vagy szökéséről.¹⁸

A fiatalkorú letartóztatását foganatosító, illetve a javítóintézeti nevelést végrehajtó javítóintézet – a bíróság vagy az ügyészség értesítése alapján – a kérelmet a fiatalkorúak nyilván tartásában rögzíti, és a fiatalkorú végleges elbocsátásáról az elbocsátás előtt egy hónappal, minden más esetben az értesítési kötelezettséget megalapozó esemény bekövetkezését követően haladéktalanul tájékoztatja a sértett által megadott lakcím szerint illetékes rendőri szervet. Ők haladéktalanul értesítést küldenek a sértett, illetve a sértett jogait gyakorló személy részére a fiatalkorú szabadon bocsátásának időpontjáról vagy szökéséről.¹⁹

A sértett nevének és címének zártan kezelése

A bíróság, az ügyészség, a BVOP, a bv. intézet és a javítóintézet a kérelmező kérelmét, nevét és lakcímét zártan kezeli, és biztosítja, hogy ezek az adatok ne jussanak az elítélt vagy az egyéb jogcímen fogvatartott tudomására.²⁰

Ha a sértett magánfélként is azt kérte, hogy az eljárásban a személyes adatait zártan kezeljék, de emellett olyan nyilatkozatot is tett, hogy a polgári jogi igénynek a polgári bírósághoz történő megküldéséhez hozzájárul, akkor figyelmeztetni kell arra, hogy a bíróság ez utóbbi nyilatkozata alapján továbbítani fogja a polgári bíróságnak a magánfél személyes adatait. Ehhez az érintett személy hozzájárulása nem kell. A polgári perben pedig ezekre a személyes adatokra a zárt kezelés nem vonatkozik.²¹

A jogutód mint magánfél²²

A jogutód magánfélként felléphet, ha a jogutódlás a sértett halála vagy megszűnése miatt, illetve jogszabályi rendelkezés alapján következett be, és „a polgári jogi igény érvényesítését kivéve gyakorolhatja a sértettet megillető jogokat”.²³ A Be. indokolása szerint a törvény a magánfél tekintetében eltér a sértetti jogutódlásra vonatkozó általános rendelkezésektől.

18 Bv. tv. 13. § (3) bek.

19 Bv. tv. 13. § (4) bek.

20 Bv. tv. 13. § (3) bek.

21 Be. 560. § (3c) bek.

22 Be. 52. § (1) bek. a)

23 Be. 55. § (2) bek.

A hozzátartozó, a törvényes képviselő és a sértett által eltartott személy helyett egységesen a jogutódnak biztosítja a magánfélként történő fellépés lehetőségét.

Vajon miért van ez így? Az igény magánjogi jellegében kell a választ megtalálnunk.

Polgári jogi igény

A sértett jogai között találjuk, hogy polgári jogi igényt terjeszthet elő. Mivel 2021. január 1-jével jelentősen módosultak a polgári jogi igényre vonatkozó szabályok a Be.-ben, ezért tanulmányunkban részletesen bemutatjuk ezt a jogintézményt a hatályos szabályozásnak megfelelően.

Magánfélként a sértett az alábbiakat kérheti:²⁴

- kártérítést,
- a jogalap nélküli gazdagodás visszatérítését,
- a jogsértés abbahagyását,
- a sérelmes helyzet megszüntetését,
- az eredeti állapot helyreállítását,
- a dolog kiadását,
- pénz fizetését,
- sérelemdíjat,
- ideiglenes intézkedést stb. (Az utóbbi négy helyen felsorolt jogokat a Be. az egyéb pont alatt nem felsorolásszerűen engedi meg.)

Az ügyészség a Pp.-ben meghatározott feltételek fennállása esetén érvényesíthet polgári jogi igényt.²⁵

A polgári jogi igény lényegében egy nyilatkozat, amelynek az alábbiakat kell tartalmaznia:

- azon terhelt megjelölését, akivel szemben a sértett polgári jogi igényt érvényesít,
- a bíróság ítéleti rendelkezésére irányuló határozott kérelmet, különösen a követelés összegét vagy mennyiségét,
- a polgári jogi igénnyel érvényesíteni kívánt jogot,
- az érvényesíteni kívánt jogot és az ítéleti rendelkezésre irányuló kérelmet megalapozó tényeket,

²⁴ Be. 56. §

²⁵ Be. 56. § (5) bek.

- a polgári jogi igény érdemi elbírálása esetére a teljesítés módját és helyét és
- a sértettnek az arra vonatkozó nyilatkozatát, hogy a polgári jogi igénynek a polgári bírósághoz történő megküldéséhez hozzájárul-e.²⁶

A sértett úgy is nyilatkozhat, hogy azt a személyt jelöli meg, akinek a büntetőjogi felelősségét a bíróság jogerős ügyszóköntő határozatában a vele szemben elkövetett bűncselekmény elkövetőjeként megállapítja, továbbá azt is tartalmazhatja a sértett nyilatkozata, hogy követelésként a bíróság jogerős ügyszóköntő határozatában a vele szemben elkövetett bűncselekménnyel okozott kár vagy vagyoni hátrány összegét, illetve a bűncselekmény elkövetési értékét kívánja érvényesíteni.²⁷

Amennyiben a nyomozás során a sértettet tanúként már kihallgatták és a polgári jogi igényről nem nyilatkoztatták, a nyilatkozat beszerzése érdekében a sértett folytatólagos kihallgatása és ennek jegyzőkönyvi rögzítése indokolt, figyelemmel arra is, hogy a polgári jogi igénynek kötelező tartalmi elemei vannak.

A törvény kimondja, hogy a polgári jogi igény érvényesítése és elintézése során bizonyításnak a Be.-ben meghatározottak szerint van helye.²⁸

A jogalkalmazás hétköznapijaiban a sértett polgári jogi igénye legtöbbször kártérítésre irányul, de a vagyoni jellegű követelések mellett ritkán egyéb igények is megjelennek, pl. a sérelemdíj, amelynek érvényesítésére szűk körben lehetőséget biztosít a jogalkotó a büntetőeljáráásban is. A Be. azonban kimondja, hogy ezen követeléssel összefüggésben bizonyításnak nincs helye.²⁹

A polgári jogi igény kapcsán ideiglenes intézkedésre is lehetőség van abban az esetben, ha a zsarolás, a csalás, illetve az uzsorabűncselekmény elkövetési tárgya a terhelt által lakott vagy a hozzájárulásával más személy által ingyenesen használt ingatlan, amelyben a bűncselekmény elkövetését megelőzően a sértett lakott. Amennyiben a polgári jogi igény az ingatlannal kapcsolatos rendelkezési jogot vagy az ingatlan birtoklásának jogát is érinti, a magánfél indítványában ideiglenes intézkedésként kérheti az ingatlan kiürítését és annak a magánfél birtokába bocsátását.³⁰

26 Be. 556. § (2) bek.

27 Be. 556. § (2a) és (2b) bek.

28 Be. 555. § (6) bek.

29 Be. 555. § (6) bek.

30 Be. 557. §

A Be. legutóbbi, a polgári jogi igényt érintő módosítása egyértelművé teszi, hogy a büntetőeljárásban megítélt polgári jogi igény esetén a költségkedvezmény költségfeljegyzési jogként kiterjed a végrehajtási eljárásra is.³¹

További változtatás, miszerint a jogalkotó megteremti a polgári jogi igény bejelentésére szolgáló formanyomtatvány bevezetésének törvényi alapját.

Egyezség kötése is van lehetőség a hatályos Be. alapján. Az egyezségben a terhelt vállalhatja, hogy a magánfél polgári jogi igényét, illetve a sértett előzetes bejelentése szerint érvényesíteni kívánt polgári jogi igényt az egyezség jóváhagyásáról döntő előkészítő ülésig kielégíti.³²

A Be. lehetővé teszi az ún. kvázi egyezséget, ami annyit jelent, hogy a terhelt a felelősségének megállapítása esetén az eljárás alá vont személy elfogadja a sértett követelését. Ebben az esetben a terhelt nyilatkozata ad alapot a bíróság számára, hogy a polgári jogi igény büntetőeljárásban történő tényleges vizsgálata és mérlegelése nélkül, adott esetben erre vonatkozó bizonyítás lefolytatása nélkül dönthessen végérvényesen a büntetőeljárásban a polgári jogi igényről.³³

A polgári jogi igény érvényesítésére és elintézésére a polgári perrendtartásról szóló törvénynek (továbbiakban: Pp.) az alábbi rendelkezéseit kell alkalmazni:

- értelmező rendelkezések,
- a pertárgy értékére vonatkozó rendelkezések,
- a felek személyében történő változásra vonatkozó rendelkezések az 55. § (2) bekezdésében meghatározott eltéréssel a magánfélre vonatkozóan, ha a sértett jogutódja a büntetőeljárásban magánfélként lép fel,
- a perbeli jogutódlásra vonatkozó rendelkezések a terheltre vonatkozóan, ha a polgári jogi igény újonnan megjelölt kötelezettje is a büntetőeljárás terheltje,
- a költségekre vonatkozó rendelkezések a polgári jogi igény érvényesítésével okozati összefüggésben felmerült azon költségre, amely a Be. alapján nem bűnügyi költség.³⁴

Látható tehát, hogy a polgári jogi igény érvényesítésére és elintézésére a Pp. alapelveit és a fenti felsorolásban foglaltakat kell alkalmazni, de a vallomástétel tilalmára és a vallomástétel megtagadására vonatkozó rendelkezéseket a magánfélre és a terheltre a polgári jogi igény érvényesítésével és elintézésével összefüggésben is alkalmazni kell, tovább, hogy az

31 Be. 76. § (2) bek.

32 Be. 411. § (5) bek. b)

33 Be. 556. § (6) bek.

34 Be. 555. § (2) bek.

igazmondási kötelezettség megsértése és a jóhiszeműség követelményével ellentétes magatartás tanúsítása esetén rendbíróság kiszabásának a magánfél esetében sincs helye.³⁵

A polgári jogi igény előterjesztésével kapcsolatban kimondja a Be., hogy azt az elsőfokú bíróságnál legkésőbb azon az eljárási cselekményen terjesztheti elő a sértett, amelyen a Be. rendelkezései szerint először jelen lehetett. A határidő elmulasztása esetén igazolásnak nincs helye.³⁶

Az előterjesztett polgári jogi igény megváltoztatásának az elsőfokú ügydöntő határozat meghozataláig a Be. eltérő rendelkezése hiányában akkor van helye, ha

- a) a tényállítás megváltoztatása esetén a magánfél a korábbihoz képest olyan eltérő vagy további tényre hivatkozik, amely önhibáján kívüli okból az előkészítő ülést követően jutott tudomására, illetve következett be, vagy a tényre történő hivatkozás indokoltsága önhibáján kívüli okból utóbb vált számára felismerhetővé,
- b) az érvényesíteni kívánt jog, illetve az ítéleti rendelkezésre irányuló kérelem megváltoztatása esetén azt az a) pont szerint megváltoztatott és az érvényesíteni kívánt joggal, illetve kérelemmel közvetlen okozati összefüggésben álló tény indokolja, vagy
- c) a polgári jogi igény megváltoztatását a vád módosítása vagy a vádtól eltérő minősítés lehetőségének megállapítása indokolja és azzal okozati összefüggésben áll, valamint a megváltoztatott polgári jogi igény ugyanabból a jogviszonyból ered.

A polgári jogi igény megváltoztatására egyebekben a Pp.-nek az érdemi tárgyalási szakban történő keresetváltoztatásra vonatkozó rendelkezéseit kell alkalmazni.³⁷

A magánfél az eljárás folyamán bármikor visszavonhatja az előterjesztett polgári jogi igényt. Ebben az esetben a Pp.-ben a keresettől elállásra meghatározott következményeket kell alkalmazni, kivéve, ha a magánfél a polgári jogi igény visszavonásakor bejelentette, hogy azt a továbbiakban egyéb törvényes úton kívánja érvényesíteni, és a polgári jogi igény visszavonásától számított két hónapon belül igazolja, hogy a polgári jogi igényét egyéb törvényes úton szabályszerűen érvényesítette.³⁸

A polgári jogi igény visszavonása esetén a korábban elrendelt zár alá vételt fel kell oldani, feltéve, hogy azt a polgári jogi igény biztosítására rendelték el.³⁹

Amennyiben a polgári jogi igény érvényesítésének egyértelmű akadály van (pl. a törvény kizárja), ebben az esetben a bíróság haladéktalanul egyéb törvényes útra utasítja a

35 Be. 555. § (1) bek.

36 Be. 556. § (1) bek.

37 Be. 559. §

38 Be. 556. § (3) és (4) bek.

39 Be. 331. § (1) e) és f) pont

polgári jogi igényt, egyébként pedig az ügydöntő határozatában teszi ezt. Az elrendelt zár alá vételt ezekben az esetekben fel kell oldani, feltéve, hogy azt a polgári jogi igény biztosítására rendelték el.

A bíróság arra hivatkozva nem utasíthatja egyéb törvényes útra a polgári jogi igényt, hogy annak érdemi elbírálása jelentősen késleltetné az eljárás befejezését, csak abban az esetben, ha a magánfél polgári jogi igényként sérelemdíjat terjesztett elő, és a bíróság beszerezte erről a nyilatkozatát. Ilyen esetben a bíróság a polgári jogi igénnyel kapcsolatban bizonyítást a Be. szerint nem folytat le.

Ha a felsorolt esetek nem állnak fenn, a polgári jogi igényt érdemben kell elbírálni.⁴⁰

Annak érdekében, hogy a magánfél megfelelő lehetőséget kapjon igényének polgári peres eljárás keretei között történő biztosítására, a Be. három hónapos függő helyzetet, valamint kimerítő tájékoztatási kötelezettséget ír elő. Ezen időtartam alatt a zár alá vétel továbbra is biztosítja a kényszerintézkedéssel érintett vagyont, és így megfelelő lehetőséget biztosít a magánfél számára, hogy követelését a polgári eljárás szabályai szerint biztosítsa.⁴¹

A bíróság a polgári jogi igény érdemében ítélettel határoz, annak helyt ad, vagy azt elutasítja.

Ha a bíróság az ítéletében megállapítja a bűncselekménnyel okozott kár vagy vagyoni hátrány összegét, illetve a bűncselekmény elkövetési értékét, ezen összeg mértékéig az előterjesztett polgári jogi igényt érdemben el kell bíráltni. Ha a bíróság a polgári jogi igénnyel érvényesített jog fennállását és a követelés összecszerűségét is érdemben elbírált, akkor a korábban elrendelt zár alá vételt fel kell oldani, feltéve, hogy azt a polgári jogi igény biztosítására rendelték el.

Abban az esetben, ha a magánfél polgári jogi igényként sérelemdíj fizetésére irányuló követelést terjesztett elő, a bíróság a polgári jogi igényt a magánfél által előterjesztetteknek megfelelően bírálja el, attól függően, hogy a terhelt mit nyilatkozott.

A polgári jogi igény elbírálására a Pp.-nek az érdemi döntés korlátaira, a teljesítési határidőre és annak számítására vonatkozó rendelkezéseit kell alkalmazni.

A bíróság az ítéletnek a polgári jogi igényre vonatkozó rendelkezését a Pp.-nek az előzetes végrehajthatóságra vonatkozó rendelkezései szerint előzetesen végrehajthatónak nyilváníthatja.⁴²

Ha az ügydöntő határozat polgári jogi igényről szóló rendelkezést tartalmaz, az ügydöntő határozat kihirdetésekor jelen nem lévő, fellebbezésre jogosult magánfél részére a kihir-

⁴⁰ Be. 560. §

⁴¹ Lásd bővebben a Be. LI. fejezetét!

⁴² Be. 571. §

detett döntés rendelkező részét és a jogorvoslati figyelmeztetést tartalmazó jogorvoslati részt kézbesíteni kell.

A sértett kötelezettségei

A sértetti kötelezettségek legtöbbször levezethetők a jogaiból. Amikor a Be. azt mondja ki például, hogy joga van jelen lenni, akkor ez legtöbbször a sértett kötelezettségét is jelenti egyben.

A Be. értelmében a sértett mint az eljárásban részt vevő személy, a törvényben meghatározott esetekben és módon köteles a bizonyításban közreműködni. A jogszabály részletesen meghatározza feladatait, ezek egy része a sértetti pozícióhoz kapcsolódik. Másik része abból fakad, hogy a sérelmet szenvedő személyt legtöbbször tanúként is bevonják az eljárásba, és így további kötelezettségek terhelik. A harmadik csoportba pedig azok a feladatok tartoznak, amelyek az eljárásban részt vevő személyeket általánosságban terhelik.

A sértetti minőségéből ered például, hogy kötelezik őt a szakértői eljárásban való közreműködésre. Köteles továbbá a szakértői vizsgálatnak magát alávetni és tűrni, hogy a szakértő a véleményadáshoz szükséges vizsgálatot elvégezze.

A sértett köteles arra is, hogy okiratokat és adatokat a hatóság rendelkezésére bocsássa, valamint felvilágosítást adjon.

A sértett Ptk.-ban szabályozott kötelessége, hogy a sérelmére keletkezett kárt elhárítsa, illetőleg csökkentse.

Amennyiben a sértett tanúként is szerepel az eljárásban, akkor megidézése esetén köteles az eljárási cselekménynél jelen lenni, és köteles vallomást tenni.

Ha a feladataikat az eljárásban részt vevő személyek nem teljesítik, velük szemben különböző szankciók alkalmazására kerülhet sor. Ez vonatkozik a sértetre is. A sértett távolmaradásának a következménye például, hogy rendbírsággal sújthatják, elővezetését rendelhetik el, vagy az okozott költségek megfizetésére kötelezhetik.

A sértettet a büntetőeljárásban felsorolásszerűen az alábbi kötelezettségek terhelik:

- az eljárási cselekményeken való részvétel (a szakértői vizsgálaton is),
- lakcímének (tényleges tartózkodási helyének/értesítési címének) a bejelentése,
- lakcímének (stb.) változása esetében (3 munkanapon belül) közlése.⁴³

43 Be. 51. § (6) bek

A magánvádas eljárásban, ha a sértett a személyes meghallgatáson nem jelenik meg, és magát alapos okkal, előzetesen, haladéktalanul nem mentette ki, illetve elérhetetlenné vált, vagy önhibájából olyan állapotban jelenik meg, hogy az eljárási kötelezettségeit nem képes teljesíteni, továbbá az eljárási cselekményről engedély nélkül távozik, úgy kell tekinteni, hogy a feljelentést visszavonta. A sértettet erre az idézésben figyelmeztetni kell. Ha a sértett a személyes meghallgatásról ismételt vagy súlyos rendzavarása esetén sem utasítható ki, illetve vezettethető ki. Ha a sértett a rendzavarással nem hagy fel, és ezzel lehetetlenné teszi a személyes meghallgatás jelenlétében való folytatását, úgy kell tekinteni, hogy a feljelentést visszavonta.⁴⁴

A sértetti jogutódlás

Ha a sértett akár a büntetőeljárás megindítása előtt, akár azután meghal, helyébe hozzátartozója, törvényes képviselője vagy a sértett által jogszabály, illetve szerződés alapján eltartott személy léphet. A jogutód a polgári jogi igény érvényesítését kivéve gyakorolhatja a sértettet megillető jogokat, ideértve a magánvádlóként, vagy pótmagánvádlóként történő fellépést.

Több fellépésre jogosult személy esetén az érintettek kijelölhetik maguk közül a sértetti jogokat gyakorló személyt. Megegyezés hiányában az a személy gyakorolhatja a sértett jogait, aki az eljárásban elsőként fellépett. Amennyiben a jogutódok személyére az eljárás során adatok merültek fel, az elhalt sértett helyébe lépésre jogosultakat az eljáró hatóság írásban tájékoztatja a sértetti jogutódlás módjáról, valamint a sértetti jogokról.

2021. január 1-jétől a módosított Be. az elhalt természetes személy sértett esetén a jogutódlásra határidőt nem állapít meg, ezért a jogutód fellépésére a büntetőeljárás során bármikor sor kerülhet.⁴⁵

A sértetti jogutódláshoz hasonlóan, ha a magánvádló, illetve a pótmagánvádló tartós, súlyos betegségére tekintettel idézés ellenére az ülésen, tárgyaláson, vagy a nyilvános ülésen nem tud megjelenni, helyébe törvényes képviselője, vagy az általa vagy törvényes képviselője által meghatalmazott képviselője lép.⁴⁶

Nem természetes személy sértett esetében a jogi személy megszűnése kapcsán a Be. kimondja, hogy a sértett helyébe egy hónapon belül a jogutód léphet.⁴⁷

44 Be. 768. § (3) és (3a) bek.

45 Be. 52. § (1) bek.

46 Be. 53. § (4) és (5) bek.

47 Be. 52. § (3) bek.

A jogutód kötelességei közé tartozik, hogy lakcímét (tényleges tartózkodási helyét/értési címét) bejelentse, lakcímének (tényleges tartózkodási helyének/értési címének) változását pedig 3 munkanapon belül közölje.⁴⁸

Befejező megjegyzések

A sértetti jogok bővítésének egyik fontos része a sértett nyilatkozási joga, amely lehetőséget biztosít arra, hogy a sértett kifejezésre juttathassa, vajon a bűncselekmény következtében milyen testi, lelki sérelmet szenvedett, milyen vagyoni hátrány érte, illetve kívánja-e a terhelt bűnösségének megállapítását és megbüntetését. Bárd Károly szerint a nyilatkozási jog megadása a terhelti jogok szűkítését is eredményezheti, és ez a tisztességes eljárás elvébe ütközhet. További kérdés, vajon a sértett nyilatkozási joga segíti-e őt abban, hogy az átélt traumát feldolgozza? Nyújt-e neki ez megnyugvást? Erősödik-e az igazságszolgáltatásba vetett bizalma, ha lehetősége van arra, hogy az őt ért sérelmről beszámoljon, és nyilatkozzon arról, hogy akarja-e a terhelt megbüntetését? Vajon „a büntetés mértékére hatással lehet-e az, hogy az áldozat megbocsátó vagy bosszúálló, hogy könnyedén túlteszi magát a kudarcokon, buktatókon, pofonokon, sérelmeken, vagy éppen olyan alkat, aki hetekig, évekig emészt, gyötri magát. A válasz attól függ, hogy milyen büntetési elméletet fogadunk el. A megtorló büntetéssel aligha egyeztethető össze, hogy a szankció megállapításánál figyelembe vegyék azt: miképp élte át az áldozat a jogsértést. Ha viszont a helyreállító igazságszolgáltatást részesítjük előnyben, úgy csak természetes, hogy a sértett jelezze: milyen az a szankció, amellyel a dolgok a helyükre kerülnek. Ezért nem elhibázott az új Be. rendelkezése, amely már az eljárás kezdetén módot ad a sértett számára, hogy beszámoljon az őt ért hatásról”.⁴⁹ Bárd Károly azt is védhetőnek tartja, hogy „a sértett arról is nyilatkozzon: kívánja-e egyáltalán az elkövető megbüntetését. Ez ugyanis eligazítást nyújt a hatóságoknak, hogy a most már valóban jelentős számú diverziós lehetőséggel éljenek-e, illetve a felkínált opciók közül melyiket válasszák”.⁵⁰ Ezzel ugyanis nem adjuk fel „az állam büntetőmonopóliumát”, és a büntetőjog nem veszíti el „közjogi jellegét. Az áldozat megszólaltatása pusztán annak a felismerését jelzi (...), hogy az absztrakt jogtárgy, az elvont erkölcsi rend bizony nagyon is konkrét egyéni fájdalmak, szenvedések közvetítésével sérül”.⁵¹

48 Be. 52. § (1) és (2) bek.

49 BÁRD K.: i. m. 184.

50 uo.

51 uo.

BESZÁMOLÓ A „KORRUPCIÓS KOCKÁZAT, KOCKÁZATOS KORRUPCIÓ? A CSEKÉLY SÚLYÚ ÉS NAGY VOLUMENŰ KORRUPCIÓ ELHATÁROLÁSI SZEMPONTJAI” CÍMŰ PROJEKT JÚNIUSI WORKSHOPJÁRÓL 2021. JÚNIUS 21-22.

A „Corruption risk, risk of corruption? Distinguishing criteria between petty and high-ranking corruption” című projekt második szakmai rendezvényére – online platformon – 2021. június 21-22-én került sor.¹ A kétnapos tanácskozás keretében a résztvevők megismerkedhettek a projekt elsődleges eredményeivel, a korrupció kvalitatív kutatásának lehetőségeivel, a korrupció mérhetőségének kérdéseivel és nehézségeivel, illetve betekintést nyerhettek a korrupciós bűncselekményekre vonatkozó romániai jogszabályokba, valamint – egyebek mellett – a Szerbiában jelenlévő korrupcióellenes stratégiákba.

A workshopra ezúttal Portugáliából, Németországból, Olaszországból, Hollandiából, Nagy-Britanniából, Romániából, Horvátországból, Csehországból, Szerbiából és Lengyelországból érkeztek szakemberek, hogy szaktudásukkal támogassák és előmozdítsák a projekt sikeres megvalósítását.

A szakmai előadások, prezentációk érdekfeszítően mutatták be a korrupcióval kapcsolatos problémákat és azokat a még megválaszolatlan kérdéseket, dilemmákat, amelyekre – a remények szerint – a projekt eredményes megvalósítása válaszokat adhat. Az előadásokat hosszas és élénk diskurzus követte. A júniusi konferenciát Barabás A.Tünde, a projekt vezetője nyitotta meg.

A nap első előadója Inzelt Éva projektkoordinátor, az ELTE Állam- és Jogtudományi Kar adjunktusa volt. „Distinguishing criteria between petty and high-ranking corruption: Preliminary results” című előadásának keretében ismertette a korábban kiküldött kérdőív elsődleges eredményeit. A válaszok hozzásegíthetik a projekt résztvevőit ahhoz, hogy további, országspecifikus elemzések készüljenek a korrupció társadalmi fogalmára és a büntetőjog által korrupcióként meghatározott bűncselekmények körére vonatkozóan. Az előadó kitért arra, hogy a korrupció nem(csak) önmagában okoz komoly problémát, hanem következményei által, mivel rombolja a demokratikus működési mechanizmusokat,

¹ A „Korrupciós kockázat, kockázatos korrupció? A csekély súlyú és nagy volumenű korrupció elhatárolási szempontjai” című projekt (101014783 — CRITCOR) az Európai Unió HERCULE III program keretében valósul meg. A projektről bővebben itt olvashat: <https://hu.criticor.okri.hu/index.php>.

illetve a politikai élettől való elidegenedéshez vezet. Ezt követően felvázolta a kisstílű és a nagy horderejű korrupció közötti különbségeket, és ismertette a kérdőív módszertanát.

Inzelt Éva a magyar és a külföldi szakértők eddig beérkezett válaszait vetette össze, nevezetesen a Horvátországból, Csehországból, Szerbiából, Svédországból, Norvégiából küldött kérdőívek eredményeit, de a projekt hatósugara – az alapozó kérdőív tekintetében – túlmutatott Európa határain, így a résztvevők információkat nyerhettek az amerikai elképzelésekről is az Amerikai Egyesült Államokból érkezett válaszokból.

Az eddigi eredmények alapján láthatóvá vált, hogy a szakértők többsége nagyon hasonlóan gondolkodik a kriminális korrupcióról, amire jó példa volt a közbeszerzésekkel kapcsolatos korrupció homogén megítélése: azt szinte minden szakértő nagy horderejű korrupciónak minősítette. Érdekes különbség adódott viszont a szakértők között abban a kérdésben, hogy a kisstílű vagy a nagy horderejű korrupció-e a veszélyesebb. Míg a magyar szakértők többsége – közel 80%-a – szerint mindkettő egyformán veszélyes, addig a külföldi szakértők a nagy horderejű korrupciót titulálták kockázatosabbnak.

Érdekes különbségeket lehet felfedezni a gyakorlati és elméleti szakemberek válaszai között, különösen az esetek kisstílű-nagyhorderejű rangsorolásában, hiszen az elméleti szakemberek több esetet jelöltek nagyobb horderejűnek. Az előadó zárszavában hangsúlyozta, hogy a korrupció általános elterjedtsége miatt tekinthető súlyos problémának, így – többek között – ez az, ami miatt nélkülözhetetlen a korrupció elleni harc, aminek releváns eleme a megfelelő és alkalmas indikátorok megtalálása a korrupció méréséhez.

Rita Faria, a University of Porto Kriminológiai Intézete egyetemi adjunktusának tolmácsolásában „Qualitative Research Methodologies and Epistemologies in the Field of Corruption” címmel hangzott el előadás. Prezentációjában részletesen ismertette a korrupciós bűncselekményekkel kapcsolatos adatgyűjtési nehézségeket, amelyek között szerepel a magas látencia, a közvetlen áldozatok hiánya, illetőleg az a tény, hogy a korrupciós cselekmények gyakorta kapcsolódnak legitim szervezetekhez is.

Az előadó három kvalitatív kutatási módszert emelt ki: az interjút, a résztvevő megfigyelést és a dokumentumelemzést. A kvalitatív kutatásnak azonban vannak korlátai, és kutatásetikai dilemmák felmerülnek egy-egy vizsgálat során. Egy interjú készítésekor például fontos tudni, hogy az interjúalanyok nem feltétlenül érzik kényelmesen magukat abban a helyzetben, amikor egy kutatóval olyan korrupciós bűncselekményről kell beszélniük, amelyben maguk is érintettek voltak. Rita Faria azonban kiemelte, hogy az interjúzásnak számos előnye is van, hiszen ez által megismerhetjük az elkövető motivációit, de a nyomásgyakorlás és a konkrét döntéshozatal folyamatát is. Ezek az információk segíthetnek a

megelőzésben, a tevékenységek megszakításában, vagy akár a büntetőeljárásra is hatással lehetnek. Ezeknek az információknak a birtokában a korrupció megelőzésének esélye vagy akár a korrupció leleplezésének a valószínűsége is növekedhetne, ami hatékonyabbá tehetné a büntetőeljárásokat, így a korrupciós cselekményeket elkövető személyek büntetőjogi felelősségre vonását is.

Az előadó a résztvevő megfigyelést mint módszert aggályosabbnak tartja, mivel a korrupciós eseményeken nehéz „személyesen részt venni”, hiszen ezek leggyakrabban zárt ajtók mögött, tanúk nélkül zajlanak.

Rita Faria szerint a dokumentumelemzés módszere nyújthat még hathatós segítséget a korrupció vizsgálatában, amely magában foglalja a levelezések, a beszámolók és jelentések áttekintését, továbbá a rendőrségi és bírósági dokumentumok elemzését is. Azért is lenne célszerű ennek a metodikának az alkalmazása, mert ezek az adatok és dokumentumok könnyebben elérhetőek – vagy legalábbis – elvi szinten – elérhetőnek kellene lenniük.

Faria adjunktus asszony előadásának végén kitért az etikai dilemmákra is: rögzítette, hogy a kutató sosem manipulálhatja a résztvevőket, illetve arra is ügyelni kell, hogy az érintettek nem szenvedhetnek kárt a kutatás által, nem érheti őket hátrány a vizsgálat miatt, ugyanakkor nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt sem, hogy a kutató is veszélynek lehet kitéve, különösen a nagy horderejű korrupciós eseteknél.

Farkas Krisztina ügyész „Preliminary results of OKRI’s researches” című előadásában az Európai Unió pénzügyi érdekeinek büntetőjogi védelmével foglalkozott. Ez azért kifejezetten fontos probléma, mert az Európai Unió saját, kb. 150 milliárd eurós független költségvetéssel rendelkezik, ami azt jelenti, hogy az EU pénzügyi érdekeinek védelme nemzetek feletti érdek. Az előadó kiemelte, hogy a 2017/1731-es EU-s irányelv (2017/1731) különösen fontos a korrupció szempontjából, ugyanis ez „határozza meg az Unió pénzügyi érdekeit sértő csalás bűncselekményeit és a pénzügyi érdekeket sértő egyéb bűncselekményeket (aktív és passzív korrupció, pénzmosás és hűtlen kezelés), valamint a büntetőjogi szankciókra vonatkozó rendelkezéseket.” Ehhez kapcsolódóan kitért a magyar szabályozás alapjaira is.

Előadásában két, a témakörhöz kapcsolódó OKRI-s kutatásra tért ki. Az egyik egy 2018-as, alapvetően költségvetési csalással foglalkozó vizsgálat, melynek során az Országos Kriminológiai Intézet munkatársai 200 bűnügyi dokumentumot dolgoztak fel. A másik, a jelenleg is tartó CRITCOR-projekt égisze alatt zajló „Criminal law protection of financial interest of the European Union”, ami szintén dokumentumelemzésen alapul.

Az aktavizsgálatokból kiderült, hogy az elmúlt években a regisztrált költségvetési csalások száma csökkenő tendenciát mutat, de a megítélésük korántsem egyszerű, mivel ezek az ügyek komplexek, és a felderítést, valamint a büntetőjogi felelősségrevonást nehezíti, hogy hosszú idő telik el a bűncselekmény elkövetése és az eljárás megindítása között. A „számonkérést” nehezíti az is, hogy a büntetőeljárások rendszerint elhúzódnak, a nyomozások során sok a hosszabbítás, a bírósági eljárások hossza nehezen prognosztizálható.

Andra-Roxana Trandafir, a Bukaresti Egyetem dékánhelyettese „The perspectives of the Romanian legislation on large scale and petty corruption” címmel tartott prezentációt, amelynek során a résztvevők megismerkedhettek a kisstílű és nagy horderejű korrupcióra vonatkozó romániai jogszabályokkal. Trandafir professzor asszony – többek között – bemutatta a vesztegetés, a vesztegetés elfogadása, a befolyással üzérkedés román jogban található tényállásait, és beszélt a bíróságok által mérlegelt súlyosító körülményekről is. Egy felmérés adatait ismertetve kiderült, hogy a megkérdezett román állampolgárok közel 64%-a szerint van jelen a korrupció a mindennapi életükben, és 48% szerint nőtt a korrupció mértéke az országban az elmúlt három évben. Ugyanígy, a válaszadók 48%-a gondolja azt, hogy az egészségügy, a rendőrség, valamint a vámhatóságok a leginkább fertőzöttek a korrupció szempontjából. Romániában a – bűnügyi statisztikák alapján – vesztegetésért több embert vonnak büntetőeljárás alá, mint a vesztegetés elfogadásáért, holott az előadó felfogásának értelmében az egyik legfontosabb tényállás a vesztegetés elfogadása, hiszen ekkor egy köztisztviselő fogad el közvetlenül vagy közvetetten pénzt vagy jogtalan előnyt. Ebben az esetben a büntetés akár háromtól tíz évig terjedő börtönbüntetés is lehet. Érdekesség, hogy a román büntető törvénykönyvben a „köztisztviselő” fogalma alá tartoznak a közoktatásban foglalkoztatott oktatók, az igazságügyi szakértők, a közegészségügyben dolgozó orvosok, valamint a bankok alkalmazottai is.

A nap utolsó előadója Wim Huisman, a University of Amsterdam kriminológus professzora, és Madelijne Gorsira, a holland ügyészség Súlyos Csalás Elleni Hivatalának kriminológusa volt. Előadásukban egy 2018-ban megjelent tanulmányukat mutatták be, melynek a címe „Both sides of the coin: Motives for Corruption Among Public Officials and Business Employees”.

A holland szakemberek által végzett vizsgálat célja az volt, hogy a kutatók jobban megértsék a korrupcióban való részvétel okait a köztisztviselők és az üzletemberek, az üzleti szférában dolgozók körében. Az önbevallásos vizsgálat kérdőíves megkérdezésen alapult, melyet több mint 400-an töltöttek ki. A válaszokból kitűnt, hogy a korrupció elkövetésének

számos oka van, jelesül a haszonszerzés, egyéb előnyhöz való hozzájárulás, de felmerülhetnek más személyes indokok is. A kérdőív azonban a praktikus tényezőkön kívül a korrupciós cselekmények morális vonatkozásaira is rákérdezett, és az eredményeik azt mutatták, hogy a korrupcióra való fogékonyságot befolyásolja az egyének erkölcsi meggyőződése, sőt a korrupciót helyeslő és abban részt vevő kollégákról alkotott elképzelések is. A kutatók azonban hozzátették, hogy az általuk talált korrelációk nem jelentenek feltétlenül ok-okozati összefüggést az erkölcsi meggyőződés hiánya és a korrupció elkövetése között. Felvetették annak lehetőségét is, hogy más országokban is érdemes lenne ehhez hasonló kutatást végezni, hogy az eredményeket szélesebb horizonton lehessen értelmezni.

A workshop második napjának első előadója Hajdu Miklós, a Budapesti Corvinus Egyetem Szociológia és Társadalompolitika Tanszékének tanársegédje, a budapesti Korrupciókutató Központ kutatója volt, prezentációja a „Possibilities to Measuring Corruption” címet kapta. Hajdu Miklós elmondta, hogy a korrupciónak nincs általánosan elfogadott definíciója, mivel heterogén jelenség, a pontos és világos fogalommeghatározás hiánya viszont félrevezetheti a kutatókat. Az előadó beszélt a korrupció mérésének lehetséges módszereiről, melynek során fontosnak tartotta kiemelni a percepcióméréseket, az attitűdvizsgálatokat és az objektív indikátorokat használó kutatásokat is, egyszersmind felhívta a figyelmet a módszerek korlátaira: a mérések során felmerülő problémákra és nehézségekre. A korrupciós kockázatokra rátérve kiemelte, hogy a korrupció számára kedvező feltételek kialakulásának mérhető jelei vannak.

A prezentáció második egységében a közbeszerzések során felmerülő korrupciós kockázatok problémakörére került a hangsúly. Az ajánlattevők száma, a közbeszerzési eljárás típusa, de akár a határidők és az ártorzulások elemzése is indikátorként szolgálhat a korrupciós kockázatok előrejelzésére. Az előadó hangsúlyozta, hogy bár nincs egyértelmű módszertan a korrupciós magatartások mérésére, a nemzetközi empirikus kutatások eredményei megerősítik azt, hogy az előbbieken felsorolt indikátorok képesek hatékonyan azonosítani a korrupciós közbeszerzési pályázatokat.

Sunčana Roksandič Vidlička, a Zágrábi Egyetem jogi karának egyetemi adjunktusa „How to prioritize corruption research in the EU relation to EU Internal and External Security” címmel tartott előadást, melyben kitért az Európai Bizottság – a 2020-2025 közötti időszakot érintő – új uniós biztonsági stratégiájának relevanciájára, melynek egyik kiemelt területe a szervezett bűnözés. A két jelenség – vagyis a szervezett bűnözés és a korrupció – együttes elemzése megkerülhetetlen, mert hozzávetőleges becslések szerint önma-

gában a korrupció évente 120 milliárd euróba kerül az EU gazdaságának. Kiemelte, hogy a gazdasági és a pénzügyi bűncselekmények nem csak rendkívül összetettek, de évente többmillió állampolgárt és vállalatok ezreit érintik az EU-ban, ezért a korrupció, valamint a csalás elleni küzdelem kulcsfontosságú, és kezelése uniós szintű fellépést igényel. A Bizottság igyekszik lépést tartani a világon bekövetkező gyors technológiai változásokkal, így az újonnan felmerülő kockázatokkal – mint a kriptovaluták és az új digitális fizetési rendszerek – kapcsolatban is szorgalmazza a jogszabályi keretek kialakítását. Végül kitért az EU 2020 októberében kiadott, a Nyugat-Balkán korrupciós helyzetével kapcsolatos értékelésére, amelyből kiderült, hogy a Nyugat-Balkán a transznacionális szervezett bűnözés legnagyobb kihívást jelentő központja.

Vladimir Naxera, a Nyugat-Csehországi Egyetem Politikai és Nemzetközi Kapcsolatok Osztályának oktatója „Anti-Corruption rhetorics within contemporary Czech politics: The analysis of anti-corruption rhetoric of the Czech anti-establishment parties” című előadásában a korrupcióval mint politikai problémával foglalkozott, és kiemelte az antikorrupciós retorika potenciális veszélyeit is. Attól ugyanis, hogy a politikai hatalomra törekvő pártok – immanensen pedig a politika – tematizálja a korrupció kérdését, még nem biztos, hogy valódi szándék is mutatkozik annak érdemi kezelésére. Vizsgálatának középpontjában a Cseh Kalózpárt állt, amely a 2017-es választásokon – a szavazatok 11%-át megszerezve – Csehország harmadik legerősebb pártjává vált, és kampányában a korrump politikusokat támadta. Vladimír Naxera kutatása elsődlegesen azt szondázta, hogy mennyire jellemző a populizmus a pártra, azzal az alapvetéssel, hogy megközelítésében a populizmus a populista kommunikáció rendjét használó sajátos közlési mód. A kutató a Cseh Kalózpárt online felületein megjelenő posztokat és a posztokban megjelenő szavakat – például nepotizmus, klientelizmus, vesztegetés – vizsgálta egy szoftver segítségével. Elmondta, hogy a Cseh Kalózpárt jó ellenpélda a fentiekre, hiszen annak kampánystratégiája elhanyagolható mértékű populizmust mutatott; egyszersmind rávilágított arra is, hogy a párt 2017 után – miután bekerült a Képviselőházba – sok tekintetben változtatott a kommunikációs stratégián is.

A második nap Nikola Vujičić, a belgrádi Kriminológiai és Szociológiai Kutatóintézet kutatójának „Prevention and Fight Against Corruption in Serbia” című előadásával zárult. A kutató beszélt a szerb szabályozásokról – a korrupció megelőzéséről szóló törvényről –, a független korrupcióellenes szervezetről és annak tevékenységéről, valamint a korrupcióra vonatkozó büntetőjogi rendelkezésekről. Kitért a vesztegetés kodifikációjára, amit

a törvény kettőtől tizenkét évig terjedő szabadságvesztés büntetéssel rendel büntetni. Egyszersmind megjegyezte, hogy 2015 óta nőtt a vesztegetési ügyekben elrendelt házi őrizetek aránya.

Az előadásokat követően Inzelt Éva beszélt a projekt harmadik pilléréről, a 2021. november 22-23-án, Budapesten megrendezésre kerülő tréningről², melyen gyakorlati és elméleti szakemberek vezetésével a nyomozó hatóság, az ügyészség és a bíróság képviselői vesznek részt. A tréning célja az, hogy a jogalkalmazók megosszák egymással tapasztalataikat, valamint jó gyakorlataikat, megvitassák a gyakorlatban felmerülő problémákat, és a tréning eredményei által olyan eszköztárat hozzanak létre, amit a gyakorlati szakemberek a mindennapi munkájuk során is hatékonyan alkalmazhatnak.

Inzelt Éva³ – Szepcsik Regina⁴

² A tréning eseményeiről és eredményeiről szintén rövid összefoglaló készül.

³ dr. Inzelt Éva PhD, egyetemi adjunktus, Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar

⁴ Szepcsik Regina kriminológus, Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar

ERDŐDY GYULA¹

A FIATALKORÚAKRA VONATKOZÓ SPECIÁLIS ELJÁRÁSI RENDELKEZÉSEK A SZABÁLYSÉRTÉSI JOGBAN

1. Bevezetés

A magyar kihágási jogi, majd az azt követő szabálysértési jogi szabályozásnak a fiatalokra vonatkozó speciális rendelkezések a kezdetektől a részét képezték. A fiatalok kisebb súlyú szabályszegéseivel szembeni fellépés eszközei a felnőttkorúakhoz képest enyhébbek, az eljárásjogi normák pedig egyszerűbbek voltak. A szabálysértésekről szóló 1999. évi LXIX. törvény 2010. augusztus 19. napjával jelentősen szigorított a fiatalok szabálysértései miatt alkalmazható szankciókon, amivel az eljárásjogi normák is jóval összetettebbé váltak. A fiatalokkal szemben alkalmazható szankciók szigorodása különösen abban nyilvánult meg, hogy a jogalkotó az elzárás büntetést a fiatalok elkövetőivel szemben is általánosan alkalmazható büntetéssé tette. E módosítás nemcsak a korábbi hazai törvényi rendelkezésektől, hanem több környező ország szabályozásától is eltér, de kérdéses az is, hogy összhangban áll-e a vonatkozó nemzetközi és európai uniós dokumentumokkal.

Nem hallgathatjuk el azt sem, hogy a fiatalokkal szemben alkalmazható szankciók szigorítását – az eltelt bő tíz esztendőben – a szakirodalom, illetve a jogalkalmazás részéről is számos kritika érte. Bár ezek mellett a jogalkotónak címezve több előremutató javaslat is megfogalmazódott, a fiatalok szabálysértései miatt alkalmazható eszközök szigora és jellege (olyan pozitív példán kívül, mint a közvetítői eljárás bevezetése) alig változott, továbbra is hiányoznak a differenciált, a fiatalok életkori sajátosságait figyelembe venni képes, alternatív, helyreállító típusú szankciók és a hozzájuk kapcsolódó eljárásjogi rendelkezések. Az ilyen típusú szankciók hiánya pedig éppen a fiatalok helyes irányba nevelésére irányuló, a szabálysértési kódexben kifejezetten deklarált jogalkotói cél elérését veszélyeztetheti. Emellett egyes szabálysértések súlya és jellege indokoltá tenné a fiatalok sértettre, illetve tanúra vonatkozó, kíméletüket, jogaik gyakorlását, kötelezettségeik teljesítését jobban elősegíteni képes, szélesebb körű eljárásjogi szabályozást is.

1 dr. Erdődy Gyula PhD ügyész, Budapesti Közérdekvédelmi Ügyészség

Érdemes tehát áttekinteni a hazai kihágási, illetve a szabálysértési jog fiatalkorúakra vonatkozó rendelkezéseinek alakulását, az e korosztályra vonatkozó hatályos szabályozás főbb pontjait annak érdekében, hogy az irányadó nemzetközi dokumentumokban megfogalmazott elvárások, illetve néhány ország ide vonatkozó szabályozása tükrében javaslatokat tehessünk a fiatalkorúakra vonatkozó speciális jogi normák módosításának lehetséges irányait illetően.

2. A fiatalkorúra vonatkozó eljárási rendelkezések hazai alakulásának vázlatos áttekintése a kihágási jogtól napjainkig

2.1. A fiatalkorúakra vonatkozó rendelkezések alakulása a hazai kihágási jogban

Magyarországon az 1795. évi törvényjavaslatban jelent meg elsőként a fiatalkorúakra vonatkozó speciális büntetőjogi szabályok iránti törvényhozói szándék. A kódextervezet a 7-12 éves korú elkövetőkre kedvezőbb büntetést, míg a 12-16 év közötti elkövetőkre a halálbüntetés tilalmát tette volna lehetővé.²

A *büntettekről és vétségekről* szóló 1878. évi V. törvénycikk (a továbbiakban: Csemegi kódex) és a hozzá kapcsolódó, a kihágásokról szóló 1879. évi XL. törvénycikk (a továbbiakban: Kbt.) nem tartalmazott a fiatalkorúakra vonatkozó külön fejezetet.³

A Csemegi-kódex a büntethetőség alsó határát 12 éves korban határozta meg. Nem voltak büntethetőek azok a 12-16 éves kor közötti elkövetők, akik cselekményük bűnösségének felismeréséhez nem rendelkeztek a szükséges belátással. Az ilyen kiskorúak azonban, ha a 20. életévüket nem haladták meg, úgy javító intézeti elhelyezésre voltak ítélték. Enyhébben rendelte büntetni az elkövetés idején a 20. életévét be nem töltött személyeket – többek között – azzal, hogy halálra vagy életfogytig tartó fegyházra nem voltak ítélték. A fiatal elkövetőkkel szemben börtön, államfogház, fogház és pénzbüntetés volt kiszabható a kódex 85. §-ában meghatározott, a fiatalkorúakra vonatkozó enyhébb, redukált büntetési tételek szerint. A 12-16 év közötti elkövetőket szabadságvesztésük egész tartama alatt a többi fogolytól elkülönítve kellett tartani.

A fiatal elkövetőkre tehát a Csemegi-kódex három kategóriát állított fel, egyre fokozódó felelősségi körrel. A 12-16 évesek további sorsa belátási képességüktől függött. Belátási

2 HAJDÚ Lajos: *Az Első (1795-ös) Magyar Büntetőkódex Tervezet*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1971. 261. és 430–431.

3 SZENTMIKLÓSSY-SZABÓ Boglárka: *A fiatalkorúakkal kapcsolatos életkori szabályozás alakulása a Csemegi-kódextól napjainkig (történeti áttekintés)*. Debreceni Jogi Műhely 2012. 9. sz. 37–42.

képességük hiányában javító intézetre, bűnösségük felismerésére képességük megléte esetén pedig megfelelő fokú végrehajtási intézetre voltak ítéltetők. A szabadságvesztés végrehajtására a fiatalkorúak részére speciális intézetek nem álltak rendelkezésre, de a kódex kimondta az elkülönített végrehajtás kötelezettségét.⁴ Lényeges megemlíteni még, hogy a Csemegi-kódex a 16. életévét betöltött sértett részére biztosította a magánindítvány előterjesztésének jogát.

A Kbt. a pénzbüntetés mellett lehetővé tette az elzárás büntetés alkalmazását. Az elzárás büntetést közigazgatási hatósági fogházban rendelte végrehajtani. A 20. életévüket meg nem haladott elkövetőknek azonban – amennyiben őket három napnál hosszabb elzárásra ítélték és amennyiben a javító intézeti elhelyezésük biztosított volt – büntetésüket javító intézetben kellett letölteniük, ahol meghatározott munkára is kötelesek voltak.

Életkorra vonatkozó eltérő szabályokat a Kbt. különös része is tartalmazott. Tiltotta a 18. életévét be nem töltött kiskorú más vallásfelekezetbe történő felvételét, emellett szankcionálta a 16. életévét be nem töltött gyermeket csavarogni engedő szülőt, gyámot. E törvénycikk – amennyiben volt javító intézet – a 16. életévüket be nem töltött csavargók javító intézetbe szállítását és egy évig tartó nevelését írta elő. A Kbt. elzárással büntette a három tagnál nagyobb számban, ugyanazon a helyen együtt, 14. életévüket betöltött, hatósági engedély nélkül koldulókat.

Ha a kihágásra törvény, miniszteri rendelet vagy szabályrendelet csupán pénzbüntetést rendelt, az csak behajthatatlanság esetén volt átváltoztatható elzárásra, ilyenkor az elzárás tartamát az ítéletben meg kellett határozni. A törvény szabályozta a pénzbüntetés helyébe lépő elzárás átváltoztatási kulcsát. Az ítéletben elzárás mellett pénzbüntetés alkalmazására is lehetőség volt, de ekkor is meg kellett határozni a pénzbírság helyébe lépő elzárás tartamát behajthatatlanság esetére.

A büntető törvénykönyvek életbe léptetéséről szóló 1880. évi XXXVII. törvénycikk a kihágási eljárást a járásbírók és a közigazgatási szervek között osztotta meg úgy, hogy a közigazgatási szervek jelentős túlsúlyban voltak az ügyek elbírálása tekintetében. A közigazgatási büntetőbíráskodást első fokon a megyékben a szolgabírók, a városokban a kapitány vagy a tanács által megbízott tisztviselő, a főváros kerületeiben pedig az illetékes kapitány látta el. A járásbírók és közigazgatási hatóságok hatáskörébe tartozó kihágások halmazata esetén a járásbírók jártak el.⁵

⁴ CSEMÁNNÉ DR. VÁRADI Erika: *Nemzetközi és hazai tendenciák a fiatalkorúak büntetőigazságszolgáltatásában*. PhD értekezés. Miskolc 2000. 144.

⁵ 2265/1880. IM rendelet a járásbírók hatáskörébe utalt vétségek és kihágások eseteiben követendő

A hazai jogban elsőként a büntetőtörvénykönyvek és a bűnvádi perrendtartás kiegészítéséről és módosításáról szóló 1908. évi XXXVI. törvénycikk (a továbbiakban: Bn.) szentelt önálló fejezetet a fiatalkorú elkövetőknek. A törvény alapján a fiatalkorúak büntetőjogában a büntetés hagyományos – megtorlásra irányuló – formái helyébe a tettes jövőbeli magatartásának determinálására alkalmas kriminálpedagógiai tartalmú jogkövetkezmények léptek.⁶ E törvénnyel hazánk a büntetőjogi reformállamok közé került, és a büntetőjog a lélektan, a fejlődéstan, illetve a pedagógia ismereteit hasznosítva a fiatalok problémáit a felnőtté érés problémáinak ismerte el.⁷ A büntetőjogi beavatkozás célja a fiatalkorúak problémáinak megoldása lett, ezért a büntetéskiszabás az egyéniesítés elvére támaszkodott. A törvény felhatalmazta a bírót, hogy a lehetséges intézkedések közül a fiatalkorú jövőbeli magaviselete és erkölcsi fejlődése szempontjából a legkívánatosabbat alkalmazza.⁸ A Bn. a 33. §-ban meghatározott eltérésekkel kihágási ügyekben is előírta a fiatalkorúakra vonatkozó főbb – 15-25. §-okban és a 30. §-ban foglalt – rendelkezések alkalmazását.

A fiatalkorúak büntethetőségének alsó korhatárát a Bn. megtartotta a 12. életévben, míg a felső határát 18. életévre emelte azzal, hogy a 18. életévét be nem töltött fiatalkorú büntetőjogi felelősségre vonásához megkövetelte a fiatalkorú értelmi, erkölcsi fejlettségét. Megszüntette a fiatalkorúval szembeni börtön és pénzbüntetés kiszabásának lehetőségét, és új intézményként bevezette a dorgálás és próbára bocsátás intézkedéseket, azonban ezek kihágási ügyekben nem voltak alkalmazhatóak. A törvény lehetővé tette olyan intézkedések megtételét is, mint a házi felügyelet, illetve a házi vagy iskolai fenyítés elrendelését. Kihágások esetében változatlanul megmaradt a javító nevelés, végső eszközként pedig az elzárás – legfeljebb két hónap tartamban történő – kiszabásának lehetősége. Ha a kihágási ügyben eljáró közigazgatási hatóság a javító nevelés elrendelését tartotta szükségesnek, úgy az ügyet az eljárás lefolytatására az illetékes járásbíróshoz tette át, és – ha a fiatalkorú érdekében halaszthatatlanul szükséges volt – a fiatalkorút ideiglenesen állami gyermekmenhelyen helyezte el.

A közigazgatási hatóságok hatáskörébe utalt kihágási ügyekben követendő szabályokat – többek között – a rendőri büntető eljárás egységes rendezése tárgyában kiadott 65000/1909. BM rendelet (a továbbiakban: Rbsz.) is szabályozta, amely külön rendelkezett – Budapest eljárás tárgyában 10. §-a

6 BORY Noémi: *A fiatalkorúak szabadságelvönással járó szankciói és végrehajtásuk Spanyolországban és Magyarországon*. PhD értekezés. Budapest, 2016. 40.

7 ANGYAL – KÚN – LÁDAY – ROTTENBILLER – TÓTH: *A fiatalkorúakra vonatkozó büntető jogszabályok magyarázata. Első rész*. Politzer Zsigmond és Fia Könyvkereskedése, Budapest 1911. 59–60.

8 FINKEY Ferenc: *A magyar büntető eljárás tankönyve*. Politzer féle Könyvkiadó Vállalat, Budapest, 1908. 150.

székesfővárosban és a székesfővárosi államrendőrség hatósága alá tartozó területen – a fiatalkorú terheltek kihágási ügyeiben eljárni jogosult rendőri szervekről. A rendőri büntető bíróságnak különösen vizsgálnia kellett a fiatalkorú egyéniségére, értelmi és erkölcsi fejlettségének fokára és életviszonyaira vonatkozó körülményeket. A rendelet fiatalkorú terhelte esetén büntetőparancs kibocsátását nem tette lehetővé.

A Bn. fiatalkorúakra vonatkozó rendelkezései az 1913-ban szentesített, a fiatalkorúak bíróságáról szóló 1913. évi VII. törvénycikkkel (Fb.) *már a gyermek- és fiatalkorúakra vonatkozó, komplex büntető anyagi és eljárásjogi kódexet alkottak.*⁹ A törvény minden büntető hatáskörrel rendelkező törvényszéken létrehozta a fiatalkorúak önálló büntetőbíróságát. Kihágási ügyekben a törvény a fiatalkorúak büntetőbírósága hatáskörébe utalta a 3. § 2. pontjában meghatározott azokat a kihágásokat, amelyek a Kbt. szerint fő szabályként a közigazgatási hatóságok hatáskörébe tartoztak. Ilyenek voltak például a fiatalkorúak által elkövetett csavargás, házaló koldulás és koldulásra rábírás, illetve a kitiltás előírásainak megsértése. A javítónevelő intézetben történő elhelyezés szükségessége esetén a rendőri büntetőbíróság az ügyet változatlanul a fiatalkorúak büntetőbíróságához tette át. A rendőri büntetőbíróság eljárása során, halaszthatatlan esetben a 12. életévét be nem töltött gyermeket a házi fegyelem gyakorlására jogosult egyénnek, illetve az iskolai hatóságnak adhatta át vagy ideiglenesen állami gyermekmenhelyre szállíthatta. A törvény a rendőri büntetőbíróság eljárásában is alkalmazni rendelte a fiatalkorú érdekében szükséges védő- és óvóintézkedéseket a fiatalkorú egyéniségének és életviszonyainak megállapítása, a tárgyalás elkülönítése és nyilvánossága, illetve a véghatározatok tekintetében. Az Fb. kihágás miatt pénzbüntetéssel rendelte büntetni a gondviselőt, ha a fiatalkorúak bíróságának vagy a gyámhatóságnak az Fb. 66. §-ában meghatározott intézkedéseinek, illetve utasításainak nem tett eleget. A kihágás elbírálása a fiatalkorúak bírósága hatáskörébe tartozott.

A rendőri büntetőbíráskodás körébe utalt egyes kihágások tettenért elkövetőinek a helyszínen való megbírságolásáról szóló 1938. évi III. törvény a 18. életévét be nem töltött elkövetővel szemben helyszíni bírság kiszabását nem tette lehetővé.

Az 1945 utáni jogalkotásban a kihágásokra vonatkozó alapvető változást jelentett a büntetőtörvénykönyv általános részéről szóló 1950. évi II. törvény (a továbbiakban: Bt.) és az azt hatályba léptető 1950. évi 39. tvr. (a továbbiakban: Bt. tvr.), amely hatályon kívül helyezte

⁹ CSEMÁNNÉ DR. VÁRADI Erika: *Nemzetközi és hazai tendenciák a fiatalkorúak büntetőigazságszolgáltatásában*. PhD értekezés. Miskolc, 2000. 155.

az 1878. évi V. törvény, valamint a Kbt. első részeinek még hatályban levő rendelkezéseit, továbbá a kihágások hatáskör szerinti elbírálását szabályozó 1880. évi XXXVII. törvényt is, és dichotomikus (büntett-kihágás) rendszert vezetett be. A kihágás a büntettel azonos társadalomra veszélyességet hordozott, a különbségtétel csak a jogkövetkezményekben jelentkezett.¹⁰ A kihágásokról – amelyekre törvény eltérő rendelkezése hiányában a büntetkekre vonatkozó szabályokat kellett alkalmazni – a Bt. második része rendelkezett. A Bt. a büntethetőség alsó határát a 12. életévben tartotta meg. Fiataikorúakra vonatkozóan rendelkezést a Bt. tvr. tartalmazott, amely a gyermekekre és fiataikorúakra vonatkozó addigi szabályokat hatályban tartotta, illetve a 19. §-ában a fiataikorúakra redukált büntetési tételeket alkalmazva szabályozta a velük szemben kiszabható fogház és elzárásbüntetés tartamát. A 15. életévet betöltött fiataikoru esetén lehetővé tette a javító-nevelő munkára kötelezést is.

Az eljárásra vonatkozó főbb irányelvek a kihágási bíróságokról és azok eljárási szabályairól szóló 1951. évi 35. tvr.-ben, a részletes rendelkezések pedig a kihágási eljárás részletes szabályairól szóló 59/1952. (VII. 1.) MT rendeletben (a továbbiakban: KESz.) kerültek meghatározásra. E jogszabályok a 18. életévét be nem töltött elkövetővel szemben helyszíni bírság kiszabását változatlanul nem tették lehetővé. A KESz. a fiataikoruakra vonatkozó szabályoknak külön fejezetet szentelt, amelyben a kihágási bíróság előtti tárgyalás részletes szabályairól rendelkezett.

2.2. A fiataikoruakra vonatkozó rendelkezések a szabálysértések kialakulásától az első szabálysértési kódexig

A kihágási jog megszüntetése irányába mozdult el a rendőrségi kihágási bíráskodás megszüntetéséről és a kihágási eljárásra vonatkozó egyes rendelkezések módosításáról szóló 1953. évi 16. tvr., amely megteremtette a szabálysértés jogintézményét. A bűncselekmények súly szerinti felosztásának megszüntetése és az egységes büntett fogalmon nyugvó anyagi büntetőjog megteremtése a kihágás intézményének és a kihágási bíráskodásnak a megszüntetéséről szóló 1955. évi 17. tvr.-rel következett be. A fiataikoruakról e jogszabályok nem rendelkeztek, de a szabálysértési ügyek intézéséről szóló 32/1955. (VI. 8.) MT rendelet külön fejezetben határozta meg a rájuk vonatkozó szabályokat. A szabálysértési ügyek intézését általános jelleggel a tanácsi szervek hatáskörébe utalta, a büntetések közül

10 MÁTHÉ Gábor: *A szabálysértés intézményének kialakulása*. In: Közigazgatási Büntetőjog. Tankönyvkiadó (szerk. Máthé Gábor). Budapest, 1988. 161.

a szabadságkorlátozást kiiktatta, a kiszabott, de meg nem fizetett pénzbírság behajtása az illetékekre vonatkozó jogszabályok szerint történt. A jogszabály a fiatalkor alsó és felső határát 12-18 éves kor között határozta meg. A tanköteles vagy rendszeres iskolai oktatásban részesülő fiatalkorú szabálysértése esetében elsődlegesen a bírságoló szerv megkeresése alapján az iskola vezetője által alkalmazandó iskolai fegyelmező intézkedés alkalmazását írta elő. Amennyiben erre nem volt lehetőség, vagy a fiatalkorú súlyos szabálysértése esetén a szabálysértési hatóság a fiatalkorút – törvényes képviselője, szükség esetén iskolája igazgatójának – jelenlétében meghallgatta. A fiatalkorút elsősorban a gondozója jelenlétében, személyesen közölt figyelmeztetésben kellett részesíteni. Pénzbírság kiszabására súlyosabb szabálysértés esetén és csak akkor volt lehetőség, ha önálló keresettel rendelkezett. A szabálysértési eljárás egyes kérdéseiről szóló 1959. évi 36. tvr. a fiatalkorúval szembeni eljárást tárgyaláson kívül nem tette lehetővé. A dekriminalizáció jegyében született, a közveszélyes munkakerülés és az üzletszerű kéjelgés bűncselekmények kisebb jelentőségű eseteit szabálysértésnek minősítő, az egyes bűncselekmények kisebb jelentőségű eseteinek szabálysértéssé nyilvánításáról szóló 1960. évi 14. tvr. e szabálysértések miatti eljárást csak a 16. életévüket betöltött elkövetők esetében tette lehetővé. A tvr. e szabálysértések elkövetése esetén ugyan önálló büntetésként az elzárást, illetve a közérdekű munka kiszabását ismét lehetővé tette, de e szankciók fiatalkorúakkal szembeni alkalmazására nem volt lehetőség. A Büntető Törvénykönyv hatálybalépéséről, végrehajtásáról és egyes szabálysértésekről szóló 1962. évi 10. tvr. a szabálysértés miatti büntethetőség alsó korhatárát 12 évről 14 évre emelte, a felső határát pedig változatlanul a 18. évben határozta meg.

2.3. A fiatalkorúakra vonatkozó rendelkezések a szabálysértésekről szóló 1968. évi I. törvény szerint

A szabálysértésekről szóló 1968. évi I. törvény (első szabálysértési kódex) a büntethetőségi korhatárra, az iskolai fegyelmező intézkedésekre, a fiatalkorúakkal szembeni eljárásra és tárgyalásra, illetve a pénzbírság kiszabhatóságának feltételeire vonatkozó addigi külön szabályokat nagyrészt megtartotta. A fiatalkorú ügyében megtartott tárgyalásra megidézett gondozót meg kellett hallgatni a fiatalkorú egyéniségének, értelmi fejlettségének és életviszonyainak megismeréséhez szükséges körülményekről.¹¹ Az első szabálysértési kódex rendelkezéseiből kiemelendő, hogy a fiatalkorúval szemben nem lehetett tárgyalás nélkül

11 BARTUS Imre – DONÁTH Róbert – MADARÁSZ Gabriella – MÉSZÁROS József – MOLDOVÁNYI György – VIDA István: *A szabálysértési jogszabályok magyarázata. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1986.* 263.

pénzbírságot kiszabó, illetve figyelmeztetést alkalmazó határozatot hozni. A törvény nem tette lehetővé továbbá velük szemben a helyszíni bírság kiszabását sem. A kódex azonban szigorodott azzal, hogy a fiatalkorúakkal szemben az elzárással is büntethető szabálysértések esetén¹² lehetőséget adott önálló büntetésként elzárás kiszabására, amennyiben a fiatalkorú a 16. életévét betöltötte. A fiatalkorúval szemben kiszabott, de meg nem fizetett pénzbírság azonban elzárásra nem volt átváltoztatható, annak behajtására adók módjára kerülhetett sor. A törvény lehetőséget adott az elzárással is sújtható szabálysértést elkövető fiatalkorú őrizetbe vételére, továbbá – idézésre meg nem jelenése esetén történő – elővezetésére is. A szabálysértési hatóság indokolt esetben a fiatalkorú érdekében védő, óvó intézkedéseket kezdeményezhetett a gyámhatóságnál.

Az első szabálysértési kódexet kiegészítő egyes szabálysértésekről szóló 17/1968. (IV. 14.) Korm. rendelet különös részi tényállásai közül több is büntetni rendelte a fiatalkorúak sérelmére elkövetett szabálysértéseket. Ilyenek voltak a szeszszítal fiatalkorú részére történő kiszolgáltatása, a fiatalkorú szándékos lerészegítése és a fiatalkorú dolgozók munkafeltételeire vonatkozó rendelkezések megszegése.

Az egyes törvények és törvényerejű rendeletek hatályon kívül helyezéséről és módosításáról szóló 1990. évi XXII. törvény megszüntette a szabálysértés miatt kiszabható büntetések közül az elzárás alkalmazásának lehetőségét, így a 16. életévüket betöltött fiatalkorúakkal szembeni elzárás kiszabásának lehetősége is megszűnt.

2.4. A fiatalkorúakra vonatkozó rendelkezések az 1999. évi LXIX. törvény (a továbbiakban: Sztv.) rendelkezései szerint

Az Sztv. a 2000. március 1. napján történt hatályba lépésekor a fiatalkor addigi alsó és felső korhatárát változatlanul hagyta. Fiatalkorúval szemben az elzárás kiszabását és a meg nem fizetett pénzbírság közérdekű munkára, illetve elzárásra történő átváltoztatását nem tette lehetővé, míg pénzbírságot kiszabni csak az önálló jövedelemmel vagy megfelelő vagyonnal rendelkező fiatalkorúval szemben lehetett. A fiatalkorú helyszíni bírságolására nem volt lehetőség. A fiatalkorúval szemben kiszabott pénzbírság, illetve egyéb pénzösszeg végrehajtása adók módjára történhetett. A szabálysértési hatóság indokolt esetben a fiatalkorú

¹² garázdaság, közveszélyes munkakerülés, tiltott kéjelgés, kitiltás és a rendőrhatalósági felügyelet szabályainak megszegése, verekedés, a pártfogó felügyelet szabályainak megszegése, veszélyes fenyegetés szabálysértések.

védelembe vételét kezdeményezhette a lakóhelye szerint illetékes gyámhatóságnál. Amennyiben pedig előreláthatóan pénzbírság kiszabására vagy járművezetéstől eltiltás alkalmazására kerülhetett sor, úgy a fiatalkorú – illetve életviszonyaira vonatkozóan a gondozója – meghallgatásától nem lehetett eltekinteni.

3. A fiatalkorúakra vonatkozó eljárási rendelkezések a német, az osztrák és a szlovák jogban

Ahhoz, hogy a fiatalkorúakra vonatkozó hazai szabálysértési rendelkezésekről, azok változtatást igénylő szabályairól véleményt mondhassunk, nem mellőzhető néhány európai ország fiatalkorúakat érintő szabálysértési normáinak vázlatos áttekintése.

Az osztrák szabályozást a közös történeti múlt miatt tartom lényegesnek vizsgálni, a német normák pedig a hazai szabálysértési jog kodifikációja során szolgáltak mintául. A közös történeti múlt mellett a földrajzi közelség és a kulturális hasonlóságok is indokolhatják, hogy Ausztria mellett egy szomszéd ország szabályozási mintáira is pillantást vessünk. Választásom Szlovákiára esett, mert a szabálysértési jog északi szomszédunknál is önálló jogterületet képez, igaz azonban, hogy a hazai büntetőjog irányába tolódott szabálysértési joghoz képest inkább a közigazgatás büntetőhatalmának részét képezi.

3.1. A fiatalkorúakra vonatkozó speciális rendelkezések Ausztriában

Ausztriában – a német joghoz hasonlóan – a közigazgatási büntetőszankcionálás egységes anyagi és eljárásjogi törvény¹³ hatálya alá tartozik, és az kizárólag a közigazgatási szervek hatásköre.¹⁴ Főszabályként a közigazgatási büntetőügyekben a körzeti közigazgatási hatóság, míg a rendőrség hatáskörébe tartozó ügyekben a község területén a szövetségi rendőrség jár el.¹⁵ Törvény eltérő rendelkezése hiányában a közigazgatási büntetőeljárásokban „háttérjogszabály” – a német jogtól eltérően – a közigazgatási eljárásról szóló törvény.¹⁶

Az osztrák közigazgatási büntetőjogban a szankciók: a szabadságelvonás és a pénzbírság. Szabadságelvonásra csak törvényben meghatározott esetben kerülhet sor, de ekkor is csak szükség esetén, ha az elkövető hasonló cselekménytől való visszatartása indokolja.

¹³ Verwaltungsstrafgesetz -1991 -VStG

¹⁴ VStG 22.§

¹⁵ VStG 26.§ (1)-(2)

¹⁶ Allgemeines Verfahrungs-gesetz (AVG), VStG 24. §.

Legkisebb mértéke 12 óra, leghosszabb tartama két hét, de különösen súlyos esetben is legfeljebb hat hétig emelkedhet. A pénzbírság legkisebb mértéke 7 euró, amennyiben azonban szabadságelvonásra nem kerülhet sor, úgy annak mértéke legfeljebb 2180 euróig emelkedhet.¹⁷

A pénzbírságot – meg nem fizetése esetén – elzárásra kell átváltoztatni. A törvény a magyar szabályozástól eltérően nem határoz meg átváltoztatási kulcsot, hanem az elzárásra átváltoztatás időtartamát az egyes szabályszegések esetén megállapítható szabadságvesztés időtartamához köti, amennyiben pedig a cselekmény szabadságvesztéssel nem fenyegetett, úgy az átváltoztatás két hétig terjedhet. Az átváltoztatás mértéke hat hétnél hosszabb nem lehet.¹⁸ A szabadságelvonás végrehajtásával kapcsolatos döntés lényegében az első fokon eljáró hatóság hatáskörébe tartozik.¹⁹

Az osztrák közigazgatási büntetőeljárás a büntethetőség alsó korhatárát – a büntetendő cselekmény elkövetésekor – 14 éves korban, a felső korhatárát 18 éves korban határozza meg azzal, hogy a fiatalkorú büntethetőségére ekkor is abban az esetben van lehetőség, ha cselekménye következményeinek felismeréséhez és e felismerésnek megfelelő cselekvéshez a fiatalkorú elég érett.²⁰ A 16. életévüket be nem töltött fiatalkorúak szabadságelvonásra nem ítéltetők. A 16. évet betöltött fiatalkorú is csak különleges okból, legfeljebb 2 hét tartamú szabadságelvonással sújtható, amely időtartamot nem érinti a pénzbírság helyébe lépő szabadságelvonás, ami fiatalkorú esetén szintén legfeljebb 2 hét időtartamú lehet.²¹ A szabadságelvonás végrehajtása során a fiatalkorúakat a felnőttektől el kell különíteni.²² A fiatalkorú elkövető esetén a törvény szerint kiszabható legenyhébb büntetés a felével csökkenthető.²³

Az eljárási jogi normák közül kiemelendő, hogy a hatóság, amennyiben a terhelt érdekében szükségesnek tartja, értesíti a fiatalkorú törvényes képviselőjét az eljárás megindításáról és az ügydöntő határozatról. A fiatalkorú kérésére a közigazgatási hatóság a szabálysértés gyanúja miatt kihallgatott vagy őrizetbe vett fiatalkorú törvényes képviselőjét, gyámját,

17 VStG 10-14. §

18 VStG 16. §

19 VStG 53a. § és 29a. §

20 VStG 4. § (1)-(2) bekezdések

21 VStG 54. § és 58. § (2) bekezdés

22 VStG 53.e § (1)

23 VStG 20. §

a gyermekvédelmi hatóság képviselőjét, a fiatalkorúak eljárásában segédkező személyt vagy a pártfogót az eljárásba bevonja, ha az nem jár az őrizet idejének indokolatlan meghosszabbodásával. A fiatalkorú a szóbeli eljárásba két, az ügyben nem érintett személyt is bevonhat.²⁴ A fiatalkorú törvényes képviselőjének – a fiatalkorú akarata ellenére is – joga van a fiatalkorú javára bizonyítási indítványt, fellebbezést, az eljárás megszüntetése vagy folytatása iránti kérelmet előterjeszteni.²⁵ A hatóság a fiatalkorú részére – amennyiben a törvényes képviselő általi védelem nem lehetséges – védőt rendel ki. Védőként a hatóság tisztviselője vagy más megfelelő személy rendelhető ki.

Ha az eljáró hatóságnak tudomására jut olyan körülmény, amely gyámhatósági intézkedést igényel, úgy értesítenie kell a gyámhatóságot.²⁶ A fiatalkorúak elleni eljárás keretében a hatóságok igénybe vehetik a közoktatási intézmények, a gyámhatóság, a fiatalkorúak gondozásában részt vevő személyek és szervezetek segítségét, ami a fiatalkorúak személyes körülményeinek felismeréséből, gondozásukból és az eljárás során szükséges egyéb segítségéből állhat.²⁷

3.2. A fiatalkorúakra vonatkozó speciális rendelkezések Németországban

A német közigazgatási büntetőjogot egységesen szabályozó Gesetz über Ordnungswidrigkeiten (a továbbiakban: OWiG) – az osztrák joghoz hasonlóan, de a hazai szabályozástól eltérően – a közigazgatás büntetőhatalmát jelentős mértékben lefedi. A szabálysértések bűncselekményektől való elhatárolásának alapja, hogy a szabálysértés etikailag színtelen, nem jogtárgysértés, pusztán engedetlenség és jogtárgy-veszélyeztetés, ezért bírsággal elégséges szankcionálni.²⁸

Németországban büntethetőséget kizáró ok a gyermekkor és a kóros elmeállapot, míg a 14. életévüket betöltött fiatalkorúak külön törvényben meghatározott esetben vonhatóak felelősségre.²⁹ A fiatalkorúakra vonatkozó mögöttes jogszabály a fiatalkorúak bíróságáról szóló törvény (Jugendgerichtsgesetz, a továbbiakban: JGG). E törvény, illetve az OWiG

24 VStG 59.§ (1)-(3)

25 VStG 60. §

26 VStG 61-62. §

27 VStG 58. §

28 Kis Norbert – Nagy Marianna: *Európai közigazgatási büntetőjog*. HVG-ORAC, Budapest 2007. 5. és 154.

29 OWiG 12. §

a fiatalkorúak szabálysértés miatti büntethetőségi korhatárát – az elkövetéskor – a 14. életév betöltése és a 18. életév elérése közötti időben határozza meg. Fialat felnőttnek a 18. évüket betöltött, de a 21. évüket még be nem töltött fiatalok minősülnek.³⁰

A fent említett törvények úgy rendelkeznek, hogy a fiatalkorú büntethetőségére csak akkor kerülhet sor, ha cselekménye elkövetésének idején erkölcsileg és szellemileg elég érett volt cselekménye következményeinek felismeréséhez és e felismerésnek megfelelő cselekvéshez.³¹ Fontos azonban kiemelni, hogy a JGG által meghatározott, fiatalkorúak által elkövetett büntett esetén alkalmazandó nevelési szabályok (magatartási szabályok elrendelése, illetve a neveléshez nyújtott segítség igénybevételére kötelezés), továbbá fegyelmezési eszközök (bírói megrovás, kötelezések, fiatalkorúak elzárása) és végső esetben a fiatalkorúak büntetése (szabadságvesztés büntetés) nem alkalmazhatóak a szabálysértések esetében.³² Ennek ellenére érdemes említést tenni a JGG 10. § (1) bekezdésében rögzített magatartási szabályokról, amelyek nem taxatív rendelkezéseket tartalmaznak, hanem a bíró – mérlegelési körében – továbbiakat is megállapíthat, amennyiben az nem jelent teljesíthetetlen követelményt a fiatalkorú számára. A törvény által említett magatartási szabályok a fiatalkorú lakóhelyének, tanintézményének, munkahelyének meghatározása, adott munkateljesítmény előírása, közlekedési tanfolyamon történő részvétel előírása, meghatározott személyekkel való érintkezés, illetve vendéglátóipari létesítmény vagy szórakozóhely látogatásának megtiltása. Szintén érdemes a kötelezések köréből néhány példát említeni, amelyek a kár valamilyen jóvátételére irányulnak. Ilyen lehet a sértettől történő bocsánatkérés, megrongált park rendbehozatala, sértett kórházi látogatása, esetleg otthoni ápolása. A német jogban a fiatalkorúakkal szembeni büntetőeljárás célja a bűncselekmény körülményeinek megállapítása mellett az előidéző okok feltárása, az elkövető személyiségének megállapítása és a pedagógiaileg leghasznosabb döntés meghozatala. A büntetés célja pedig a deviáns fiatal törvénytisztelő életmódra nevelése, a társadalomba való beilleszkedésének az előmozdítása.³³

A fiatalkorúakkal szemben a szabálysértési eljárás keretében pénzbírság szabható ki.³⁴

30 OWiG 12. § (1) és JGG 1. § (2)

31 Mitsch WOLFGANG: *Recht der Ordnungswidrigkeiten*. Springer, Berlin-Heidelberg 2005. 97.

32 Rudolf BRUNNER – Dieter DÖLLING: *Jugendgerichtsgesetz*. Walter de Gruyter, Berlin-Boston 2011, 53–54. és CSEMÁNNÉ DR. VÁRADI Erika: *Nemzetközi és hazai tendenciák a fiatalkorúak büntetőigazságszolgáltatásában*. PhD értekezés, Miskolc. 2000. 119.

33 CSEMÁNNÉ DR. VÁRADI E.: i. m. 118–121.

34 Klaus LAUBENTHAL – Helmut BAIER – Nina NESTLER: *Jugendstrafrecht*. Springer, Berlin-Heidelberg 2015, 184.

A fiatalkorúakkal és a fiatal felnőttekkel szembeni szabálysértési eljárás lefolytatására a fiatalkorúak bírója rendelkezik hatáskörrel.³⁵

A JGG a fiatalkorúakkal szembeni egész büntetőeljárás során kötelezően előírja a fiatalkorúak bíróságának segítője (Jugendgerichtshilfe) részvételét. E szakemberek feladata, hogy a fiatalkorúval szemben a fiatalkorúak bírósága előtt folytatott eljárásban a nevelő, gondozó, speciális szempontokat érvényre juttassák. Támogatják a bíróságokat a fiatalkorúak személyiségének, fejlődésének és környezetének feltárásában, közreműködnek minden olyan körülmény megállapításában, amely az eljárást és a fiatalkorú terhelt tettének megítélését elősegíti. Felügyelik, hogy a fiatalkorú a részére előírt magatartási szabályoknak, illetve kötelezéseknek eleget tegyen, a próbaidő tartama alatt a pártfogó felügyelővel szorosan együttműködnek, az esetleges szabadságvesztés büntetés tartama alatt a fiatalkorú elítélttel kapcsolatban maradnak.³⁶

A fiatalkorúak, illetve a fiatal felnőttekkel szembeni szabálysértési eljárás keretében a fiatalkorúak bíróságának segítője közreműködésétől – amennyiben nélkülözhető – az adott eljárás keretében el lehet tekinteni.³⁷

Az OWiG a fiatalkorúakkal szemben speciális végrehajtási szabályok alkalmazását írja elő. Ha a pénzbírság megfizetésére a törvényes határidőn belül nem kerül sor, úgy a fiatalkorúak bírója a végrehajtó hatóság indítványára vagy hivatalból a pénzbírság helyett olyan nevelő jellegű intézkedéseket rendelhet el, mint a munkavégzés, az okozott kár jóvátétele, közlekedési oktatáson való részvétel és egyéb szolgáltatás teljesítése.³⁸ Amennyiben a fiatalkorú ezeket az előírásokat nem teljesíti és a pénzbírságot továbbra sem fizeti meg, úgy vele szemben legfeljebb egy hét időtartamú elzárás alkalmazható, ha a nem teljesítés jogkövetkezményeire megfelelően figyelmeztették.

A fiatalkorúval szembeni elzárás elrendelését a bíró szóban hirdeti ki. A bíró eltekint az elzárás végrehajtásától, ha a fiatalkorú időközben az előírt intézkedést teljesíti vagy a pénzbírságot megfizeti.³⁹

35 OWiG 68. § (a2)

36 CSEMÁNNÉ DR. VÁRADI E.: i. m. 113–114.

37 OWiG 46. § (6)

38 Uwe THIESS: *Ordnungswidrigkeitenrecht*. Hermann Luchterhand, Neuwied Kriftel 2002, 248.

39 OWiG 98. § (2) (3)

3.3. A fiatalokorra vonatkozó speciális rendelkezések Szlovákiában

Szlovákiában a magyar joghoz hasonlóan szintén különvált a szabálysértési kodifikáció és az ágazati közigazgatási büntetések, így náluk is a közigazgatási büntetőhatalomnak csupán egy részét fedi le az egységes anyagi és eljárásjogi törvénybe foglalt szabálysértési jog.⁴⁰ A szlovák jogban a magyar szabályokhoz hasonlóan csak törvény statuálhat szabálysértést, de – a hazai szabályozástól eltérően – a szabálysértések egyértelműen a közigazgatási jogban helyezendők el. A szabálysértési törvény „mögöttes joganyaga” a közigazgatási eljárásról szóló jogszabály. A szabálysértések elbírálása a közigazgatás szervezetrendszerében történik. Fő szabályként a körzeti hivatalok szervei járnak el, míg a rendőrség hatáskörébe a közlekedési szabálysértéseken túl az egyes közrend elleni és szélsőséges cselekmények tartoznak.⁴¹ A szlovák szabálysértési törvény az elzárás büntetést nem ismeri. A szankciórendszerben a büntetések az alábbiak: a figyelmeztetés, a bírság, a tevékenységtől való eltiltás⁴² és a dolog elkobzása. Az intézkedések körét a korlátozó intézkedések⁴³ és a lefoglalás jelentik.

A szlovák szabálysértési jogban fiatalkorú, aki a szabálysértés elkövetésekor a 15. életévét betöltötte, de a 18.-at még nem. A fiatalkorú által elkövetett szabálysértés elbírálásánál szem előtt kell tartani a részükre biztosított alapvető társadalmi gondoskodás alapelveit. Az általuk elkövetett szabálysértések nem bírálhatóak el hatósági meghagyásos eljárás keretében. A terhükre megállapítható pénzbírság a felére csökken, emellett a törvény meghatározza a velük szemben kiszabható pénzbírság, illetve helyszíni bírság felső határát. A fiatalokkal szemben alkalmazható tevékenységtől való eltiltás legfeljebb egy évre lehet kiszabható, ha az nem gátolja a fiatalokot a további szakmai felkészülésben.⁴⁴

40 Kis – Nagy: i. m. 190.

41 Zákon O Priestupkoch 372/1990 Zb. 28. augusta 1990 51-52. §

42 E büntetés lényege, hogy a munkaviszonyban vagy hasonló jogviszonyban, vagy engedélyköteles, illetve állami szerv beleegyezéséhez kötött tevékenységgel összefüggésben elkövetett szabálysértés esetén az elkövető legfeljebb öt évre eltiltható. (Zákon O Priestupkoch 14.§)

43 Ez az intézkedés nyilvános helyek – különösen azok ahol alkohol árusítása történik, illetve sport, kulturális rendezvények helyszíne – látogatásának tilalmát jelenti. Alkalmazására alkoholizmussal kapcsolatos szabálysértés, közrend, a társadalmi együttélés rendje vagy tulajdon elleni szabálysértések esetében kerülhet sor. (Zákon O Priestupkoch 17.§ (1))

44 Zákon O Priestupkoch 372/1990 Zb. 28. augusta 1990 19. § (1)-(4)

A szabálysértés felderítésére hivatott szervek kiskorútól vagy fiatalkorútól „magyarázatot kérni” törvényes képviselője, gondozására jogosult személy vagy a fiatal elhelyezésre szolgáló intézmény képviselője jelenlétében jogosultak. E személyek közül a fiatalkorú szóbeli tárgyalására a szabálysértési hatóság idézi a fiatalkorú törvényes képviselőjét és a gyermekvédelmi, illetve gyámügyi hatóság képviselőjét, a fent írt további személyeket pedig értesíteni kell.⁴⁵ A törvény a fiatalkorú törvényes képviselője és a gyermekvédelmi, illetve gyámügyi hatóság képviselője részére – a fiatalkorú javára – fellebbezési jogot is biztosít a fiatalkorúval szemben meghozott határozat ellen.⁴⁶

A szabálysértési határozatok végrehajtása meghatározott pénzösszeg felett az elkövető kérésére közhasznú munkával teljesíthető. A törvény meghatározza az egy óra munkavégzésnek megfelelő átváltoztatási kulcsot. A közhasznú munka egy évnél hosszabb tartamú nem lehet. Ha az elkövető nem teljesíti a közhasznú munkát, a közigazgatási hatóság bírságok kiszabásával vagy más formában „bebiztosítja” a döntés végrehajtását. Lényeges, hogy meghatározott szabálysértések esetén a büntetés végrehajtható a szociális biztosítás, az anyagi szükséghelyzet vagy a gyermekgondozási segély juttatásaiból való lefoglalással is. E szabálysértések közül kiemelendők a gyermek nevelésének és oktatásának veszélyeztetésével vagy a gyermek külön jogszabály szerinti tankötelezettsége elhanyagolásával elkövetett szabálysértések.⁴⁷

4. A szabálysértést elkövető fiatalkorúakat érintő főbb nemzetközi dokumentumok rendelkezéseinek vázlatos áttekintése

E fejezetben – terjedelmi okokra tekintettel – csak a szabálysértést elkövető fiatalkorúakat érintő legfontosabb nemzetközi dokumentumok főbb előírásainak rövid bemutatására szorítkozhatok. Ezek közül az alábbi, a 4.1.–4.4. pontokban vizsgált dokumentumok ratifikációjukra, illetve a hazai jogba való átültetési kötelezettségre tekintettel kötelezőek a hazai jogalkotás számára, de az utóbb górcső alá vett ENSZ határozatok és ajánlások a súlyuknál fogva szintén megkerülhetetlenek.

45 Zákon O Priestupkoch 372/1990 Zb. 28. augusta 1990 74. § (2)

46 Zákon O Priestupkoch 372/1990 Zb. 28. augusta 1990 81. § (1)

47 Zákon O Priestupkoch 372/1990 Zb. 28. augusta 1990 88. §

4.1. Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya⁴⁸

A dokumentum több ponton érinti az igazságszolgáltatás rendszerét és deklarálja – többek között – olyan emberi jogok, mint az élethez, a szabadsághoz vagy az emberi méltósághoz való jogok elidegeníthetetlenségét, amelyeket a büntetőjogi, illetve a szabálysértési jogi normák megalkotásakor a fiatalkorúak vonatkozásában is be kell tartania a jogalkotónak.⁴⁹ *Rögzíti a büntetés-végrehajtás során a fiatalok felnőttektől történő elkülönítésének, koruknak, illetve jogi helyzetüknek megfelelő bánásmód kötelezettségét.*⁵⁰ *Büntető vagy polgári ügyben a nyilvános ítélethirdetési kötelezettség alól – a fiatalkorú érdekei esetén – kivételt enged. Emellett általános jelleggel rögzíti, hogy az eljárás keretében figyelemmel kell lenni az életkorukra és az átnevelésükhöz fűződő érdekeikre.*⁵¹

4.2. Az emberi jogok és alapvető szabadságjogok védelméről szóló egyezmény (a továbbiakban: Egyezmény)⁵²

A szabálysértési jog és az Egyezmény viszonya szempontjából kiemelendő, hogy az Európa Tanács Emberi Jogok Európai Bírósága (a továbbiakban: EJEB) hosszú ideje fenntartja a jogot a 6. cikkben meghatározott büntetőjogi vád autonóm módon történő értelmezésére. A Bíróság a 6. cikk alkalmazási körét olyan magatartások miatt indult eljárásokra is kiterjesztette, amelyek a nemzeti jog szerint csak szabálysértésnek minősülnek, így a tagállamok jogrendjük sajátosságaira, egyes magatartások más eljárás hatálya alá tartozására hivatkozással nem mentesülhetnek az Egyezményben foglalt kötelezettségeik alól.⁵³

Az Egyezmény a szabadsághoz és biztonsághoz való jogról rendelkező 5. cikkében rögzíti, hogy a kiskorú őrizetbe vételére törvényes rendelkezés alapján, nevelési felügyelet céljából vagy az illetékes hatóság elé állítás céljából kerülhet sor. Az Egyezmény is lehetővé teszi

48 az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről szóló 1976. évi 8. törvényerejű rendelet

49 CSEMÁNNÉ DR. VÁRADI E.: i. m. 69.

50 Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya 10. cikk

51 Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya 14. cikk

52 az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről szóló 1993. évi XXXI. törvény

53 BÁRD Károly: *Emberi Jogok és büntető igazságszolgáltatás Európában*. Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest 2007, 91–92.

az ítélet nyilvános kihirdetési kötelezettségnek a kiskorú érdekében történő korlátozását.⁵⁴ Lényeges itt megjegyezni, hogy az Európai Unió Alapjogi Chartája az Egyezményt az emberi jogok védelmének olyan minimumszabályaként ismeri el, amelyet a tagállamoknak és az uniós intézményeknek is be kell tartaniuk. Az 52. cikk 3. bekezdése úgy rendelkezik, hogy ha a Charta olyan jogokat tartalmaz, amelyek megfelelnek az Egyezményben biztosított jogoknak, akkor ezek tartalmát és terjedelmét illetően azonosnak kell tekinteni az Egyezményben biztosított jogokkal. E rendelkezés azonban nem akadályozza meg, hogy az Unió joga kiterjedtebb védelmet biztosítson.

4.3. A gyermekek jogairól szóló New Yorki Egyezmény⁵⁵

E dokumentum általános jelleggel rögzíti azt a követelményt, hogy a szociális védelem köz- és magánintézményeinek, a bíróságoknak, a közigazgatási hatóságoknak és a törvényhozó szervezetnek a gyermeket érintő döntésükben elsősorban a gyermek érdekét kell figyelembe venniük.⁵⁶ A gyermekekkel szembeni szankciókról a New Yorki egyezmény úgy rendelkezik, hogy a részes államok a gyermeket kínzásnak, kegyetlen, embertelen, megalázó büntetésnek vagy bánásmódnak nem vethetik alá, vele szemben halálbüntetést, szabadlábra helyezés lehetőségét kizáró életfogytiglan tartó szabadságvesztést nem alkalmazhatnak. A gyermek törvénytelenül vagy önkényesen nem fosztható meg szabadságától, továbbá őrizetben tartására, letartóztatására vagy vele szemben szabadságvesztés-büntetés kiszabására csak végső eszközként, ekkor is a lehető legrövidebb ideig kerülhet sor.⁵⁷ Kimondja a gyermeknek olyan bánásmódhoz való jogát, amely előmozdítja a személyisége fejlesztését, erősíti a mások emberi jogai és alapvető szabadságai iránti tiszteletét, és figyelembe veszi a korát, valamint a társadalomba való beilleszkedése és abban építő jellegű részvétele elősegítésének szükségességét.⁵⁸ A fiatalkorúakkal szembeni szankciók vonatkozásában kiemelendő, hogy a New Yorki egyezmény a gyermekeknek a jólétüknek megfelelő, helyzetükhöz és az elkövetett bűncselekményhez igazodó elbánás biztosítása céljából különösen a gondozás, az irányítás és a felügyelet, a tanácsadás, a próbára bocsátás, a családi elhelyezés, általános és szakmai oktatási programok és nem intézményes megoldások alkalmazását

⁵⁴ Egyezmény 6. cikk 1.

⁵⁵ A Gyermekek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről szóló 1991. évi LXIV. törvény

⁵⁶ New Yorki egyezmény 3. cikk 1.

⁵⁷ New Yorki egyezmény 37. cikk a-b.

⁵⁸ New Yorki egyezmény 40. cikk 1.

írja elő a részes államoknak.⁵⁹ Az elterelés jogintézményének előtérbe helyezésére utal a New Yorki egyezmény azzal, hogy a gyermekekkel szemben lehetőség szerint – az emberi jogok és törvényes biztosítékok betartásával – a bírói út mellőzésével történő eljárás lefolytatását szorgalmazza.⁶⁰

4.4. Az Európai Parlament és a Tanács 2016. május 11-i 2016/800. irányelve a büntetőeljárás során gyanúsított vagy vádlott gyermekek részére nyújtandó eljárási biztosítékokról

Az irányelv kisebb súlyú szabályszegések elkövetése esetén is alkalmazandó akkor, ha a 18. életévet be nem töltött személy szabadságelvontására kerül sor. Előírja az e korosztály egyéni értékeléshez, sajátos szükségletei megállapításához való jogot, a velük szemben alkalmazandó különleges intézkedés, büntetés vagy oktatási intézkedés szükségességének meghatározása érdekében. Az eljárás minden szakaszában, de különösen a gyermek felelőssége tárgyában meghozott döntésig a szabadságelvontást el kell kerülni, amit az őrizetre vonatkozó – rendőrtiszteknek nyújtandó – iránymutatásokkal, utasításokkal kell elősegíteni. Az irányelv a fogvatartástól eltérő, alternatív olyan intézkedések előtérbe helyezését hangsúlyozza, mint a bizonyos helyektől való eltiltás vagy lakóhely kijelölése, bizonyos személyekkel való kapcsolattartás korlátozása, illetékes hatóságoknál való rendszeres jelentkezés, oktatási programokban való részvétel vagy a gyermek beleegyezése esetén terápiás vagy kábítószer-függőséget gyógyító programokban való részvételének előírása. Rögzíti a tagállamok intézkedési kötelezettségét, hogy a gyermeket érintő büntetőeljárással foglalkozó bírák és ügyészek különleges kompetenciákkal rendelkezzenek, szakirányú képzésben vegyenek részt a gyermeki jogok, kihallgatási technikák, gyermekpszichológia és a gyermekekhez igazított kommunikáció elsajátítása érdekében.

4.5. A fiatalkorúak igazságszolgáltatásában alkalmazandó általános minimumkövetelményekről szóló, 1985. november 29-én kelt 40/33. ENSZ Közgyűlési határozat (Pekingi szabályok)

E határozat ugyancsak rögzíti, hogy a fiatalkorúak személyi szabadságának korlátozására csak kivételesen, gondos mérlegelés alapján kerülhet sor, és az a lehető legrövidebb ideig tarthat. Esetükben a személyi szabadságtól való megfosztás csak súlyos, személy elleni,

⁵⁹ New Yorki egyezmény 40. cikk 4.

⁶⁰ CSEMÁNNÉ DR. VÁRADI E.: i. m. 71.

erőszakos, illetve ismételten súlyos bűncselekmény elkövetése esetén fogadható el, de csak más alkalmas eszköz hiányában.⁶¹ A szabadságelvonás helyett a fiatalok személyiségéhez igazodó, az elkövetett cselekménynek megfelelő alternatív, olyan intézkedések alkalmazását írja elő, mint a próbára bocsátás, közhasznú munka, kompenzáció, okozott kár helyrehozása, csoportos tanácsadáson részvételre kötelezés.⁶² Zárt intézetben elhelyezés csak a legszűkebb körben, végső megoldásként és a lehető legrövidebb ideig történhet.⁶³

4.6. A szabadságuktól megfosztott fiatalok védelmének szabályairól szóló, 1990. december 14-én kelt 45/113. ENSZ Közgyűlési határozat (Havannai szabályok)

E határozat is megerősíti a szabadságvesztés végső eszközként, kivételesen és a legrövidebb időtartamban történő alkalmazhatóságát.

4.7. A fiatalok bűnözés megelőzéséről szóló, 1990. december 14-én kelt 45/112. ENSZ Közgyűlési határozat (Rijádi iránymutatások)

A határozat a fiatalok bűnözés megelőzésére helyezi a hangsúlyt. Rögzíti, hogy az egyes társadalmi normák megszegése a felnőtté válási folyamat részeként általános jelenség, legtöbbször a megfelelő érettség elérésével megszűnik.⁶⁴ Kifejezetten káros és kontraproduktív tehát a fiatalok elkövető megbélyegző szankcióval sújtása, mivel az hozzájárulhat az ismételt elkövetéshez, illetve a kriminális életpálya kialakulásához.⁶⁵

4.8. A szabadságelvonással nem járó szankciók minimumszabályairól szóló, 1990-ben elfogadott 45/110. ENSZ Közgyűlési ajánlás (Tokiói szabályok)

Az ajánlás a minimális beavatkozás elvét és a büntetési központú kriminálpolitika helyett a büntetőjogi jogkövetkezmények csökkentését, illetve felszámolását hangsúlyozza. Támogatni kell a fiatalokat a reszocializációs folyamatban, az oktatási rendszerben való

61 Pekingi szabályok 17.1. cikk b) pontja

62 Pekingi szabályok 17.1. cikk d) pontja és a 18.1. cikk

63 Pekingi szabályok 19. cikk

64 Rijádi iránymutatások 5. cikk

65 GYURKÓ Szilvia: *Szobafogság-avagy a szabadságelvonással járó szankciók helye és szerepe a fiatalok büntető igazságszolgáltatásában*. Belügyi Szemle 2011. 3. sz. 82–92.

részvételben, a családi kapcsolatok ápolásában, ami a büntetésközpontú helyett a helyreálító igazságszolgáltatás keretében érhető el.⁶⁶

5. A fiatalkorúakra vonatkozó speciális eljárási rendelkezések a hazai hatályos szabálysértési jogban

5.1. Alaptörvényi rendelkezések

A szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszeréről szóló 2012. évi II. törvény (a továbbiakban: Szabs. tv.) fiatalkorúakra vonatkozó rendelkezéseinek vizsgálatát megelőzően indokolt áttekinteni a fiatalkorúakat érintő alaptörvényi rendelkezéseket.

Az Alaptörvény I. cikk (3) bekezdése szerint az alapvető jogokra és kötelezettségekre vonatkozó szabályokat törvény állapítja meg. Alapvető jog más alapvető jog érvényesülése vagy valamely alkotmányos érték védelme érdekében, a feltétlenül szükséges mértékben, az elérni kívánt céllal arányosan, az alapvető jog lényeges tartalmának tiszteletben tartásával korlátozható. A IV. cikk (1) és (2) bekezdése szerint mindenkinek joga van a szabadsághoz és a személyi biztonsághoz. Senkit nem lehet szabadságától másként, mint törvényben meghatározott okokból és törvényben meghatározott eljárás alapján megfosztani. Tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés csak szándékos, erőszakos bűncselekmény elkövetése miatt szabható ki. Végül a XVI. cikk (1) bekezdése deklarálja, hogy minden gyermeknek joga van a megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéshez szükséges védelemhez és gondoskodáshoz.

5.2. A Szabs. tv. büntetési és büntetéskiszabási rendelkezései

5.2.1. Az elzárás

A Szabs. tv. – a korábbi szabálysértési kódex szabályozásához hasonlóan – fiatalkorúnak a szabálysértés elkövetésekor a 14. életévét betöltött, de a 18. évét még be nem töltött elkövetőt tekint. E korosztállyal szemben alkalmazott büntetés vagy intézkedés Szabs. tv.-ben deklarált célja, hogy a fiatalkorú helyes irányba fejlődjék és a társadalom hasznos tagjává válják.

66 GYURKÓ Sz.: i. m.

A Szabs. tv. megtartotta az Sztv. duális büntetési rendszerét, a lehetséges joghátrányok a büntetések és az intézkedések megmaradtak. A büntetések köre kiegészült az önálló büntetesként alkalmazható közérdekű munkával, az intézkedések köre nem változott. A Szabs. tv. a felnőttkorúakra kiszabható büntetéseket a fiatalkorúakkal szemben is általános jelleggel alkalmazni engedi a törvényben meghatározott eltérő rendelkezésekkel. A törvény a fiatalkorú elkövetőkkel szemben redukált büntetési tételek alkalmazását rendeli. Ennek megfelelően a kiszabható elzárás, pénzbírság és helyszíni bírság felső határát alacsonyabb mértékékből határozza meg. Fiatalkorúak esetén nem alkalmazhatóak a Szabs. tv. 23. §-ában meghatározott, az ismételt elkövetéshez kapcsolódó szigorúbb szabályok. Pénzbírságot, illetve helyszíni bírságot pedig csak akkor lehet kiszabni, ha a fiatal annak megfizetését vállalni tudja. Közérdekű munka kiszabására a határozat meghozatalakor 16. életévét betöltött fiatallal szemben kerülhet sor, amennyiben annak elvégzését vállalja. A fiatalkorúval szemben meghallgatás nélküli eljárás keretében büntetés nem szabható ki, csak intézkedés alkalmazható. A fiatalkorúakkal szemben folytatott eljárásban is érvényesül az az általános elv, amely szerint a büntetést és az intézkedést a szabálysértés súlyához, valamint az eljárás alá vont személy személyi körülményeihez igazodóan kell figyelembe venni.

A fiatalkorú elkövetőkkel szemben az Sztv. 2010. augusztus 19. napján történt módosításig elzárás büntetés kiszabására és az esetlegesen kiszabott pénzbírság elzárásra átváltoztatására nem volt lehetőség. E módosítással azonban (számos kritika és ellenvélemény ellenére) lehetővé vált az elzárás büntetés kiszabása, amelyen – a fent írtak szerint – a Szabs. tv. sem változtatott. Az állami kriminálpolitikában ezzel egy új irányvonal jelent meg, amely fokozott szerepet szánt a szabadságelvonással járó szankciónak a fiatalkorúak elleni eljárásokban is.⁶⁷ Ennek oka – a jogalkotói indokolás szerint – az volt, hogy a fiatalkorúak által elkövetett szabálysértések esetén tényleges szankció alkalmazására nem volt lehetőség. A szigorítás – különösen – a fiatalkorúak által elkövetett bolti lopásokra, „falfirkálással” megvalósított rongálásokra és az általuk folytatott prostitúcióra tekintettel történt. A fiatal korosztály által elkövetett szabálysértésekkel szembeni szigorúbb fellépés tehát nem a 2012. április 15-én hatályba lépett, erőteljesen a büntetőjog irányába elmozdított Szabs. tv. rendelkezéseivel kezdődött, hanem a jogalkotói szándék már ezt megelőzően is erre irányult.

Álláspontom szerint a fiatalkorúak szabálysértéseivel szembeni szigorú fellépés, különösen az elzárás büntetés alkalmazhatósága – a jogalkotói céllal ellentétben – nem szolgálja a fiatalkorú elkövető helyes irányba fejlődését, a generális és speciális prevenciók célok

67 GYURKÓ Sz.: i. m.

elérését, de ellentétes a New Yorki egyezményvel és a IV. fejezetben említett – az ENSZ és az Európai Unió – dokumentumaival, továbbá szükségtelenül és aránytalanul korlátozza a szabadsághoz és a személyi biztonsághoz való, az Egyezmény 5. és az Alaptörvény IV. cikkében biztosított jogot is. A Szabs. tv. a preambulumában és a szabálysértés fogalmát meghatározó 1. §-ában a szabálysértéseket a bűncselekményeknél enyhébb fokban társadalomra veszélyes cselekmények között helyezte el. A szabálysértési kódex a fiatalkorúakra vonatkozó, deklarált célja a helyes irányba való fejlődésük elősegítése. Kérdéses azonban, hogy a fiatalkorú által a kriminalitás csekély fokán álló cselekmény elkövetése esetén kiszabásra kerülő elzárás büntetés vagy a csekély súlyú cselekménye miatt kiszabott pénzbírság vagy közérdekű munka helyébe lépő elzárás mennyiben mozdítja elő a személyisége helyes irányba fejlődését. A kötelezően büntetés-végrehajtási intézetben letöltendő szabálysértési elzárás rövid tartama miatt esély sem lehet a fiatalkorú helyes irányba terelésére, fejlesztésére, az iskolai rendszerű oktatásba bevonására, korrekciós, nevelő jellegű intézkedések alkalmazására.⁶⁸ A fiatalkorúakkal szembeni elzárásnak a jelenlegi szabályok szerint egyetlen célja a megtorlás, amely azzal a veszéllyel járhat, hogy a fiatal egy „kriminális életpályára” állítja.

Gyurkó Szilvia helyesen mutatott rá arra, hogy a társadalom védelme nemcsak azt jelenti, hogy meghatározott időre „kivonjuk a forgalomból” azokat, akiktől félünk, hanem azt is, hogy hosszú távon próbáljuk rendezni a kriminális devianciával érintett vagy fokozott kockázatot jelentő egyének személyes és közösségi életét, helyzetét. A megelőző, helyreállító szankciók gyorsabbak, hatékonyabbak és olcsóbbak a hagyományos büntetőeljárásoknál.⁶⁹ Az elzárás büntetés kilátásba helyezése ezért indokolatlan a fiatalkorú elkövetőkkel szemben. Az általuk elkövetett szabálysértések (például bolti lopások) legtöbbször egyszeri cselekmények, amelyek esetében az intézkedés alkalmazása elegendő és kellően visszatartó hatású. Az esetleges sorozatosan elkövetett szabálysértéseik mögött pedig legtöbbször egyéni vagy családi nehézségek, társadalmi okok húzódnak meg, amelyekre nem a szigorú szabálysértési szankció a megfelelő eszköz. A fiatalkorúak sorozatos vagy olyan súlyos jogsértéseire, amikor szabadságelvonással járó büntetés alkalmazásának lehet helye, a „sommás” szabálysértési eljárás eszközeinek alkalmazása helyett a büntetőjog és a büntetőeljárás jog differenciáltabb és szélesebb garanciális normái jelenthetik a megfelelőbb választ.

68 A Magyar Helsinki Bizottság jelentése a fiatalkorúak bv. intézetében 2016. augusztus 2-án tett látogatásról.
<https://www.helsinki.hu/wp-content/uploads>

69 GYURKÓ Sz.: i. m.

Itt kell szót ejteni arról, hogy a Szabs. tv. gyorsított bíróság elé állításkor alkalmazható szabálysértési őrizetre vonatkozó rendelkezései a fiatalkorúakra éppúgy alkalmazandóak, mint a felnőtt korúakra. A szabálysértési őrizet bevezetésének egyik célja az elzárással is sújtható szabálysértések – különösen a leggyakrabban előforduló és az állampolgárokat közvetlenül érintő tulajdon elleni szabálysértések – elleni gyorsabb és hatékonyabb fellépés volt. Sajnálatos, hogy a szabálysértési őrizet alkalmazására a gyakorlatban – fiatalkorú elkövetők esetén is – számos olyan esetben kerül sor, amikor az elkövetett cselekmény tárgyi súlya vagy az elkövető személyi körülményei nem tennék indokolttá annak alkalmazását.⁷⁰ Példaként említhető erre a gyakorlatra az az abszurd eset, amikor a rendőrség a terménylopások mindenáron való visszaszorítása érdekében az eljárás alá vont személyt őrizetbe vette három darab paradicsom eltulajdonítása miatt. Az őrizetbe vétel alkalmazásának az elkövetett szabálysértés tárgyi súlyával össze nem egyeztethető gyakorlata összefügg a Szabs. tv.-nek azzal a hiányosságával is, hogy a törvény a szabálysértési őrizet alkalmazásának, illetve a bíróság elé állításnak – a tettenérésen és a cselekmény szabálysértési elzárással büntethetőségén kívül – semmilyen további feltételét nem határozza meg. Megjegyzem, annak ellenére nem, hogy e kényszerintézkedés az eljárás alá vont személyi szabadságát korlátozza. A jelenlegi szabályok szerint tehát kizárólag a szubjektív rendőri döntéstől függ, hogy az elzárással is sújtható szabálysértés elkövetésekor milyen esetben és miért határoz a szabálysértési őrizet alkalmazása mellett. A fiatalkorú elkövetők csekély súlyú cselekménye miatt alkalmazott, szubjektív döntésen alapuló kényszerintézkedés nemelő hatása álláspontom szerint különösen aggályos lehet.

Szintén elgondolkodtató a Szabs. tv.-nek a szabálysértési őrizetre vonatkozó, a fiatalkorúakra is irányadó rendelkezése, mely szerint a tettenérésre vonatkozó szabályokat kell alkalmazni akkor is, ha a szabálysértés helyszínéről elmenekült elkövetőt a rendőrség az elkövetéstől számított negyvennyolc órán belül elfogja. Ez a szabályozás ellentétes a Legfelsőbb Bíróság, illetve a Kúria által büntetőügyekben, a tettenérés tárgyában többször is lefektetett azzal a jogelvvvel, amely szerint tettenérésnek az minősül, ha az elkövető részben vagy egészben szemtanú jelenlétében viszi véghez a cselekményt, és eközben vagy közvetlenül a végrehajtás után a szemtanú vagy az ő felhívására más személy a helyszínen vagy nyomon üldözés, menekülés során fogja el az elkövetőt anélkül, hogy szem elől tévesztette volna. A cselekmény elkövetése után a helyszínről észrevétlenül eltávozó elkövető utólagos

70 BELICZÁNÉ DR. GÁL Anikó: *A fiatalkorúak szabálysértési felelőssége különös tekintettel a velük szemben kiszabható szankciókra és eljárásra.* <https://www.jogiforum.hu/publikacio/2019/04/11/a-fiatalkoruk-szabalysertesi-felelossege-kulonos-tekintettel-a-veluk-szemben-kiszabhato-szankciokra-es-az-eljarasra/>

felkutatása és elfogása tettenérésként nem értékelhető.⁷¹ Vajon a csekély tárgyi súlyú és társadalomra veszélyességű szabálysértések esetén szükséges-e a büntetőjogban kiforrott értelmezés törvényi kiterjesztése? Kiállja-e szükségesség és arányosság próbáját egy szabálysértést elkövető 14-18 éves fiatal személyi szabadságának korlátozása az elkövetés után 48 órával?⁷² Vajon nem hátráltatja-e inkább a szabálysértési őrizet a fiatalkorú helyes irányba fejlődését, és vajon érvényesül-e a New Yorki egyezményben foglalt azon elv, hogy a gyermek őrizetben tartására, letartóztatására vagy vele szemben szabadságvesztés-büntetés kiszabása csak végső eszközként, ekkor is a lehető legrövidebb ideig kerülhet sor.⁷³

A szabálysértési ügyekben eljáró bíróságok – megyeszékhelyekre történt – központosítása szintén nem szolgálja a fiatalkorúak érdekeit őrizetük, illetve bíróság elé állításuk esetén. A fiatalkorú szabálysértési őrizetéről a törvényes képviselőjét Szabs. tv. 73. § (7) bekezdése szerint értesíteni kell, a 134. § (4)–(5) és (8) bekezdéseiben foglalt rendelkezések pedig fő szabályként előírják a törvényes képviselő jelenlétét a fiatalkorú meghallgatásán, illetve szembesítésén, sőt a törvényes képviselő részére önálló jogorvoslati jogot is biztosítanak. Felmerülhet a kérdés, hogy egy szociálisan hátrányos helyzetben lévő fiatalkorúnak a megyeszékhelytől több tíz kilométeres távolságra élő törvényes képviselője számára adottak-e az anyagi és tárgyi feltételei a központi bíróság eléréséhez, valamint a Szabs. tv.-ben biztosított jogai gyakorlásához.⁷⁴

A fiatalkorú meghallgatásán a törvényes képviselő jelenlének biztosítását érintő jogalkalmazási nehézség az is, hogy a jelenlegi szabályozásban nincs jogi eszköz arra az esetre, ha a törvényes képviselő szabályszerű értesítése ellenére nem jelenik meg a fiatalkorú meghallgatásán, amely fő szabályként a távollétében nem tartható meg. A törvényes képviselő ilyen esetben az okozott költség megfizetésre nem kötelezhető, elővezetésére, vele szemben rendbíróság kiszabására a Szabs. tv. nem biztosít lehetőséget. A Szabs. tv.-ben nem találni rendelkezést arra sem, hogy miként biztosítható a törvényes képviselő jelenléte akkor, amikor a fiatalkorút a hatóság meghallgatás céljából elővezetteti.

Az említett gyakorlati problémák mellett álláspontom szerint az elzárás büntetés fiatalkorúakkal szembeni alkalmazhatósága visszalépést jelent a szabálysértési jog hazai fejlődésé-

71 EBH.2006.1496

72 POKRÓCOS György: *A szabálysértési elzárás alkalmazásának kérdései*. Jogelméleti Szemle 2015. 4. sz. 163-180.

73 BELICZÁNÉ DR. GÁL A.: i. m.

74 BELICZÁNÉ DR. GÁL A.: i. m.

hez képest is, de a fentebb vizsgált országok szabályozása sem ismer a magyar szabálysértési elzáráshoz hasonló jogintézményt.

A hazai szabályozásban a kihágási ügyekben eljáró rendőri büntető bíróságnak kötelezően vizsgálnia kellett a fiatalkorú egyéniségét, értelmi és erkölcsi fejlettségét és életviszonyait – elzárás kiszabására már ekkor is csak a legvégső esetben kerülhetett sor. A 32/1955. (VI. 8.) MT rendelet megszüntette a fiatalkorúakkal szembeni elzárás büntetés alkalmazását. Az első szabálysértési kódex ugyan lehetővé tette a fiatalkorú elkövetővel szemben is – a törvényben meghatározott szabálysértések esetén – az elzárás kiszabását, de csak akkor, ha az elkövető a 16. életévét már betöltötte. Az 1990. évi XXII. törvény pedig az elzárás büntetést általános jelleggel – többek között – éppen azzal az indokkal vezette ki a szabálysértési törvény szankciói közül, mert „a társadalomra csekély fokban veszélyes jogsértő magatartás, és az egyes szabálysértési cselekményekért kiszabható elzárás büntetés súlya egymással nem áll arányban”. Megjegyzem, a 32/1955. (VI. 8.) MT rendelet hatályba lépésétől az Sztv. 2010. augusztus 19. napjával történt módosításáig a kiszabott és meg nem fizetett pénzbírság elzárásra történő átváltoztatására sem volt lehetőség.

A III. fejezetben vizsgált külhoni szabályozási mintákból kiemelő, hogy például az osztrák szabályozás a 16. életévüket be nem töltött fiatalkorúak esetén a szabadságelvonást semmilyen körülmények között nem teszi lehetővé, ezt követően is csak kizárólag különleges okból, legfeljebb 2 hét időtartamban. A német szabályozás pedig a fiatalkorúak szabálysértése esetén a szabadságelvonást egyáltalán nem teszi lehetővé, a hatáskörrel és illetékességgel rendelkező közigazgatási hatóság csak pénzbírságot szabhat ki. A szlovák szabálysértési jog szankciórendszerében a szabadságelvonással járó büntetés szintén ismeretlen jogintézmény. A végrehajtási eljárásra tekintve pedig látható, hogy az *osztrák* szabályozás csak különleges okból, legfeljebb 2 hét időtartamban, 16 éves kor fölött, a *német* közigazgatási büntetőjog speciális végrehajtási szabályként, a fiatalkorúak bírāja által elrendelt nevelő intézkedések teljesítésének elmaradása esetén, a pénzbírság teljesítése kényszerítése érdekében engedi meg, míg a *szlovák* szabálysértési jog az elzárást egyáltalán nem is intézményesíti.

A fiatalkorúakkal szemben alkalmazható elzárás büntetés ellen emelt szót az alapvető jogok biztosa is az Alkotmánybírósághoz 2012. április 13-án benyújtott, alaptörvény-ellenesség megállapítására és megsemmisítésére vonatkozó indítványában, amely a Szabs. tv. fiatalkorúakkal szemben kiszabható szabálysértési elzárás büntetést kifogásolta. Többek

között rámutatott arra, hogy a fiatalkorúakkal szembeni büntetőjogi felelősségre vonás elsődleges célja a nevelés és a megelőzés, amit – álláspontja szerint – a szabadságelvonás nem képes biztosítani, sokkal inkább káros hatású. Sajnálatos, hogy az Alkotmánybíróság nem osztotta az álláspontját, és az indítványt a 3142/2013. (VII. 16.) AB határozatban elutasította. Indokolásában az elzárás alkalmazásának törvényben meghatározottságára mint Alaptörvényi megfelelésre, az elzárással sújtandó szabálysértési tényállásokban foglaltak mint a társadalmi együttélés legalapvetőbb szabályai betartásának elvárhatóságára, a fiatalkorúak törvénytiszteletének romlására, az általuk elkövetett szabálysértések számának növekedésére, fejlődésük elősegítésére, az egyéb alkalmas szankciók hiányára és a büntetés kiszabása során az elzárás végső eszközként történő alkalmazhatóságára hivatkozott.

Az indítvány megosztotta az Alkotmánybíróság tagjait is, mivel közülük négyen is különvéleménnyel éltek. Ebben – azon kívül, hogy nem értettek egyet azzal a többségi véleménnyel, hogy a New Yorki egyezményrel a szabálysértési elzárás fiatalkorúakra alkalmazhatósága csak közvetve hozható összefüggésbe – rámutattak arra is, hogy a fiatalkorúak szabálysértési szankcionálására a Szabs. tv.-ben valóban nincs valódi alternatíva, de ez még nem teszi alkotmányossá az elzárás alkalmazhatóságát, mivel a szabadságelvonás – életkori sajátosságaik okán – még több káros következménnyel jár, mint a felnőtt korúak esetén. A különvélemény a büntetőeljáráshoz hasonló mediációs eljárást, a felfüggesztett elzárást, a próbára bocsátást, a családi elhelyezést, az általános és szakmai programokban való részvételt javasolta alternatív szankcióként.

Az Alkotmánybíróságnak a fiatalkorúakkal szembeni elzárás kiszabhatósága melletti érveivel némileg ellentétesek a 18/2020. (VII. 21.) AB határozat indokolásában foglaltak. A testület e határozatában (véleményem szerint helyesen) alaptörvény-ellenesnek minősítette a Szabs. tv. 172. §-ának a 2020. július 1. napját megelőző azt a rendelkezését, amely a tiltott prostitúció szabálysértés fiatalkorú általi elkövetése esetén lehetővé tette az elkövető – akár elzárással is sújtható – felelősségre vonását. Az Alkotmánybíróság a fiatalkorú elkövető tiltott prostitúció szabálysértés miatti felelősségre vonhatóságát éppen azért nem tartotta megengedhetőnek, mert a gyermek kialakulatlan, formálható személyiségével, érdekeivel, illetve megfelelő fejlődésének megteremtésével nem tartotta összhangban állónak, és túlzottan súlyosnak minősítette olyan szankció alkalmazhatóságát, amely adott esetben a szabadságkorlátozást is lehetővé teszi. Egyetértve az Alkotmánybíróság indokaival, felmerülhet a kérdés: vajon nem igazak-e ugyanezen érvek az elzárás büntetés és végrehajtási eszköz fiatalkorúakkal szembeni alkalmazhatóságára is?

Bár az Alkotmánybíróság a 3142/2013. (VII. 16.) AB határozatban az alapvető jogok biztosának indítványát elutasította, a határozat különvéleményeiben foglalt alkotmánybírói javaslatok közül 2014. január 1. napjától a közvetítői eljárás, majd 2016. január 1. napjától az elzárás végrehajtásának próbaidőre történő felfüggesztése bekerültek a Szabs.tv. rendelkezései közé. Az előbbi jogintézmény a fiatalkorúak által elkövetett szabálysértés esetén is, míg az utóbbi kizárólag a fiatalkorú elkövetőkkel szemben alkalmazható, a törvényben meghatározott feltételekkel.

Indokolt és előremutató jogalkotói lépés volt a közvetítői eljárásnak a szabálysértési jogba történő bevezetése, amelyet főként a büntető ügyekben alkalmazható mediáció pozitív jogalkalmazási tapasztalatai motiváltak. A helyreállító igazságszolgáltatás – a szabálysértési jogban is – a sértettet helyezi a középpontba. A jogintézmény előnye, hogy bár elsődleges célja az okozott kár megtérítése, a sérelem jóvátétele, mégis jelentős szerepet kap az elkövető rehabilitálása és a közösség igazságszolgáltatásba történő bevonása is.⁷⁵ A fiatalkorú elkövetők esetén a közvetítői eljárás célja – az általános mediációs célok mellett – az újabb bűnelkövetéstől való visszatartás és a társadalomba való beilleszkedés segítése, a felelősség felismerésére és vállalására való ösztönzés, az a fajta tevékeny megbánás, amit nem a szülő biztosít a sértett fél számára, hanem az elkövető fiatal.⁷⁶

A szabálysértési elzárás büntetés végrehajtásának felfüggesztése ugyan visszatartó hatású lehet a fiatalkorú elkövetőre, ekként az elzárás tényleges végrehajtása is elkerülhető. Mivel azonban véleményem szerint a fiatalkorú törvények iránti tiszteletét és személyisége helyes irányba fejlődését az elzárás – sem önálló büntetésként, sem pedig a végrehajtás keretében alkalmazott jogintézményként – nem szolgálja, ezért annak végrehajtása felfüggesztésére sem kerülhet sor. Megjegyzem, ezen alternatív szankció javaslatakor az Alkotmánybíróság fent idézett határozatában a különvéleményt megfogalmazó alkotmánybírók is ellentmondásba kerültek, hiszen az elzárás büntetés Szabs. tv.-ből történő kiiktatása esetén a végrehajtásában felfüggesztett elzárás mint alternatív szankció sem jöhetne szóba.

5.2.2. Közérdekű munka

Minden bizonnyal a jogalkotói következetlenség eredménye, hogy közérdekű munka bün-

75 BECK László – FLECK Zoltán – GYULAVÁRI Ágnes – IVÁNYI Klára – KÁNYA Kinga – NAVRATIL Szonja – WAGNER János: *A büntető ügyekben alkalmazható közvetítői tevékenység bevezetésének tapasztalatai Magyarországon*. Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium Országos Bünmegelőzési Bizottság, Budapest 2008 9. o.

76 KERTÉSZ Tibor: *A büntetőügyekben alkalmazható közvetítői tevékenység gyakorlata és módszertani kérdései*. Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium Országos Bünmegelőzési Bizottság, Budapest, 2008. 64.

tetésként, de a végrehajtási eljárás során is – a munkajogi szabályokhoz igazítottan – csak a 16. életévüket betöltött fiatalokkal szemben lehetséges, ugyanakkor az elzárás büntetés a 14. életévüket betöltött elkövetőkkel szemben is minden további nélkül kiszabható. A munka jellegű szankciók fiatalokkal szembeni alkalmazása álláspontom szerint megengedhető, amennyiben a munka jellegének meghatározása és végrehajtása a fiatalok életkori sajátosságai és speciális igényei figyelembe vételével történik. A jelenlegi szabályok között azonban kérdéses, hogy vajon az állami foglalkoztatási szervek tudják-e biztosítani a fiatalok fejlődését szolgáló munkáltatást.⁷⁷ A munka típusú szankciókra példaként szolgálhatnak és a hazai jogba adaptálhatóak lehetnének a német büntetőjogban alkalmazott kötelezések közül azok, amelyek a kár jóvátételére irányulnak. Ilyen lehet például a megrongált park rendbehozatala, a sértett kórházi látogatása, esetleg otthoni ápolása.

5.2.3. A pénzbírság és helyszíni bírság

A Szabs. tv. 27. § (3) bekezdése szerint fiatalokkal szemben pénzbírságot vagy helyszíni bírságot csak akkor lehet kiszabni, ha annak megfizetését vállalja. E szabályozás vonatkozásában felmerülhet a kérdés, hogy vajon nem lenne-e célszerűbb a pénzbírság kiszabásáról való döntést a fiatalok elkövető vállalkozása helyett a szabálysértési hatóság mérlegelési jogkörében meghagyni, a fiatalok jövedelmi, vagyoni viszonyaira vonatkozó objektív körülmények kötelező vizsgálatának előírása mellett. A jelenlegi szabályozás, mely alapján a pénzbírság kiszabása a fiatalok teljesítésre irányuló vállalkozásától függ, álláspontom szerint ellentétes a Szabs. tv. 21. § (1) bekezdésben meghatározott azzal a rendelkezéssel, hogy a szabálysértési hatóság – mérlegelési jogkörében – a szabálysértés súlya, az eljárás alá vont személy rendelkezésére álló személyi körülményei alapján dönt az alkalmazandó büntetésről vagy intézkedésről. A korábbi szabálysértési kódexnek ahhoz a rendelkezéséhez való visszatérést tartanám tehát indokoltnak, amely a fiatalokkal szembeni pénzbírság kiszabását önálló keresete, jövedelme, illetve vagyona megléte esetén tette lehetővé. Mivel a Munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvény (Mt.) 34. § (2) bekezdése szerint munkavállaló az a 16. életévét betöltött, illetve – az iskolai szünet alatt – a 15. életévét betöltött tanuló lehet, aki nappali rendszerű képzés keretében tanulmányokat folytat, ezért annak érdekében, hogy a pénzbírság nevelő hatása a fiatalok és ne annak hozzátartozóját érintse, megfontolandó lenne, hogy pénzbírság csak a 16. életévét betöltött – önálló keresettel, jövedelemmel rendelkező – fiatalok esetében legyen lehetséges.

⁷⁷ BELICZÁNÉ DR. GÁL A.: i. m.

Nem tudok egyetérteni azzal, hogy a korábbi szabálysértési törvényekkel ellentétben a Szabs. tv. lehetővé tette a fiatalkorúval szembeni helyszíni bírság kiszabását. E jogalkotói döntéssel még akkor sem tudok azonosulni, ha a helyszíni bírság mértékét alacsonyabb összegben állapította meg, mint a felnőtt korú elkövető esetében, illetve arra csak akkor van lehetőség, ha annak megfizetését vállalja és törvényes képviselője a bírság kiszabásánál jelen van.

A fiatalkorúak helyszíni bírságolása sokszor törvénysértő módon történik olyan esetben, amikor a törvényes képviselő nincs jelen, ezért gyakran kerül sor a végrehajtás keretében a helyszíni bírság hatályon kívül helyezésére. Mivel álláspontom szerint nem az a jellemző, hogy a fiatalkorú a törvényes képviselője jelenlétében követ el szabálysértést, és legtöbbször önálló jövedelem hiányában a megfizetés még annak vállalása esetén sem várható tőle, ezért erősen kérdésesnek tartom azt, hogy szükség van-e esetükben a helyszíni bírságolásra.

5.2.4. Szabálysértési intézkedések és alternatív eszközök

A jogalkotó a szabálysértési jogban alkalmazható jogkövetkezmények differenciáltabbá tételével (a fent említett néhány új elemtől eltekintve) változatlanul adós maradt, különösen, ami a fiatalkorúakat illeti. Úgy vélem, esetükben a jelenleg alkalmazható intézkedések is számos, a fiatalok speciális igényeit jobban figyelembe venni képes új elemmel lennének bővíthetőek, akár a már példaként állított német büntetőjogi szabályozás alapulvételével. A járművezetéstől eltiltás – amely különösen visszatartó erőt jelenthet annyiban, hogy annak tartama alatt a vezetői jogosultságot a fiatalkorú meg sem szerezheti – fiatalkorúak esetében bővíthető lehetne közlekedési tanfolyamon történő részvétel előírásával.

Fiatalkorúak esetén a kitiltás alkalmazásának lehetősége – a sportrendezvények, illetve a kereskedelmi tevékenységgel összefüggő létesítményeken kívül – kiterjedhetne a vendéglátóipari létesítmények vagy szórakozóhelyek látogatásának megtiltására is.

5.3. A Szabs. tv. fiatalkorúakra vonatkozó speciális eljárásjogi rendelkezéseiről röviden

A szabálysértési kódex fiatalkorúakat (is) érintő eljárásjogi rendelkezéseit vizsgálva megállapítható, hogy néhány kivételtől eltekintve – mint például a magánindítvány törvényes képviselő általi előterjesztésére, tanúként történő meghallgatására, szembesítésére vonatkozó rendelkezések – nem tartalmaz kifejezetten a fiatalkorú sértettre vonatkozó speciális

szabályokat. A Szabs. tv. fiatalkorúakra vonatkozó 26-27. §-aiban, illetve 134. §-ában foglalt külön rendelkezések is nagyrészt abból indulnak ki, hogy a fiatalkorú csak eljárás alá vont személyként vehet részt a szabálysértési eljárásban.

Számos, fiatalkorú sértett sérelmére elkövetett szabálysértés esetén (pl. veszélyes fenyegetés, vagyon elleni szabálysértések, szeszszital kiszolgálása) vagy a fiatalkorút közvetlenül érintő szabálysértés (pl. tiltott prostitúció szabálysértés, gyermekkel koldulás), továbbá a szabálysértést észlelő fiatalkorú tanú védelmére indokolt lenne külön, a fiatalkorúak védelmét elősegítő, kíméletüket szolgáló eljárásjogi rendelkezések bevezetése. A sértett vagy az eljárásban tanúként érintett fiatalkorú kíméletét szolgáló rendelkezések egy része a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény különleges bánásmódra vonatkozó szabályrendszeréből – a szabálysértési eljárás jellegének figyelembe vételével – adaptálható lehetne. Ilyen lehet a fiatalkorú sértett sérelmére elkövetett szabálysértés esetén a zárt adatkezelés kötelező elrendelése, a részvételét igénylő eljárási cselekmények haladéktalan és megismétlés nélküli elvégzése, az eljárás más résztvevőivel való szükségtelen találkozás elkerülése. Ez utóbbi kíméleti rendelkezés felvetné annak kötelező előírását is, hogy a fiatalkorú tanúként történő meghallgatását – a jelenlegi szabályozástól eltérően – csak az eljárás alá vont személy távollétében lehessen lefolytatni. A fiatalkorú sértett-tanú kímélete érdekében felmerülhet továbbá a nyilvánosságnak a tárgyalásról vagy annak egy részéről történő kizárása lehetőségének a bevezetése is. A sértett-tanú részére esetleg alkalmazandó kíméleti eszközök azonban természetesen nem járhatnak az eljárás alá vont személy, illetve az eljárás más résztvevői eljárási jogainak korlátozásával, különösen nem a tisztességes eljárás követelményének csorbulásával.

Emellett a sértett, illetve a tanú esetében alkalmazásra kerülő kíméleti eszközök egy részét az eljárás alá vont személy jogai gyakorlása és kötelezettségei teljesítése érdekében is bevezethetőnek tartanám a szabálysértési kódexbe, a már jelenleg is meglévő ilyen szabályok további bővítésével. A már meglévő, az eljárás alá vont személyt érintő kíméleti eszközökre jó példa a Szabs. tv. 125. § (3a) bekezdése, amely lehetővé tette az eljárás alá vont személy jogai gyakorlása, kötelezettségei teljesítése érdekében a nyilvánosság kizárását a tárgyalásról vagy annak egy részéről.⁷⁸ Ugyanilyen jó példa a Szabs. tv. 172. §-ában meghatározott tiltott prostitúció szabálysértés fiatalkorú általi elkövetése esetén alkalmazandó szabályozás⁷⁹, amely nemcsak a fiatalkorú elkövető büntethetőségének kizárását, hanem

78 E rendelkezés a büntetőeljárás során gyanúsított vagy vádlott gyermekek részére nyújtandó eljárási biztosítékokról szóló, az Európai Parlament és a Tanács 2016. május 11-i (EU) 2016/800 irányelvevére tekintettel került a Szabs. tv.-be iktatásra 2019. július 17. napjától

79 A Szabs. tv. e szakaszának 2020. június 30. napjáig hatályos rendelkezését az Alkotmánybíróság 18/2020 (VII.21.) határozatában Alaptörvény ellenesnek minősítette

– többek között – az azonnal végrehajtandó, általános védelmi intézkedés meghozatalát és a gyámhatóság értesítését is kötelezően előírja. E szabálysértés fiataikorú általi elkövetése, majd tanúként történő meghallgatása esetére – további kíméleti eszközként – bevezethető lehetne az is, hogy a fiatakorút a hatóság részéről azonos nemű személy igazságügyi pszichológus szakértő jelenlétében hallgassa meg. E szabálysértés esetén különösen fontos lenne – a sértett vonatkozásában fentebb említett, esetleg bevezethető kíméleti eszközök közül – az eljárási cselekmény megismétlés nélküli elvégzésének, illetve az eljárás más részvevőivel való szükségtelen találkozás elkerülésének előírása.

A fiatakorúak szabálysértési ügyeiben alkalmazható kíméleti eszközök részét képezhetné az is, hogy a fiatakorúak életkori sajátosságaira, illetve speciális igényeire tekintettel a fiatakorúakat érintő szabálysértési ügyekben eljáró hatóságok tagjai folyamatos multidiszciplináris képzésben részesüljenek a különböző életkori csoportokba tartozó gyermekek különleges jogaival, igényeivel és a gyermekekhez igazított eljárásokkal kapcsolatban.⁸⁰ Az ilyen továbbképzés szükségességét nemcsak az Európai Parlament és a Tanács 2016. május 11-i 2016/800. irányelve írja elő, hanem a jogalkalmazók részéről is komoly igény van erre.⁸¹ Jó példái ennek az ügyészi szervezetben egyes megyékben rendszeresen megtartásra kerülő belső továbbképzések, illetve az a megoldás is, hogy több főügyészségen a fiatakorúak szabálysértési ügyeinek feldolgozását a gyermek- és ifjúságvédelmi ügyekre kijelölt ügyészek végzik, akik e szakterületi ismereteik birtokában, egységes szemlélettel, komplexebb megközelítéssel hozhatnak döntést egyes ügyekben. A speciális szakismertetek bővítésére megoldás lehet a jogász végzettségű jogalkalmazók fiatakorúak ügyeinek szakjogászképzésén történtő részvételének támogatása is.

Zárszó

Summázva a leírtakat, a Szabs. tv. fiatakorúakra vonatkozó szankció- és az ehhez kapcsolódó eljárásjogi szabályrendszere – számos kritika és módosításra irányuló javaslat ellenére – a hatályba lépése óta eltelt több mint tíz esztendőben (a közvetítői eljárás bevezetésén kívül) alig változott olyan irányba, hogy az ténylegesen elősegítse a fiatakorúak helyes irányba fejlődését.

Az elzárás – büntetésként és végrehajtási eszközként – akkor vált a hazai szabálysértési jog részévé, amikor már jóval azt megelőzően az ENSZ és az Európai Unió fentebb vizsgált, de több más dokumentumai is e szankció kiszabását csak a fiatakorúak legsúlyosabb cse-

⁸⁰ GYURKÓ Sz.: i. m.

⁸¹ PL. BELICZÁNÉ DR. GÁL A.: i. m.

lekményei esetén, kivételes és végső esetben engedték alkalmazni, helyette a fiatalokorra személyiségéhez, elkövetett cselekményükhöz igazodó alternatív, valóban nevelő célú eszközök alkalmazását hangsúlyozzák.

Ugyan az elzárás büntetésként, illetve a pénzbírság végrehajtásának eszközeként a német és az osztrák szabályozás szerint is biztosított, jelentős különbség azonban, hogy míg hazai szabályozásunkban az elzárás általánosan alkalmazható büntetés, addig az említett országok jogrendszerében a törvényi szabályozásból is következően csak végső eszközként alkalmazható szankció. Bár a Szabs. tv. a fiatalokorra szabálysértési ügyekben enyhébb büntetési tételek és több garanciális eljárási rendelkezés alkalmazását írja elő, a hazai szabályozás az elzárás mint általánosan alkalmazható büntetési nem kiszabását vagy annak mellőzését a jogalkalmazó szubjektív döntési joga körébe utalja.

A vizsgált ENSZ ajánlások a fiatalokorra bűncselekményei esetében is rögzítik, hogy az érintett korosztályban a társadalmi normák megszegése a felnőtté válási folyamat része, általános jelenség, amelynek megőrző szankcióval sújtása káros és kontraproduktív. Helyette a reszocializációs, az oktatási rendszerben való részvétel elősegítését és a büntetőközpontú helyett a helyreállító igazságszolgáltatás eszközeit helyezik előtérbe. A német jogi szabályozás esetében is látható, hogy a fiatalokorra bűncselekményei esetén elsősorban a helyreállító típusú szankciók alkalmazandók.

1. Ennek megfelelően úgy vélem, hogy a hazai jogban a fiatalokkal szemben, szabálysértéseik esetében, különösen, mivel azok csekély fokban társadalomra veszélyes cselekmények, még inkább indokolt az elzárás büntetésnek a Szabs. tv.-ből való kiiktatása.

2. Álláspontom szerint az elzárás büntetéssel együtt a szabálysértési őrizet fiatalokorra elkövetőkkel szembeni alkalmazhatóságának megszüntetése is indokolt lenne. E kényszerintézkedés alkalmazására számos olyan esetben kerül sor fiatalokorra, amikor a cselekmény tárgyi súlya vagy az elkövető személyi körülményei nem indokolnák. Aggályos a Szabs. tv.-nek az a szabályozása is, hogy a szabálysértési őrizet és a bíróság elé állítás alkalmazásának – a tettenérésen és a cselekmény szabálysértési elzárással büntethetőségén kívül – semmilyen további feltételét nem határozza meg. Végül, a tettenérés szabályainak a büntetőjogtól eltérő törvényi kiterjesztése és fiatalokorra elkövetőkkel szembeni alkalmazhatósága szintén erősen kérdéses lehet. A szabálysértési őrizettel szembeni fenti aggályok felvetik a kérdést, hogy a fiatalokorra csekély súlyú cselekményeivel szembeni alkalmazása vajon elősegíti-e az érintett korosztály helyes irányba való fejlődését.

3. Megengedhető lehet azonban a munka jellegű szankciók fiatalokkal szembeni alkalmazása, amennyiben a munka jellegének meghatározása és végrehajtása a fiatalokorra életkori sajátosságai és speciális igényei figyelembe vételével történik. A jelenlegi szabá-

lyok között kétséges azonban, hogy az állami foglalkoztatási szervek tudják-e biztosítani a fiatalkorúak fejlődését szolgáló munkáltatást. A munka típusú szankciókra példaként szolgálhatnak a német büntetőjogban alkalmazott kötelezések közül azok, amelyek a kár jóvátételére irányulnak.

4. Megfontolandó lenne a fiatalkorúakkal szembeni pénzbírság kiszabását – a fiatalkorú teljesítésre irányuló vállalásától függetlenül – meghagyni a szabálysértési hatóság döntési jogkörében, a fiatalkorú jövedelmi, vagyoni viszonyaira vonatkozó objektív körülmények vizsgálatának előírása mellett. A korábbi szabálysértési kódexnek ahhoz a rendelkezéséhez való visszatérés lenne tehát célszerű, amely a fiatalkorúval szembeni pénzbírság kiszabását önálló keresete, jövedelme, illetve vagyona megléte esetén tette lehetővé. Annak érdekében, hogy a pénzbírság nevelő hatása a fiatalkorút és ne annak hozzátartozóját érintse, szintén megfontolandó lenne, hogy pénzbírság csak a 16. életévét betöltött – önálló keresettel, jövedelemmel rendelkező – fiatalkorú estében legyen lehetséges.

5. Úgy vélem, hogy a fiatalkorúak általában nem a törvényes képviselőjük jelenlétében követnek el szabálysértést, és legtöbbször önálló jövedelemmel sem rendelkeznek, így a velük szemben kiszabásra kerülő helyszíni bírság megfizetése annak vállalása esetén sem várható, ezért kérdéses, hogy vajon szükséges-e velük szemben a helyszíni bírságolás jogintézményének megtartása.

6. A meg nem fizetett pénzbírság, helyszíni bírság, illetve a nem teljesített közérdekű munka helyébe lépő elzárás helyett a fiatalkorúak esetében a német közigazgatási büntetőjog által alkalmazott olyan speciális végrehajtási szabályok hazai adaptálása merülhet fel még alternatívaként, mint például a nevelő jellegű intézkedések alkalmazása, az okozott kár jóvátétele, közlekedési oktatáson való részvétel és egyéb szolgáltatás teljesítése.

7. De lege ferenda a fiatalkorúakkal szemben alkalmazható intézkedések számos – speciális igényeikre figyelemmel lévő – új elemmel lennének bővíthetők. Ilyen lehet a járművezetéstől eltiltás esetén a fiatalkorú elkövető közlekedési tanfolyamon részvételének előírása. A sportrendezvények, illetve a kereskedelmi tevékenységgel összefüggő létesítményekből történő kitiltás bővíthető lenne meghatározott vendéglátóipari létesítmények vagy szórakozóhelyek látogatásának megtiltásával is, az adott fiatalkorú egyéni körülményeinek figyelembe vételével.

8. Az eljárásjogi rendelkezések terén indokolt lenne a fiatalkorú sértettek védelmét elősegítő, kíméletüket szolgáló eljárásjogi rendelkezések bevezetése. A sértett vagy az eljárásban tanúként érintett fiatalkorú kíméletét szolgáló rendelkezések egy része a büntetőeljárás törvény különleges bánásmódra vonatkozó szabályrendszeréből – a szabálysértési eljárás jellegének figyelembe vételével – adaptálhatók lehetnének. Ilyen lehetne a fiatalkorú sértett

sérelmére elkövetett szabálysértés esetén a zárt adatkezelés kötelező elrendelése, a részvételt igénylő eljárási cselekmények haladéktalan és megismétlés nélküli elvégzése, az eljárás más részvevőivel való szükségtelen találkozás elkerülése. Ez utóbbi kíméleti rendelkezés felvetné annak kötelező előírását is, hogy a fiatalkorú tanúként történő meghallgatását – a jelenlegi szabályozástól eltérően – az eljárás alá vont személy távollétében lehessen lefolytatni. A fiatalkorú sértett-tanú kímélete érdekében felmerülhet továbbá a nyilvánosságának a tárgyalásról vagy annak egy részéről történő kizárása lehetőségének bevezetése is. 9. Emellett a fiatalkorú sértett, illetve tanú esetében alkalmazásra kerülő kíméleti eszközök a fiatalkorú eljárás alá vont személy jogai gyakorlása és kötelezettségei teljesítése érdekében is bevezethetők lennének a szabálysértési kódexben már meglévő ilyen szabályok bővítésével.

Úgy vélem tehát, hogy a jogalkotó részéről mindenekelőtt annak belátása lenne szükséges, hogy a fiatalkorúak életkori sajátosságaiból adódó, kisebb súlyú jogsértések nem a velük szemben alkalmazható szabálysértési szankciók szigorával előzhetőek meg, a fiatalkorú elkövetőkkel szembeni speciális és generális prevenciós célok eléréséhez jogsértéseikkel szemben az alternatív, nevelő célú eszközök alkalmazása helyesebb válasz lehetne annak a jogalkotói célnak az eléréséhez, hogy a fiatalkorú valóban a helyes irányba fejlődjék, és tényleg a társadalom hasznos tagjává válhasson.

KÖNYVISMERTETŐ

CONSTITUTIONAL REASONING AND CONSTITUTIONAL INTERPRETATION ANALYSIS ON CERTAIN CENTRAL EUROPEAN COUNTRIES¹

Megjelent a Mádl Ferenc Intézet keretében folytatott kutatást bemutató angol nyelvű könyv, „*Constitutional Reasoning and Constitutional Interpretation. Analysis on Certain Central European Countries*” címmel. A kiadványt Tóth J. Zoltán szerkesztette, aki egyben a könyv egyik szerzője is, valamint a könyvben bemutatott eredményeket megalapozó korábbi kutatócsoport vezetője.

A kiadványban a szerzők hat kelet-közép-európai ország alkotmánybírószági gyakorlatát elemzik a nemzetközi joggal való kapcsolatra vonatkozóan. A tanulmányok arra keresik a választ, hogy melyek a kelet-közép-európai országok közös alapjog-értelmező joggyakorlatának sajátosságai és különbségei, továbbá az adott országok tekintetében milyen hasonló európai joggyakorlat figyelhető meg.

A kutatás kiinduló hipotézise, hogy a kelet-közép-európai jogrendszerekben 1990 után felállított vagy már azelőtt is létező, de új, valódi alkotmánybíráskodást lehetővé tevő hatáskörökkel felruházott alkotmánybírószágok az alkotmányokban foglalt emberi jogok érvényesítését más kontextusban, más történelmi tapasztalatokkal felvértezten, valamint egészen más társadalmi, illetve gazdasági körülmények, továbbá más jogi és politikai feltételek között kezdték el. Mi következik ebből? Először is az, hogy létezhet egy sajátos kelet-közép-európai alapjogvédelem, vagyis az alapjogok értelmezésének egy sajátos, a kelet-közép-európai országokra jellemző rendszere, amely az Emberi Jogok Európai Bírósága gyakorlatában is megjelenik, de az adott kelet-közép-európai ország alkotmánybírószági határozataiban is kimutatható.

¹ Ferenc Mádl Institute of Comparative Law – Central European Academic Publishing, Budapest – Miskolc, 2021 [ISBN 978-615-6356-04-8, ISBN 978-615-6356-05-5 (eBook) and ISBN 978-615-01-3003-3, ISBN 978-615-01-3004-0 (eBook)]. Studies of the Central European Professors' Network (ISSN 2786-2518), p. 468

A könyvben megjelent hat tanulmány hat ország alapjogának az értelmezéséről szól. Ezek az alábbiak:

- Csehország (David Sehnálek: Interpretation of Fundamental Rights in the Czech Republic),
- Lengyelország (Piotr Mostowik: Interpretation of Fundamental Rights in Poland),
- Magyarország (Köblös Adél: Interpretation of Fundamental Rights in Hungary),
- Szerbia (Slobodan Orlović: Interpretation of Fundamental Rights in Serbia),
- Szlovákia (Katarína Šmigová: Interpretation of Fundamental Rights in Slovakia) és
- Szlovénia (Benjamin Flander: Interpretation of Fundamental Rights in Slovenia).

A bevezető tanulmányt, benne a kutatási hipotézissel és a kutatási tervvel, az alkalmazott módszertannal és a jog-összehasonlító kutatás legfontosabb eredményeinek összefoglalásával a könyv szerkesztője és a kutatócsoport vezetője, Tóth J. Zoltán írta „Interpretation of Fundamental Rights in Central and Eastern Europe: Methodology and Summary” címmel.

A szerzők egyben saját országuk szakértői is, akiknek a kutatócsoporton belül az volt a feladatuk, hogy a saját országuk vonatkozásában a releváns nemzeti alkotmánybírósági gyakorlatot elemezzék, és az EJEB-nek, valamint az EuB-nak az adott országra vonatkozó gyakorlatával hasonlítsák azt össze egyrészt az esetelemző, analitikus módszer, másrészt pedig – az egyes fórumok tevékenységének jellemzőinek összevetését tekintve – a jog-összehasonlítás segítségével.

A magyarországi alkotmánybírósági, valamint a releváns szupranacionális fórumokkal kapcsolatos vonatkozó kutatást Köblös Adél végezte. Az elemzési minta kiválasztásának szempontja az volt, hogy a határozatok érdemben hivatkozzanak szupranacionális bírósági (EJEB vagy EuB) döntésekre, így a nemzetközi források hivatkozási gyakoriságának feltérképezését a kutatás nem vállalhatta fel, az egyéb értelmezési módszerek és érvelési források használatáról – a nemzetközi relevanciával rendelkező, tehát a „fontos” ügyekben – azonban megalapozott képet kaphatunk. Így a kutatás fontos eredménye az, hogy a magyar Alkotmánybíróság (hasonlóan egyébként, Szerbiát kivéve, a többi térségbeli ország alkotmánybíróságához) kiemelt jelentőséget tulajdonít saját korábbi gyakorlatának, valamint a jogdogmatikai érveknek (jogi szakmai értelmezésnek), míg a rendes bírászkodásban gyakran alkalmazott hétköznapi szemantikai értelmezés, a joglogikai formulák vagy a szubsztantív érvek csak kivételképpen fordulnak elő.

A kutatás eredményeit tartalmazó könyv 2021 novemberében jelent meg. A könyvbemutatóra egy nemzetközi konferencia keretében került sor.

Kiss Anna

VÁLOGATÁS A SZAKIRODALOMBÓL¹

Büntetőjog, büntetőeljárási jog, kriminológia

Ambrus István: *Digitalizáció és büntetőjog*. Wolters Kluwer, Budapest, 2021.

Belovics Ervin – Beregszászi Gizella – Bodony István – Halmos Krisztina – Miskolczi Barna – Polt Péter – Szoboszlai-Szász Richárd – Váczi Pál – Vida József: *A Büntető Törvénykönyv kommentárja*. Elektronikus kiadvány. A Legfőbb Ügyészség vezetőinek kommentárja. HVG-ORAC, Budapest, 2021.

Belovics Ervin – Molnár Gábor Miklós – Sinku Pál: *Büntetőjog II.: különös rész*. (Nyolcadik, hatályosított kiadás.) HVG-ORAC, Budapest 2021.

Bérces Viktor: *A büntetőeljárás reformja és a bizonyítás alapkérdései*. ELTE Eötvös, Budapest, 2021.

Christián László – Lippai Zsolt – Németh Zsolt (szerk.): *A rendszerváltás hatása a rendészetre*. Ludovika, Budapest, 2021.

Geller Balázs – Ambrus István – Vaskuti István: *A magyar büntetőjog általános tanai II.: büntetéstan (a büntetőjogi jogkövetkezmények tana)*. ELTE Eötvös, Budapest, 2021.

Mezei Kitti: *A kiberbűnözés aktuális kihívásai a büntetőjogban*. L Harmattan, Budapest, 2021.

Polt Péter: *Törvény és igazság*. Ludovika, Budapest, 2021.

Tóth J. Zoltán (szerk.): *Constitutional Reasoning and Constitutional Interpretation. Analysis on Certain Central European Countries*. Ferenc Mádl Institute of Comparative Law – Central European Academic Publishing, Budapest-Miskolc, 2021.

¹ Összeállította: Jónás Irén könyvtáros, Országos Kriminológiai Intézet.

Windt Szandra: *A láthatatlan emberek: az emberkereskedelem jelensége Magyarországon*. OKRI, Budapest, 2021.

Polgári jog, polgári eljárásjog

Baranyi Bertold – Bánáti János – Fekete Tamás – Havasi Dezső – Kovács Kázmér – Martonovics Bernadett – Minkó Renáta – Réti László – Szabados János – Szecskay András – Tordai Csaba – Vég Tibor: *Nagykommentár az ügyvédi törvényhez. Nagykommentár az ügyvédi tevékenységről szóló 2017. évi LXXVIII. törvényhez*. Wolters Kluwer, Budapest, 2021.

Gelencsér Dániel – Harter Mária – Kiss Nikolett – Lukács Tamás – Martonovics Bernadett – Muzsalyi Róbert – Pomeisl András – Rák Viktor – Schadl György – Szécsényi-Nagy Kristóf – Turbucz Zoltán – Udvary Sándor: *A bírósági végrehajtásról szóló törvény és a kapcsolódó jogszabályok kommentárja*. HVG-ORAC, Budapest, 2021.

Európai jog

Angyal Zoltán – Asztalos Zsófia – Chronowski Nóra – Fazekas Judit – Gyeney Laura – Metzinger Péter – Milassin László – Osztovits András – Szabó Marcel: *EU-jog*. (Harmadik, aktualizált és bővített kiadás.) HVG-ORAC, Budapest, 2021.

Gombos Katalin – Sziebig Orsolya Johanna: *Az európai uniós környezetvédelmi szabályozás legújabb irányai*. Ludovika, Budapest, 2021.

Egyéb

Balla Zoltán – Blaskó Béla – Boda József – Bognár László – Christián László – Finszter Géza – Hautzinger Zoltán – Kis Norbert – Kiss Attila – Kovács Sándor – Mészáros Bence – Polt Péter – Ruzsonyi Péter – Sallai János – Tóth Tamás – Koltay András – Pallo József – Sárkány István – Korinek László – Németh József – Fórizs Sándor – Gömbös Sándor – Pozsgai Zsolt – Kovács Gábor – Bakai Kristóf Péter – Balázs Sándor – Balogh János – Bolcsik Zoltán – Cielešky Péter – Czinege László – Fellegi Norbert – Fialka György – Freyer Tamás – Góra Zoltán – Halmosi Zsolt – Hatala József – Krauzer Ernő – Orbán Péter – Pintér Sándor – Pohl Árpád – Polyák Zsolt – Révai Róbert – Simon Attila – Szabó

Csaba – Szili László – Szilvász György Péter – Takács Tibor – Tóth Nikolett Ágnes – Török Zoltán – Urbán Zoltán – Verhóczy János – Wátné György Margit: *50 éves a rendészeti felsőoktatás*. Ludovika, Budapest, 2021.

Birher Nándor: *Értékalapú (köz)igazgatás*. L Harmattan, Budapest, 2021.

Csink Lóránt – Erdős Csaba – Gulyás Attila – Kecő Gábor – Kovács Beáta – Kurunczi Gábor – Pozsár-Szentmiklósy Zoltán – Sulyok Katalin – Török Réka – Varga Ádám: *Alapjogi kommentár: az alkotmánybíróági gyakorlat alapján*. Novissima, Budapest, 2021.

Gyekiczky Tamás: *Jogrendszerek a Digitális Társadalomban*. Wolters Kluwer, Budapest, 2020.

Szilovics Csaba: *Pénzügyi jog*. Novissima, Budapest, 2021.

Tóth Mihály – Kardos Péter: *66 számviteli eset megoldása*. Wolters Kluwer Kiadó, Budapest, 2021.

BOTOS MIHÁLY BÁLINT¹

A VÉLEMÉNYNYILVÁNÍTÁSI SZABADSÁG BÜNTETŐJOGI KORLÁTAIRÓL ALKOTMÁNYKONFORM ÉRTELMEZÉSBEN²

A témaválasztás indokai³

Az emberi méltóság és a véleménynyilvánítás szabadsága az alapjogok között kitüntetett szereppel bírnak, amelyek tartalmi vizsgálata évtizedek óta az alkotmányjogi szakirodalom érdeklődésének homlokterében áll.⁴ A két alapjog különös megítélést kapott a rágalmazási és becsületsértési büntetőügyekben, ahol érvényesülésük egy kollíziós kapcsolatban valósul meg. Az alkotmányos büntetőjog a rendszerváltozás után az alkotmánybírósági gyakorlatban jelent meg,⁵ hiszen a két jogterület között szoros és összetett kapcsolat van, gondoljunk az alkotmányos garanciákra, valamint arra, hogy az állami büntetőhatalom gyakorlása a legsúlyosabb beavatkozás az emberek életébe, alapjogaiba.⁶

Az Alkotmánybíróság (AB) elsőként foglalkozott mind az emberi méltóság, mind a véleményszabadság tartalmának vizsgálatával, valamint a rágalmazás és a becsületsértés törvényi tényállásainak alkotmányos értelmezésével. Problematikus volt azonban, hogy hiába fogalmazott meg a testület kötelező érvényű alkotmányos követelményeket, azok tényleges érvényesítését valódi alkotmányjogi panasz hiányában nem tudta „kikényszeríteni” a bírói gyakorlattól.

1 Botos Mihály Bálint joghallgató, SZTE-ÁJTK

2 A XXXV. OTDK díjazott dolgozata.

3 „Az Innovációs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-20-2 – kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.”

4 Lásd pl.: HALMAI Gábor: *Becsületvédelem és sajtószabadság*. Fundamentum 2004/4. 81–94., SAJÓ András: *A szólásszabadság kézikönyve*. KJK, Budapest, 2004.

5 Ehhez lásd: 10/1992. (II. 25.) AB határozat, ABH 1992. 72. 75. Ezt követően a jogirodalomba is becsatornázódott e kategória, amelynek jeles képviselője Szabó András volt. Lásd: SZABÓ András: *Büntetőjogi dogmatika – alkotmányjogi dogmatika*. Jogtudományi Közlöny 1997/7-8. 293–301, SZABÓ András: *Alkotmány és büntetőjog*. Jogtudományi Közlöny 1999/4. 165–170.

6 SZOMORA Zsolt: *Büntetőjogi garanciák az Alkotmányban és az Alaptörvényben*. in DRINÓCZI Tímea – Jakab András (szerk.): *Alkotmányozás Magyarországon 2010–2011.*, Pázmány Press, Pécs, 2013. 257.

2012-től éleződött ki valójában az alapjogi kollízió a rágalmazási és a becsületsértési ügyekben, ugyanis az alkotmányjogi panasz eljárás bevezetésének köszönhetően a testületnek lehetősége nyílt az egyedi ügyekben hozott bírói döntések Alaptörvénnyel való összhangjának vizsgálatára. Ennek következtében a szakirodalom is elkezdett – hosszú idő után ismételten – foglalkozni a büntetőjogi becsületvédelem kérdéskörével. Korábban Angyal Pál⁷ és Kálmán György⁸ publikált monográfiát e tárgyban, de ezen munkák megjelenése még a jogállami büntetőjog kialakulását megelőző időszakra datálható. Az Alaptörvény hatálybalépése után jelentősen változott a helyzetkép, ugyanis az alkotmányos büntetőjogot érintő tudományos közbeszéd érdeklődésének középpontjába került az általam is vizsgált témakör, és konkrét büntetőjog-dogmatikai elemzések születtek e téren (Szomora Zs., Bárányos B., Tóth J.).⁹ A valódi alkotmányjogi panasz révén megteremtődött a rágalmazás és becsületsértés elkövetése miatt büntetőjogi felelősséget kimondó bírósági határozatok alkotmánybírósági kontrollja, amely széleskörű AB-gyakorlat létrejöttét eredményezte. Kiemelendő, hogy a véleménysszabadság nem kizárólag verbális cselekményben, hanem állagsérelmet magában foglaló, károkozást realizáló magatartásban is megnyilvánulhat, ahol a véleménynyilvánítási szabadság alapjogi kollízióba lép a tulajdonhoz való joggal.¹⁰ Mindezeket figyelembe véve indokolt átfogó joggyakorlat-elemzést végezni, megvizsgálva, hogy a rendes bírói gyakorlat miképp alkalmazza az Alkotmánybíróság által lefektetett értelmezési követelményeket.

A témafeldolgozás módszertana: az alkotmánykonform normaértelmezés

Egy normát abban az esetben kell alkotmánykonform módon értelmezni, ha a különféle értelmezési módszerek eltérő eredményre vezetnek, és a normának van egy olyan jelentése, amelyet, ha elfogadunk, akkor a norma alkotmányos, és van legalább egy olyan jelentése, amelynek követése viszont a norma alkotmányellenességéhez vezethet.¹¹ Ebből következik,

7 ANGAL Pál: *A becsület védelméről szóló 1914:XXI. T.-cikk*, Athenaeum, Budapest, 1928.

8 KÁLMÁN György: *A becsület védelme az anyagi büntetőjogban*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1961.

9 = SZOMORA Zsolt: *Alkotmány és anyagi büntetőjog. A büntetőjog-alkalmazás alkotmányosságának egyes kérdései*. Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2015., Bárányos Bernadett: *A becsület büntetőjogi védelme a közügyeket érintő megszólalások esetén*. Doktori értekezés, ELTE Doktori Iskola, 2019., Tóth J. Zoltán: *A büntetőjogi rágalmazás és becsületsértés*, Médiatudományi Intézet, Budapest, 2017.

10 Ehhez lásd 17/2020. (VII. 17.) AB határozat, ABH 2020. 1722.

11 SZOMORA Zsolt: *Az alkotmánykonform normaértelmezés és a büntetőjog – problémafelvetés*. in Homoki-Nagy Mária: (szerk.): *Ünnepi kötet Dr. Cséka Ervin professzor 90. születésnapjára*, Acta Jur. et Pol. Szeged,

hogy ezt az interpretációs módot a hagyományos értelmezések elvégzését követően lehet érvényre juttatni, ugyanis a norma klasszikus értelmezési kánonok alapján elvégzett tartalmi feltárásának eredményét kell összevetni az alkotmányból fakadó alkotmányos összefüggésekkel, alapjogokkal, aminek meg kell felelnie.¹²

A jogirodalom megkülönbözteti az alkotmányorientált, valamint az alkotmánykonform értelmezést, továbbá a norma alkotmányellenességét.¹³ Az alkotmányorientált értelmezésnél a normának több alkotmányos tartalma lehet, azonban ebben az esetben azt az értelmezést kell választani, amely tekintettel van az alkotmány rendelkezéseire, míg az alkotmánykonform normaértelmezés feltételezi, hogy van egy olyan interpretáció, amely alkotmányellenes.¹⁴ A norma alkotmányellenessége esetén pedig nincs olyan értelmezése az adott normának, amely megfelelne az alkotmánynak.¹⁵

A büntetőbíróságok feladata a büntetőjogi rendelkezések értelmezése és alkalmazása, az Alkotmánybíróság pedig az Alaptörvény (alkotmány) erga omnes interpretálásával absztrakt jogfejlesztő tevékenységet lát el. Az Alaptörvény az alkotmánykonform értelmezés alkalmazását elsődlegesnek tekinti (Alaptörvény 28. cikk). A valódi alkotmányjogi panasz bevezetésével pedig érvényre lehet és kell juttatni az alkotmánykonform interpretációt a rendes bírói eljárásban, ezáltal az alkotmányjogi panasz az ezen értelmezési mód érvényesülése intézményi biztosítékává vált.¹⁶

A testület gyakorlatában már az Alaptörvény hatálybalépését megelőzően ezen interpretáció leginkább az alkotmányos követelmények képében jelent meg.¹⁷ Chronowski Nóra viszont az alkotmányos követelmények alkalmazását – hasonlóan az alkotmányjogi panaszhoz – az alkotmánykonform normaértelmezés intézményi garanciájának tekin-

2012. 460.

12 KULICK, Andreas: „Drittwirkung“ als verfassungskonforme Auslegung – Zur neuen Rechtsprechung des BVerfG. Neue Juristische Wochenschrift 2016/31. 2239. Az Alkotmánybíróság is azon az állásponton volt, hogy az alkotmánykonform értelmezés feltételezi a normának hagyományos módszerekkel történő értelmezését. Lásd: 38/1993. (VI. 11.) AB határozat, ABH 1993. 256. 266.

13 KUHLEN, Lothar: *Die verfassungskonforme Auslegung von Strafgesetzen*. Müller Heidelberg, 2006. 5.

14 SZOMORA Zs: *Alkotmány és anyagi büntetőjog. A büntetőjog-alkalmazás alkotmányosságának egyes kérdései*. i. m. 37.

15 SZOMORA Zs: *Alkotmány és anyagi büntetőjog. A büntetőjog-alkalmazás alkotmányosságának egyes kérdései*. i. m. 38.

16 JAKAB András: *A bírói jogértelmezés az Alaptörvény tükrében. Jogesetek Magyarázata*, 2011/4. 86.

17 SZOMORA Zs: *Alkotmány és anyagi büntetőjog. A büntetőjog-alkalmazás alkotmányosságának egyes kérdései*. i. m. 38.

ti.¹⁸ Az Alkotmánybíróság „a bírói döntésben foglalt jogértelmezés Alaptörvénnyel való összhangját vizsgálja, azt, hogy a jogszabály alkalmazása során a bíróság az Alaptörvényben biztosított jogok alkotmányos tartalmát érvényre juttatta-e. Ha a bíróság az előtte fekvő, alapjogilag releváns ügy alapjogi érintettségére tekintet nélkül járt el, és az általa kialakított jogértelmezés nem áll összhangban e jog alkotmányos tartalmával, akkor a meghozott bírói döntés alaptörvény-ellenes.”¹⁹

Mindezekből következik, hogy a bíróságoknak figyelembe kell venniük a testület által lefektetett értelmezési követelményeket, ugyanis ennek elmulasztása a bírói döntés megsemmisítéséhez vezethet. Ennek alapján pedig az alkotmánykonform normaértelmezés jelentősége a rágalmazás és a becsületsértési ügyekben (is) felértékelődött.

A büntetőjog által védett individuális érték és a szólásszabadság kollíziója

A rágalmazás és a becsületsértés jogi tárgyával a szakirodalom már a Csemegi-kódex hatálybalépése után elkezdett foglalkozni. Finkey Ferenc megfogalmazásában a becsület két elemből tevődik össze, egyrészt áll az egyén általános emberi méltóságából, amely megköveteli, hogy őt embernek tekintsék, másrészt pedig az egyén személyes erkölcsi értékéből, amelyet a korával, nemével, foglalkozásával, állásával járó erkölcsi és jogi köteleességek pontos teljesítésével szerez meg, és annak tiszteletben tartását bárkitől követelheti.²⁰ Angyal Pál szerint „a becsület a személynek tulajdonságai és egész viselkedése nyomán társadalmi ítélettel megállapított értéke.”²¹ Szomora Zsolt az említett álláspontokat a komplex-normatív becsületfogalmi modellbe helyezi el, ugyanis a társadalmi megbecsülés köteleességek teljesítésétől függ, vagyis nem automatikusan illeti meg az egyént a jóhírnévhez való jog.²²

A szerző továbbá kimutatta, hogy a magyar büntetőjogban a becsület komplex-faktuális koncepciója érvényesül, mivel az összetevők között szerepel az emberi méltóság és az egyén tényeitől független, kedvező társadalmi értékítéletként interpretált jóhírnévhez való jog.²³ Ezért vetették el már igen korán a szubjektív-faktuális modellt, ugyanis az uralkodó

18 CHRONOWSKI Nóra: *Az alkotmánykonform értelmezés és az Alaptörvény*. Közjogi Szemle, 2017/4. 10. 19 3/2015. (II. 2.) AB határozat [18], ABH 2015. 83., 89.

20 FINKEY Ferenc: *A magyar büntetőjog tankönyve*. Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, Budapest, 1914. 664.

21 ANGYAL P: *A becsület védelméről szóló 1914:XLI. T.-cikk*. i. m. 6.

22 SZOMORA Zs: *Alkotmány és anyagi büntetőjog. A büntetőjog-alkalmazás alkotmányosságának egyes kérdései*. i. m. 53.

23 SZOMORA Zs: *Alkotmány és anyagi büntetőjog. A büntetőjog-alkalmazás alkotmányosságának egyes kérdései*. i. m. 59.

felfogás szerint a büntetőjogi felelősségre vonás nézőpontjából az egyén ténylegesen érzett sérelme közömbös.

A rágalmazás jogi tárgya elsődlegesen a társadalmi megbecsülés (jóhírnév), a becsületsértésének pedig elsődlegesen az emberi méltóság. Gyulay Dániel is azon az állásponton van, hogy a jóhírnév a büntetőjogi értelemben vett becsület részét képezi, hiszen mind a rágalmazást, mind a becsületsértést el lehet követni jogi személyek sérelmére is, azonban a jogi személyeknek emberi méltósága nem lehet, hiszen akkor „emberi lényként” tekinténénk rájuk, azonban a jóhírnévhez való jog őket is megilleti, amit az emberi méltóságból lehet levezetni.²⁴ Ebből következik, hogy a rágalmazás és a becsületsértés megvalósulása esetén a vélemény szabadság végső soron az emberi méltósággal kerül kollízióba.

Mind az emberi méltóságot (Alaptörvény II. cikk) mind a jóhírnevet [Alaptörvény VI. cikk (1) bek.] nevesített alapjogként részesíti védelemben az Alaptörvény. Nem kizárólag a büntetőjog, hanem a polgári jog is védi a jóhírnévhez való jogot, e jogi szabályozás azonban nem koherens a büntetőjogi védelemmel. A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (Ptk.) 2:45. §-a oltalmazza a becsületet és a jóhírnevet. A jóhírnév megsértését valótlan tényállítással lehet megvalósítani.²⁵ Ezzel szemben a hazai büntetőjog nem tesz különbséget tényállási szinten való és valótlan tényállítás között, ennek eredményeként mindkét esetben megvalósítható a rágalmazás. Ebből következően a büntetőjogi védelem absztrakt szinten tágabb, mint a polgári jogi, mindez álláspontom szerint nem áll összhangban a büntetőjog ultima ratio jellegével, mivel az elv megköveteli, hogy a büntetőjogi eszközrendszer a legvégső esetben a legutolsó eszköz legyen, tehát az enyhébb szankcióval fenyegető polgári jogi védelemnek kellene tágabb hatókörűnek lennie. Mindezek alapján de lege ferenda konklúzióként állapítható meg, hogy a való tényközléssel megvalósuló rágalmazás dekriminalizálása indokolt.

A közügyek vitatását magában foglaló véleménynyilvánítás gyakorlásához fűződő alkotmányossági mércék kialakulása

Az első alkotmányos értelmezési követelményeket lefektető AB határozat

A rágalmazás és a becsületsértés törvényi tényállásai tulajdonképpen a Csemegi-kódex óta

24 GYULAY Dániel *A rágalmazás és a becsületsértés jogi tárgya*. Iustum Aequum Salutare XV. 2019-1. 141.

25 GÖRÖG Márta: *A személyiség védelme a becsület és a jóhírnév vonatkozásában*. in csehi – koltay – Navratyil (szerk.): *A személyiség és a média a polgári és a büntetőjogban* CompLex, Budapest, 2014. 164. Joggyakorlathoz lásd: BH2019. 13.

változatlanok. A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény (továbbiakban: régi Btk.) ugyanolyan normaszöveggel szabályozta ezen deliktumokat, mint a jelenleg hatályos. A különbség ott jelentkezett, hogy a régi Btk. külön tényállásként szabályozta a közhatalmat gyakorlók becsületvédelmét.

A rendszerváltozás után felállított Alkotmánybíróságnak igen korán foglalkoznia kellett a véleménynyilvánítás szabadságát korlátozó büntetőjogi normák alkotmányos megítélésével. A 36/1994. (VI. 24.) AB határozat volt az első olyan döntés, amely alkotmányos értelmezési követelményeket fektetett le az ítélezési gyakorlat számára.

Az AB a régi Btk. 232. §-ban foglalt hatóság vagy hivatalos személy megsértése deliktumot alkotmányellenesnek találta, ezért megsemmisítette. Kimondta, hogy nem ellentétes az Alkotmánnyal ezen személyek becsületének, jóhírnevének büntetőjogi védelme, azonban a kriminalizáció a velük szemben kifejtett megnyilvánulások esetén csak meghatározott értelmezési keretek között érvényesülhet.²⁶

Megállapítható, hogy az AB e határozatával meg kívánt felelni a nemzetközi emberi jogi gyakorlatnak, amely alapján restriktív becsületvédelemmel rendelkeznek a közszereplők.²⁷ Mindennek következménye volt, hogy az Alkotmánybíróság követelményként rögzítette: a közhatalmat gyakorlók személyére tett – és e minőségükkel összefüggő – véleménynyilvánítás nem büntethető, tehát a becsületsértést velük szemben ilyen esetben nem lehet megvalósítani.²⁸ Az Alkotmánybíróság szerint ugyanis a véleményszabadság különleges

26 36/1994. (VI. 24.) AB határozat [3], ABH 1994. 219.

27 Az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB) gyakorlata nagy hatással van a nemzeti alkotmánybíró-sági és rendes bírósági gyakorlatra. Az első mérföldkőnek számító határozata a strasbourgi bíróságnak a Lingens-ügyben hozott döntés volt, amelyben a kérelmező az osztrák kancellárra tett felfokozott hangvételi véleményt. Rögzítette, hogy a politikusok bírálhatóságának hatóköre szélesebb, mint a magánszemélyeké, ugyanis a foglalkozásuk gyakorlása révén kiteszik magukat a közvéleménynek. Majd a véleményszabadság ezen kiemelt védelmi körét elkezdte kitágítani azokra az esetekre is, amikor az eljárásban részt vevő személyek közül egyik sem volt politikus. A Thorgeirson-ügyben az EJEB tulajdonképpen abba az irányba mozdult el, hogy a tágabb tűrési kötelezettséget a közhatalmat gyakorlóakra, illetve hivatalos személyekre is kiterjesztette. Később az emberi jogi ítélezési gyakorlat oly módon alakult át, hogy a vizsgálat fókusza a megnyilatkozással érintett személyről a szólas közügyi jellegére helyeződött át. (Bladet Tromsø and Steensas v. Norway, (no.), Judgement of 20 May 1999, no. 21980/93., Bodrožić v. Serbia, (no.), Judgement of 23 June 2009, no. 32550/05.)

28 Hornyák Szabolcs azon az állásponton van, hogy el kell fogadni, hogy a közszereplőnek is van becsülete, méltósága, amely nem kisebb értékű, mint más személyeké, tehát ilyen formán nem tehetünk megkülönböztetést az egyik és a másik ember méltósága között. Ugyanúgy megilleti őket a védelem, csupán az a különbség, hogy az életükben többször szembesülnek a becsületüket érintő támadásokkal. HORNYÁK Szabolcs: *A véleménynyilvánítás szabadságát korlátozó bűncselekmények alakulása a rendszerváltástól napjainkig*. in Gál István – Hornyák Szabolcs (szerk.): *Tanulmányok dr. Földvári József professzor 80. születésnapja tiszteletére*

védelmet követel akkor, amikor közügyeket és a közhatalom gyakorlását, a közfeladatot ellátó, illetve a közéletben szerepet vállaló személyek tevékenységét érinti.²⁹ A testület az általa lefektetett követelményekkel a negatív jogalkotói szerepéből tulajdonképpen az anyagi jogforrás pozíciójába lépett át, hiszen olyan bűnösségi alakzatot vezetett be, amely a tényállásból nem volt kiolvasható.³⁰

A határozat meghozatalát követően az ítélkező bíróságok egy része valóban átvette és alkalmazta az első alaphatározatban lefektetett megállapításokat, míg más részük, szembe menve a határozat rendelkező részével, továbbra is büntetni rendelte a közhatalmat gyakorlókkal szembeni becsületsértést. Ezt Szomora Zsolt összefoglaló néven „gyalázkodási küszöbnek” nevezte.³¹ Vitatott volt továbbá, hogy pontosan mely személyi körre értendő az Alkotmánybíróság hivatkozott rendelkezése.³²

Az Alaptörvény negyedik módosítása után felállított új mérce

Az AB első alaphatározatában lefektetett értelmezését az Alaptörvény hatályba lépését követően is fenntartotta, ugyanis az alkotmányozó a korábbi, módosított Alkotmány véleménynyilvánítás szabadságát deklaráló szövegével tartalmilag azonos szabályozást alkotott, így a szólás- és sajtószabadság körében kibontott alkotmányos összefüggések az Alaptörvény rendelkezései szerint is megőrizték érvényességüket.³³

Az Alaptörvény 2013. április 1-jétől hatályos negyedik módosítása explicit korlátot állított fel a véleménynyilvánítás szabadságának gyakorlásában.³⁴ Ez okot adott az Alkotmánybíróságnak arra, hogy elsőként – valódi alkotmányjogi panaszt elbírálva – bünte-

PTE Állam- és Jogtudományi Kar, Pécs, 2006. 111.

29 36/1994. (VI. 24.) AB határozat [3], ABH 1994, 219, 230.

30 Ezt az Alkotmánybíróság akkori elnöke, Sólyom László is elismerte: az Alkotmánybíróság valójában beleírt a Büntető Törvénykönyvbe. Lásd: TÓTH GÁBOR ATTILA: A „NEHÉZ ESETEKNÉL” A BÍRÓ ERKÖLCSI FELFOGÁSA JUT SZEREPEZHEZ – BESZÉLGETÉS SÓLYOM LÁSZLÓVAL. FUNDAMENTUM 1997/1. 40.

31 SZOMORA Zsolt: Az alkotmányos követelmények hivatkozási tipológiája a becsületsértési és rágalalmazási ügyekben hozott büntetőítéletekben. Jogtudományi Közöny 2014/10. 473–476.

32 Az ítélkezési gyakorlat bizonytalansága oda vezetett, hogy a Legfelsőbb Bíróság elnöke e témában az alapjog-kollízió feloldását célzó, absztrakt alkotmányértelmezést kért. A testület azért nem foglalkozott érdemben az indítvánnyal, mivel azok az Alkotmány értelmezésével nem voltak megválaszolhatók, nem voltak konkrétak. [538/G/2006. AB végzés, ABH 2009, 2876–2890.].

33 7/2014. (III. 7.) AB határozat [22]–[23], ABH 2014. 230, 234.

34 Az Alaptörvény IX. cikk (4) bekezdése szerint a véleménynyilvánítás szabadságának a gyakorlása nem irányulhat mások emberi méltóságának megsértésére.

tőjogi témájú bírói döntést érdemben vizsgáljon és semmisítsen meg. Az alapüggyel és a második alaphatározat kritikai elemzésével nem kívánok foglalkozni, csupán az alkotmányos értékelési követelményeket teszem elemzésem tárgyává.³⁵

A 13/2014. (IV. 18.) AB határozat alapján továbbfejlesztett alkotmányossági értékelési kritériumrendszer szerint a megválaszolandó kérdések a következők:

- a közlés közérdekű vitában (közügy) kifejtett álláspontot tükröz-e;
- a vád tárgyává tett kifejezés tényállításnak vagy értékítéletnek minősül-e;
- az elkövető átlépte-e a szabad véleménynyilvánítás határát.

A testület álláspontja szerint a közéleti szereplőkre tett véleménynyilvánítások változatlanul kiemelt védelmet élveznek, hiszen az kiterjed a túlzást és provokációt magában foglaló megnyilvánulásokra is. Ebből az következik, hogy a 36/1994. AB határozat alapján kibontott alkotmányos összefüggések továbbra is érvényesek.³⁶

Eltérés azonban, hogy „a véleményszabadság határa mások emberi méltóságából fakadó becsület és jó hírnév védelme. Vagyis a véleményszabadság már nem nyújt védelmet az olyan öncélú, a közügyek vitatásának körén kívül eső, így a magán- vagy családi élettel kapcsolatos közlésekkel szemben, amelyek célja a pusztá megalázás, illetve a bántó vagy sértő kifejezések használata, vagy más jogsérelem okozása.”³⁷ Az értékítéleteknél tehát ténylegesen ez a korlát bevezetése jelent újítást a korábbi gyakorlathoz képest, amelyet az Alaptörvény negyedik módosítása tett szükségessé.³⁸ Téglási András megjegyzi, hogy az emberi méltóság mint a véleménynyilvánítás szabadságának explicit korlátja kizárólag csak úgy korlátozhatatlan, ha az emberi státusz jogi meghatározójaként fogjuk fel, tehát az ebből fakadó egyes részjogok korlátozhatóak.³⁹

35 A kritikai elemzéshez lásd: SZOMORA Zsolt: *Az Alkotmánybíróság büntetőítéletet megsemmisítő döntése a közszereplők büntetőjogi becsületvédelméről*. Jogesetek Magyarázata, 2014/3. 12–22.

36 13/2014. (IV. 18.) AB határozat [23], ABH 2014. 588, 592.

37 13/2014. (IV. 18.) AB határozat, ABH 2014. 588, 596.

38 Szomora Zsolt álláspontja szerint az egyértelmű joggyakorlat kialakítása érdekében érdemes lett volna annak rendelkező részben történő kimondása, hogy az Alkotmánybíróság a 36/1994. (VI. 24.) határozat rendelkező részének 3. pontjában foglaltakat a jövőben nem tartja fenn. SZOMORA Zsolt: *A véleményszabadság büntetőjogi korlátai az Alaptörvény hatálybalépése után, különös tekintettel a becsületvédelemre*. in Balogh Elemér (szerk.): *Számadás az Alaptörvényről*. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2016. 526. Az alkotmánybírói gyakorlat változásának részletes bemutatására lásd: BÁRÁNYOS Bernadett: *Dogmatikai problémák a rágalalmazás és a becsületsértés körében*. In: Fazekas Marianna (szerk.): *Jogi Tanulmányok*. ELTE Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Budapest, 2016. 114–115.

39 TÉGLÁSI András: *Véleményszabadság vs. emberi méltóság – Egy rejtélyes alaptörvény-módosítás nyomában*. Acta Humana 2015/6. 37.

A szólás közérdekű vitához tartozásának vizsgálata a bírói gyakorlatban

Az alkotmányos értékelési teszt első pontjának figyelmen kívül hagyása

Amennyiben a bírósági határozat indokolásában nem jelenik meg, hogy a közügyek vitatásához tartozik-e a vád tárgyává tett kijelentés, akkor a meghozott ítélet alaptörvényellenessége merülhet fel. Így véleményem szerint a bíróságoknak a szólásszabadság gyakorlásával összefüggő büntetőügyekben állást kell foglalniuk ebben a kérdésben, akkor is, ha az ügy „egyszerű megítélésű”. Ez azonban általában nem jellemző, többségében az ilyen „egyszerű megítélésű” ügyekben nem mondják ki a bíróságok, hogy nem érvényesül a magasabb tűrési kötelezettség.⁴⁰

Más a helyzet azonban azoknál az ítéleteknél, amelyeknél nem olyan egyértelmű eldönteni a közszereplés, valamint a közügyi minőség tényét. Bárányos is megjegyzi, hogy a közszereplői kvalifikáció gyakran felmerül anélkül, hogy a bíróság az indokolásában magyarázatot adna, miért is minősül a magánvádló közszereplőnek.⁴¹

A jelen dolgozat elkészítése során feldolgozott ítéletek esetében elmondható, hogy a fellevitelt bírói fórumok rendszerint már foglalkoztak a közügyre tartozás vizsgálatával. Kivételként említhető ugyanakkor az az ügy, amikor a polgármester vádlott az önkormányzati képviselőtestületi ülést követően egy telefonbeszélgetés során „leélt kommunista kurvának” nevezte az önkormányzati képviselő magánvádlót. Sem a járásbíróság, sem a törvényszék, sem az ítélőtábla nem foglalkozott annak vizsgálatával, hogy a véleménynyilvánítás szabadságának alkotmányos védelme érvényesül-e. Ez azért aggályos, mert a törvényszék kimondta, hogy „a becsület csorbítására alkalmas vádlotti kijelentések kétségtelenül a magánvádló önkormányzati képviselői tevékenységével (a vádlott szempontjából ellenzékinek értékelhető magatartásával) hozhatók összefüggésbe.”⁴² Megjegyzem, egyik bírói fórum sem hivatkozott az alaphatározatokra sem.⁴³

40 Ehhez lásd pl. Budai Központi Kerületi Bíróság 22. B. 1352/2016/17., Soproni Járásbíróság B. 265/2012/20., Veszprémi Járásbíróság 3. B. 487/2015/13., Kisvárdai Járásbíróság 10. B. 444/2014/12., Kiskőrösi Járásbíróság 9. B. 176/2016/9., Miskolci Járásbíróság 38. B. 3061/2015/15.

41 BÁRÁNYOS Bernadett: *A magánvádas eljárással kapcsolatos bírósági gyakorlat újabb tendenciáiról, különös tekintettel a rágalalmazási ügyekre*. Magyar Jog 2014/7-8. 460.

42 Nyíregyházi Törvényszék 1. Bf. 683/2018/4.

43 A Mátészalkai Járásbíróság 5. B. 83/2018/17., Nyíregyházi Törvényszék 1. Bf. 683/2018/4., Debreceni Ítéletábla Bhar. III. 190/2019/11.

Nemcsak azért fontos állást foglalni ebben a kérdésben, hogy a véleménynyilvánítás szabadsága érvényesülhessen, hanem azért is, mivel a rágalmazás vonatkozásában ebben az esetben a valóságbizonyítást hivatalból el kell elrendelni.⁴⁴

Ebbe a körbe sorolom még azokat az ítéleteket, amelyeknél felmerülhetett volna a közügyekre való tartozás kimondása – amely nem történt meg –, de a bíróságok hivatalból rendelték el a valóság bizonyítását. Azonban nem lehet azt kijelenteni, hogy azért vizsgálták volna hivatalból az állított tények valóságát, mert a közügyhez tartozónak minősítették az inkriminált megnyilvánulásokat, ugyanis a valóságbizonyítás elrendeléséről az ítélező bíróság dönt hivatalból vagy kérelemre, ha annak feltételei – a közügyi jellegtől függetlenül – fennállnak.⁴⁵ Példaként említhető, amikor a vádlottakat bűnösnek mondta ki a bíróság rágalmazás vétségében, mivel olyan szórólapokat terjesztettek, amelyeken azt állították, hogy az alapítvány (amelynek alapító elnöke a polgármester volt) 1,1 millió forinttal tartozik az önkormányzat többségi tulajdonában lévő gazdasági társaságnak. Az ügyben eljáró elsőfokú bíróság hivatalból vizsgálta az állított tények valóságát, amelyet a másodfok nem talált teljes körűnek. Végül a harmadfokú bíróság – helyes – álláspontja szerint az alapítványok működése alapvető társadalmi érdek, így ennek tevékenysége már a közügyek vitatásához tartozik.⁴⁶

Tágabb tűrési kötelezettség vizsgálata a személyi fókusz alapján

Ahogy korábban említettem, a jogirodalomban is az az álláspont terjedt el, hogy az Alaptörvény negyedik módosítása előtt elsődlegesen az érintett személy státusza volt döntő jelentőségű az alapjogi kollízió feloldása során. Ezt vizsgálta a bíróság akkor is, amikor a polgármestert bűnösnek mondta ki becsületsértés vétségében, mivel azt állította, hogy a város önkormányzata által meghatározott létszámcsökkentéseket az intézményvezetők úgy hajtották végre, hogy szakmailag a leggyengébbeket bocsátották el. Kizárólag az érintett személy státuszát vizsgálta és utalva a 36/1994. (VI. 24.) AB határozatra, megállapította, hogy a magánvádlók nem politikusok és nem is hivatalos személyek.⁴⁷ Tekintettel az elkövetés időpontjára (2011), ez a minősítés megfelelt az akkor irányadó joggyakorlatnak.

44 BH2000. 285.

45 BH1992. 226.

46 Veszprémi Járásbíróság 7. B. 1242/2014/6., Veszprémi Törvényszék 1. Bf. 216/2015/5. Másodfokon egyébként felmentették a vádlottakat bűncselekmény hiányára hivatkozással, tehát a tényállásszerűség szintjén zárta ki a vádlottak felelősségét, amelyet a Győri Ítéltábla a Bhar. 92/2015/4. számú ítéletével helyben hagyott. További esethez lásd: Pesti Központi Kerületi Bíróság 13. B. 33.717/2013/53.

47 Veszprémi Járásbíróság 15. B. 577/2013/23/I.

Az eljáró bíróságok gyakran kiindulópontnak tekintik az érintett személy foglalkozását, munkahelyi vagy szolgálati beosztását. Ez természetesen önmagában nem kifogásolható, hiszen ennek is jelentősége lehet az adott ügyben: iránymutatásul szolgálhat ahhoz, hogy a közlés a közügyek vitatásához tartozik-e.

A Nyíregyházi Törvényszék pontosan az érintett státuszából kiindulva – rendőr parancsnok – mentette fel a vádlottat a rágalmozás vádja alól. A vád szerint a vádlott azt írta a sértettéről, hogy „mint Jézus szintén kapcsolatba került a halakkal, de ő nem adott, hanem elfogadott, legalább tízet, valamint nem megfelelően végzi a munkáját, nem nyomoz, nem jár utána a dolgoknak.”⁴⁸ Megállapította – bár nem hivatkozva az alaphatározatokra –, hogy közhatalmat gyakorlóknak tágabb a tűrési kötelezettsége, tehát összességében az ügy alkotmányos összefüggéseit értékelte. Szintén a hivatásuknál fogva kötelezték nagyobb tűrési kötelezettségre az ügyészként, valamint polgármesterként dolgozó sértetteket, mivel hivatalos személynek minősülnek.⁴⁹

A második alaphatározat meghozatalát követően a Budapesti IV. és XV. Kerületi Bíróság egyik ítélete az alkotmányossági követelményekkel már nem volt összeegyeztethető. A bíróság bűnösnek mondta ki a polgármester foglalkozású vádlottat becsületsértés vétségében, mivel azt állította, hogy a magánvádló már nem véleményt nyilvánított, hanem rágalmozott és „nem ez a közéletnek a hangneme, és nem kell ilyen alpári módon, mosdatlan szájjal mindenfélét, hazugságokat terjeszteni”. A magánvádló a közösségi oldalon működő, közügyekkel foglalkozó csoport adminisztrátora volt. A bíróság nem vizsgálta az elhangzott kijelentés kontextusát, módját, célját sem, csupán arra vonatkozóan tett megállapítást, hogy a magánvádlót azzal a tevékenységgel, hogy ő egy olyan csoport adminisztrátora, amely közügyek vitatásával foglalkozik, nem minősül közszereplőnek, így a véleménynyilvánítás szabadságának szélesebb oltalmazása nem érvényesül.⁵⁰

További példa az ún. személyi fókusz alkalmazására az az ügy, amelynek tényállása szerint a polgármester rágalmozó tényállításokat tett a vágóhidat üzemeltető magánvádlóra, amikor a helyi temető és a sportpálya vízellátásnak megszűnése összefüggésben állt a vágóhíd tevékenységével. A bíróság kijelentette, hogy a magánvádló nem minősül közszereplőnek, így az alaphatározat vádlott javára szóló rendelkezése nem alkalmazható. Ugyanakkor közéleti vita tárgyát képezte a temető és a sportpálya vízellátásának a megszűnése, így ennek alapján az alkotmányos értékelést tévesen végezte el.⁵¹

48 Nyíregyházi Törvényszék 1. Bf. 947/2015/9.

49 Pesti Központi Kerületi Bíróság 19. B. 30.810/2015/18., Pesti Központi Kerületi Bíróság 6. B. 22.978/2016/5. Lásd még ehhez: Berettyóújfalui Járásbíróság 9. B. 190/2017/9.

50 Budapest IV. és XV. Kerületi Bíróság 1. B.-XV.784/2017/14.

51 Nyíregyházi Törvényszék 1. Bf. 574/2014/5.

Látható, hogy a bíróságok sok esetben jelenleg is kiindulóalapként tekintenek az érintett személy státuszára.

A közügyre tartozás kifejezett vizsgálata

Helyesen ismerte fel az ügy alkotmányos jellegét a Fővárosi Ítéltábla, amikor a blogbejegyzés íróját felmentette a rágalmazás vádja alól, mert a közérdekű céllal létrehozott alapítvány működésével összefüggésben észlelt visszaosságokra hívta fel a figyelmet, néhol valóban erős kritikai hangvétellel tett megjegyzések keretében. Az eljáró bíróság – hosszan idézve az alaphatározatokat és az EJEK gyakorlatát – elsődlegesen a jogi személy társadalmi szerepvállalását vizsgálta: a közhasznú jellegű főtevékenységét, a közpénzekkel gazdálkodása tényét, valamint azon körülményt, hogy az adózók juttatásait hasznosítja, így a társadalmi élet szereplőjévé vált.⁵²

Szintén felismerte és alkalmazta az alkotmányossági értékelési követelményeket a Miskolci Törvényszék, amikor az elsőfokon elítélt vádlottakat felmentette a rágalmazás, illetve becsületsértés vétsége alól. A vádlottak a nemzetközi szintén is ismert zenekar élére – a Miskolci Önkormányzat által – kinevezett igazgatót, illetve vezetőségét bírálták egy internetes portálon. A törvényszék részletes indokolását adta annak,⁵³ hogy miért is élvezi az elhangzott kijelentés a véleménynyilvánítás szabadságának szélesebb körű oltalmát. Figyelemmel a második alaphatározatban lefektetett vizsgálati szempontokra, úgy ítélte meg, hogy a cég köztudomásúan jó hírű, nemzetközi szintén is jegyzett zenekar, amely a város hírnevét is öregbíti, így a zenekar szakmai, gazdasági működése és az, hogy ki áll a zenekar élén, közérdeklődésre számot tartó kérdés.⁵⁴

Sokszor alkalmazott az az érvelés, hogy az érintett személyek önkéntessége alapozza meg a közszereplői minőséget, amely nyilvánvalóvá teszi a kijelentés közügyekhez kapcsolódását. A korábban említett ügyben, amikor is a magánvádló egy közéleti vitával foglalkozó csoport adminisztrátora volt, a másodfokú bíróság – bár felmentette a vádlottakat – arra hivatkozva állapította meg a közéleti vita jellegét az ügynek, hogy a magánvádló önkéntesen vált közszereplővé, így ennek következtében a közügyek vitatásához tartozik az ügy megítélése.⁵⁵ Végső soron helyes volt a bíróság álláspontja, azonban egyet lehet érteni Koltay

52 Fővárosi Ítéltábla 5. Bhar. 274/2015/6.

53 Ezt azért emelem ki, mivel sokszor nem derül ki az ítélet indokolásából, hogy az elhangzott megnyilvánulás miért vagy miért nem kapcsolódik a közügyek szabad vitatásához, csupán állásfoglalást találhatunk az ügydöntő határozatban (minden releváns indokolás nélkül). Lásd: Fővárosi Törvényszék 27. Bf. 8444/2017/8.

54 Miskolci Törvényszék 1. Bf. 689/2017/7.

55 Fővárosi Ítéltábla 3. Bhar. 302/2018/12.

András véleményével, miszerint az a megközelítés, hogy a közszereplés minden esetben önkéntességen alapul, téves, mert a véleménynyilvánítás szabadságát túlzottan szűkíti.⁵⁶

Ezek a bizonytalanságok abból (is) adódnak, hogy sem a közszereplésnek, sem a közügynek nincs egzaktan meghatározható fogalma. A bírósági ítéletekből is az látszik, hogy a közügy fogalmának meghatározására kísérletet sem tesznek. Erre inkább a jogirodalomban találhatunk példát.⁵⁷

Mint említettem, azokban az ítéletekben is, amelyekben vizsgálja a bíróság a közügyre tartozást, sok esetben a közszereplésből indul ki, próbálva meghatározni annak fogalmát, ami magában hordozhatja a közügyek szabad vitatásának a tényét. Ezt a logikai sorrendet követte a Kúria is, amikor kimondta, hogy vizsgálni kell: akiről szó van közéleti szereplő-e, majd ehhez képest tevékenysége közügy intézését jelenti-e.⁵⁸

Fogalmi meghatározások merültek fel abban az ügyben, amelyben a vádlott a magánvádlóra – aki korábban rendőrkapitány volt, majd a bűncselekmény elkövetése előtt bejelentette, hogy indul a polgármesteri választásokon – a rendőri tevékenységével összefüggésben azt a kijelentést tette, hogy „a rendőrség lejáratódott exe, aki egyszer vezetőként már alkalmatlannak bizonyult.” A Fonyódi Járásbíróság bűnösnek mondta ki a vádlottat rágalmazás vétségében, mivel a megnyilvánulást nem a közügyek vitatásához kapcsolódóként minősítette, ugyanis politikai értelemben vett közszereplői minőséghez a közhatalom gyakorlásának befolyásolásának lehetőségével ebben az időszakban nem rendelkezett.⁵⁹ A másodfokú bíróság helybenhagyta az ítéletet, azonban a fellebbviteli fórum közjogi oldalról közelítette meg a kérdéskört, ugyanis álláspontja szerint pusztán az a cselekménye a magánvádlónak, hogy bejelentette: indul a polgármester-választásokon nem teszi közszereplővé.⁶⁰ Az első- és másodfokú bíróság az érintett személyéből kiindulva vizsgálta a közügyi minőséget, végezetül a Kúria is hatályában fenntartotta az ítéleteket.

A felülvizsgálati tanács érvelése alapján az ún. „ügynöktörvény” fogalmi meghatározását tekintette, amelyet álláspontom szerint nem lehet általános érvényűnek elfogadni,

56 KOLTAY András: *A közügyek vitáinak szabadsága és a személyiségi jogok védelme*. Pázmány Law Working Papers 2019/4. 11.

57 Navratyil szerint olyan politikai karaktert hordozó szerepvállalás, amely politikai, illetve társadalmi kérdések eldöntésében, illetve az azt megelőző vitában történik. NAVRATYIL Zoltán: *Az emberi méltóság magánjogi szerepe és a véleménynyilvánítás szabadsága*. in: Koltay András – Török Bernát (szerk.): *Sajtószabadság és médiajog a 21. század elején* 3., CompLex, Budapest, 2016. 229.

58 Kúria Bfv. III. 1.414/2017/7.

59 Fonyódi Járásbíróság 9. B. 153/2016/4/I.

60 Kaposvári Törvényszék 1. Bf. 4/2017/6/I.

legfeljebb orientációs pontként szolgálhat.⁶¹ A Kúria végzésében kifejtette, hogy eleve nem lehet közéleti szereplő, aki még, illetve már nem az, mivel ezen minőség megszűnése után az érintett személy nem rendelkezik élete végéig szélesebb körű tűrési kötelezettséggel.⁶² Álláspontom szerint – alkalmazva a 13/2014. (IV. 18.) AB határozatban lefektetett elveket – a közügyek vitatásába tartozó álláspontot tükröz a sérelmezett kijelentés (az érintett személy korábbi státusza, valamint polgármester-jelölti minősége alapján). Éppen ezért az érintett személy minőségéből fakadó vizsgálódási kiindulópont a véleménynyilvánítás szabadságának – alkotmányosan nem megengedhető – korlátozásához vezetett.

Megjegyzem, ismert olyan alkotmánybíróági határozat, amelyből az olvasható ki, hogy a közügy és közszereplői minőség kvázi „konjunktív” feltételek, amely azért nem tartható, mivel indokolatlanul szűkíti a vélemény szabadság határát.⁶³

Összességében kijelenthető, hogy nem lehet egyértelműen állást foglalni abban a tekintetben, hogy kizárólag a közügyre tartozás vizsgálatával el lehet-e dönteni az első alkotmányos értékelési szempontot, ugyanis az érintett személy minősége is meghatározó jelentőségű lehet, amely szinte mindig – legfeljebb részletes indokolás nélkül – értékelést nyer az ügyekben. Azonban a bíróságok sok esetben ezt tekintik – tévesen – kiinduló alapnak, amely végső soron téves megállapításokhoz vezet. Így az a konklúzió adódik, hogy az érintett személy minősége tényleges értékelést kell nyerjen, azonban nem elsődlegesen, hanem a közügyek vitájához tartozás vizsgálatánál, ugyanis a közszereplés az alkotmányjogi mérlegelésen belüli egyik szempont lehet, amely fontos, de nem perdöntő.⁶⁴ Tulajdonképpen erre az álláspontra helyezkedik Török Bernát is, mivel véleménye szerint nem lehet

61 2003. évi III. törvény 1. § (2) bekezdés 13. pontja szerint – törvény alkalmazásában – közszereplő az a személy, aki közhatalmat gyakorol, gyakorolt vagy közhatalom gyakorlásával járó tisztségre jelölték, illetve, aki a politikai közvéleményt feladatszerűen alakítja vagy alakította. Lásd még ehhez: Kúria Bfv. III. 1519/2015/7. 62 Kúria Bfv. III. 1.414/2017/7.

63 3145/2018. (V. 7.) AB határozat [41]-[42], ABH 2018. 745, 750-752. Ezen határozat részletes bemutatására lásd: KOLTAY A.: *A közügyek vitáinak szabadsága és a személyiségi jogok védelme*. i. m. 10–12.

64 Vö: Schanda Balázs 3145/2018. (V. 7.) AB határozathoz fűzött párhuzamos indokolása. 3145/2018. (V. 7.) AB határozat, ABH 2018, 745, 760-761. Ez a helyzet állt elő akkor, amikor a Nyíregyházi Járásbíróság, valamint a Nyíregyházi Törvényszék kizárólag az érintett személy minőségét vizsgálta a büntetőügyben. Az Alkotmánybíróság az alapügyben eljáró bíróságok ítéletét – arra hivatkozva, hogy a közügyekre tartozást kell vizsgálni – megsemmisítette. Lásd ehhez: 3236/2018. (VII. 9.) AB határozat, ABH 2018. 1238. Megjegyezhető, hogy ismert az Alkotmánybíróság gyakorlatában olyan – a 13/2014. (IV. 18.) AB határozat meghozatalát követően született – döntés is, amely e követelményrendszert nem vette figyelembe, és az alapjogi kérdést a közügyekben való megszólalás vizsgálata helyett a közszereplői minőség hiánya alapján döntötte el. Lásd 1/2015. (I. 16.) AB határozat, különösen Paczolay Péter alkotmánybíró párhuzamos indokolása [65]-[72]. ABH 2015, 76, 78.

egzaktan meghatározni a közügy fogalmát, hanem csakis átfogó, finomhangolt értékelés után hozható döntés, amely sok tényezőtől függ, például az érintett személy státuszától.⁶⁵ Ugyanígy foglalt állást az a kúriai határozat is, amely kimondta: abban a kérdésben, hogy az érintett személy közszereplőnek minősül-e, egyértelműen állást kell foglalni, mivel ez tény- és nem jogkérdés.⁶⁶

A tényállítás – értékítélet elhatárolása mint második vizsgálati lépés

Minősítési anomáliák az ítélezési gyakorlatban

Abban egységes a jogalkalmazói gyakorlat, hogy a tény-értékítélet fő elhatárolási szempontja a bizonyíthatóság kérdéskörében keresendő. Röviden megfogalmazva: a tényállítás valóságtartalma bizonyítható, míg az értékítélete nem.⁶⁷

Angyal Pál megfogalmazásában a tény a múltban létezett vagy jelenben létező, az érzelmi észrehevés lehetőségének körébe eső jelenség, tehát nemcsak cselekmény, hanem minden külvilági változás, érzékelhető állapot, vagyis az objektív valóság tudati visszatükröződése.⁶⁸ Tulajdonképpen ez a definíció nyert igazolást a joggyakorlatban is, amely számos bírósági határozatban visszaköszön.⁶⁹ Az értékítélet ezzel szemben szubjektív motívumot tartalmaz, amely a sértett megítélésére vonatkozik. Elsődlegesen mindig a tényállítást kell vizsgálni, ugyanis a becsületsértés a rágalalmazáshoz képest szubszidiárius bűncselekmény.⁷⁰

Az első alaphatározatból az olvasható ki, hogy az Alkotmánybíróság által lefektetett alkotmányos értékelési követelményeket a bíróságoknak a jogellenesség szintjén kell vizsgálni. A második alaphatározat azonban már a tényállásszerűség szintjén megköveteli, hogy a tényállítás és értékítélet elhatárolásából adódó minősítés összhangban álljon a véleménynyilvánítás szabadságával.⁷¹ Az első alaphatározat alapján a Kúria BH2013. 204. alatt

65 Vö. TÖRÖK Bernát: *A közügyek vitájának körvonalai a véleménysszabadság magyar doktrínájában*. in Koltay András – Török Bernát (szerk.): *Sajtószabadság és médiajog a 21. század elején* 4., Wolters Kluwer, Budapest, 2017. 447.

66 Kúria Bfv. III. 1.078/2012/5.

67 Ez a második alaphatározatnak a fő elhatárolási szempontja. Ennek eldöntése azonban a közügyeket nem érintő vélemények esetében is döntő jelentőségű. További szempont, amit figyelembe kell venni – hasonlóan a közügyre tartozás vizsgálatánál – a közlés módja, kontextusa, célja. Tehát az elhangzott kijelentést teljes szövegkontextusában kell értelmezni. 13/2014. (IV. 18.) AB határozat [41], ABH 2014. 588, 597.

68 ANGAL P.: *A becsület védelméről szóló 1914:XLI. T.-cikk*. i. m. 16.

69 BH1994. 171., BH2009. 135.

70 Megjegyzem, becsületsértés elkövethető tényállítással is abban az esetben, ha a rágalalmazás tényállásánál előírt szituációs elem, a más előtti elkövetés nem valósul meg.

71 Mindebből következően a rágalalmazás bűncselekményének törvényi tényállásában írt „tényt állít vagy hírszél, vagy ilyen tényre közvetlenül utaló kifejezést használ” fordulatait kizárólag az Alaptörvény IX. cikk (1) bekezdéséből fakadó követelményekkel összhangban lehet értelmezni. 13/2014. (IV. 18.) AB határozat

közzétett eseti döntésében állást foglalt a tekintetben, hogy az alaphatározat értelmezési elveit a jogellenesség szintjén kell vizsgálni, mivel a ratio decidendije szerint „rágalmazás tekintetében a tényállítás [...] megvalósulása szempontjából az adott megnyilatkozás önmagában, nem pedig alapjogi viszonyban vizsgálendő.” Ezt az állásfoglalását a legfőbb bírói fórum a második alaphatározat után is megerősítette.⁷²

Bár a tény fogalmát a bírói gyakorlat következetesen használja és alkalmazza, azonban egységes bírói gyakorlatról mégsem beszélhetünk. Ezt táblázatos formában az alábbiakban mutatom be.

1. „örökbe fogadott zabi, lelenc pulya, cigány, zabi gyerek”⁷³

Kisvárdai Járásbíróság	tényállítás	nem tartalmaz indokolást
Nyíregyházi Törvényszék	értékkitélet	nyelvtanilag kétségtelenül tényállításként értékelhetők, de magatartásra vonatkozó konkrét utalás hiányában nem alapozzák meg a tényállítás megállapítását
Debreceni Ítélőtábla	értékkitélet	nem tartalmaz indokolást

2. „ez a rendszerváltás előtti Romániában, a Securitate ölelésében szocializálódott ember”⁷⁴

Nyíregyházi Járásbíróság	értékkitélet	a vádlott ezen kijelentése a nyelvtani szabályok szerint tényállítás, azonban a tény valóságtartalmát 2017-ben már nem lehet ellenőrizni
Nyíregyházi Törvényszék	tényre közvetlenül utaló kifejezés	romániai rendszerváltás előtt kapcsolatban állt a Securitate-val, így a mondat egész kontextusában is csak erre utalhat a vitatott szöveg köznapí értelmezése szerint*
Kúria	értékkitélet	a terhelti közlés önmagában csupán korszakmegjelölés, s pusztán azt jelenti, hogy a pótmagánvádló a rendszerváltás előtti Romániában szocializálódott, amit átfont, meghatározott a Securitate működése

* Érdekes ez az indokolás a tekintetben, hogy párhuzamba vonható Ungváry Krisztián perével. Bárányos Bernadett foglalja össze Küris bíró Ungváry ügyéhez csatolt különvéleményét, amiben felhívja a figyelmet arra, hogy jelentőséget kell tulajdonítani annak, hogy

[42], ABH 2014, 588, 597.

72 EBH 2015. B. 29.

73 Kisvárdai Járásbíróság 10. B. 444/2014/12., Nyíregyházi Törvényszék 1. Bf. 184/2016/5., Debreceni Ítélőtábla Bhar. I. 747/2016/3.

74 Nyíregyházi Járásbíróság, 15. B. 429/2017/10., Nyíregyházi Törvényszék 3. Bf. 890/2017/4., Kúria Bfv. III. 1.361/2018/8.

az adott szöveget az átlagolvasó miként értelmezi, ezáltal is segítve a tényállítás-értékképlet elhatárolását.⁷⁵

3. „nem egy helyről kellett elmenniük, nem egy házat hagytak cserben, alaposan lenullázva, sőt mínuszba tolva a tevékenységükkel”⁷⁶

Budapesti IV. és XV. Kerületi Bíróság	tényállítás	nem tartalmaz indokolást
Fővárosi Törvényszék	tényállítás	a magánvádló múltbeli tevékenységére határozottan utaló tényállítás
Fővárosi Ítélőtábla	értékképlet	a közlés alapja nem egyedileg körülhatárolt esemény, hanem általánosítást jelenít meg, ami egyben azt is jelenti, hogy a tényállítási mondanivaló nem tartalmaz konkrétságra való visszavezethetőséget

4. „Pénzmosások vannak, kínai ügyfelek vannak, hát nagyon gáz egy bank, nagyon gáz egy bank.”⁷⁷

Pesti Központi Kerületi Bíróság	tényállítás	bűncselekményre történő utalás, amely a bíróság álláspontja szerint nem értelmezhető általános kifejezésnek
Fővárosi Törvényszék	értékképlet	visszahelyezve az eredeti szövegkörnyezetbe, nem tartalmaz konkrétumot, amiből jogellenes magatartásra lehet következtetni, ezt erősíti, hogy egy negatív kijelentéssel zárta le a mondatot, mégpedig azzal, hogy nagyon gáz egy bank
Fővárosi Ítélőtábla	értékképlet	valóságos ténybeli tartalom nem állt mögötte, így általánosságban használt kifejezések voltak

75 Vö.: BÁRÁNYOS Bernadett: „Tények és értékképletek a rágalmozási eljárásokban” in Polt Péter [et. al]: Ünnepi kötet Györgyi Kálmán 75. születésnapja alkalmából. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2016. 32–33. Az Ungváry ügy elemzéséhez lásd: KOLTAY András: *Ungváry Krisztián pereit Magyarországon és Strasbourghban*. In *Medias Res*, 2014/1. 129–145.

76 Budapesti IV. és XVI. Kerületi Bíróság 1. B. IV.1019/2017/11., Fővárosi Törvényszék 20. Bf. 6844/2018/5., Fővárosi Ítélőtábla 3. Bhar. 296/2018/9.

77 Pesti Központi Kerületi Bíróság 14. B. 13.701/2017/8., Fővárosi Törvényszék 24. Bf. 9895/2018/25., Fővárosi Ítélőtábla 4. Bhar. 175/2019/4.

5. A vádlottak elfogadhatatlannak tartják az ügynök múlttal rendelkező személyes esetében a közéleti szerepvállalást, amelyre utalást tettek, hogy körvonalazódni látszik – egy internetes cikk alapján –, hogy ki volt ügynök a(z) [...] országgyűlési képviselők között. „Feltettük a kérdést: magánvádoló nyilatkozzék arról, hogy együttműködött-e az állambiztonsági szolgálatokkal? Legyen tiszta a közélet! Nemcsak (település neve)-n, hanem Hazánkban is!”⁷⁸

Kecskeméti Járásbíróság	tényállítás	bár kérdésfeltevés formájában, de azt állították, hogy a magánvádoló ügynökmúlttal rendelkezett, vagyis együttműködött az állambiztonsági szolgálatokkal
Kecskeméti Törvényszék	(politikai) vélemény	A vádlottak maguk sem tudtak egyértelműen állást foglalni a szóban forgó ügynök múlttal kapcsolatos kérdéskörben, így a kérdésfeltevés egy politikai vélemény volt egy lehetőség fennállására vonatkozóan, mely az adott tárgykörben, helyen, időben és körülmények között a vélemény-nyilvánítás erősebb oltalmát élvező közügyeket érintő vita körébe vonható. **
Szegedi Ítéltábla	tényállítás	a magánvádoló már konkrétan azonosítva lett azzal a személlyel, aki „besúgó” volt, így tehát ez esetben megvalósult a becsület csorbítására alkalmas tény állítása

** Itt tulajdonképpen a törvényszék a tényállítás-értékképlet közti különbséget alapjogi szinten vizsgálta, szembe menve a Kúria BH2013. 204. szám alatt közzétett eseti döntésével.

A fentiekre figyelemmel szükséges rögzíteni: a rágalmozó tényállítás az objektív valóság hitelével mutatkozik, míg a becsületsértő kijelentésnek rendszerint nincs konkrét tartalma, tehát „ehhez képest alapvető különbség van a között, hogy az elkövető a tényállításával a hallgató jövőbeni értékképletére apellál, avagy a között, hogy eleve értékképletet mond. Előbbi a hallgatót meg akarja győzni saját igazáról, utóbbi viszont már készen szállítja a saját álláspontját, értékképletét. A rágalmozó tényállítás alapján a hallgató tud értékképletet alkotni a sértettéről, azon egyszerű oknál fogva, mivel a tények meggyőző ereje nagyobb.”⁷⁹

⁷⁸ Kecskeméti Járásbíróság 13. B. 203/2017/10., Kecskeméti Törvényszék 3. Bf. 307/2017/4., Szegedi Ítéltábla Bhar. III. 423/2018/8.

⁷⁹ Kúria Bfv. III. 51/2019/5.

A tényalapú értékítélet alkalmazásának nehézségei

A tényalapú értékítéletek kategóriáját tulajdonképpen az EJEB dolgozta ki abból a célból, hogy a tényállítás-értékítélet közti különbségtételt megkönnyítse.⁸⁰ A tényalapú értékítélet az anyagi büntetőjogi értékelés alapján a becsületsértés diszpozíciójába illeszkedik.⁸¹ Ennek következtében valóság bizonyításának tárgya nem lehet.⁸²

A magyar alkotmánybírósági gyakorlatban e kategória eddig kifejezetten nem jelent meg. A bírósági ítéletekben is csak kivételesen található arra utalás, hogy ezt a fogalmat felismerték és alkalmazták volna a konkrét ügyben. Így a Kaposvári Törvényszék tényállítással vegyes véleménynyilvánításnak,⁸³ míg a Nyíregyházi Törvényszék tényállítást is magába foglaló értékítéletnek⁸⁴ nevezi ezt a kategóriát. Azonban mindkét döntés álláspontom szerint dogmatikailag téves következtetésre jut, ha egyébként elfogadjuk azt, hogy az említett bíróságok tényalapú értékítéletnek minősítették az inkriminált kijelentéseket. Az eljáró bíróságok a vád szerinti kijelentésekkel összefüggésben ugyanis rágalmozást állapítottak meg, és mindkét esetben vizsgálták az eljárásban állított tények valóságát.

Találhatunk azonban pontos minősítést is a joggyakorlatban. Így helytállóan értékelte a Nyíregyházi Törvényszék a magánvádló (akit a vádlott méltatlannak tart az iskolaigazgatói poszt betöltésére) feljegyzéséről – látszólag – azt állító vádlotti kijelentést értékítéletnek, hogy a kért beruházás 100 milliós nagyságrendű, ugyanis a vádlott ezzel a kijelentéssel a magánvádló igényét teljesíthetetlennek, irreálisnak minősítette, ezen keresztül pedig a magánvádló személyére tett rosszalló értékítéletet fogalmazott meg, ami valóság bizonyításának tárgya nem lehet.⁸⁵

Álláspontom szerint szintén tényalapú értékítélet hangzott el – a táblázatban is feltüntetésre került – abban az ügyben, amelyben a vádlott a sértettet a rendszerváltás előtti Romániában, a Securitate ölelésében szocializálódott embernek minősítette. A Kúria – helyes – okfejtése szerint ez nem tényállítás, hanem értékítélet.⁸⁶

80 Lásd pl.: Jerusalem v. Austria, (no.), Judgement of 27 February 2001, no. 26958/95., Karsai v. Hungary, (no.) Judgement of 1 December 2009, no. 5380/07., Ungváry and Irodalom Kft. v. Hungary, (no.), Judgement of 3 December 2013, no. 64520/10.

81 SZOMORA Zs: *Alkotmány és anyagi büntetőjog. A büntetőjog-alkalmazás alkotmányosságának egyes kérdései.* i. m. 89.

82 BH2020. 196., BH1994. 356.

83 Kaposvári Törvényszék 1. Bf. 4/2017/6/I.

84 Nyíregyházi Törvényszék 1. Bf. 646/2014/5.

85 Nyíregyházi Törvényszék 1. Bf. 686/2018/6.

86 Kúria Bfv. III. 1.361/2018/8.

Szintén megfelelő következtetésre jutott a Kúria, amikor a „tetézni a bectelenséget csalással, a pofátlanság teteje, mi ez, ha nem csalás. Ez az emberek semmibe vevése, mert maga megmaradt a sirkődöntögető pótmagánvádló szintjén, akkor párttitkár édesanyjával a háta mögött, ma mint pártkatona, azt hiszi azt tehet amit akar.” megnyilvánulást a terhelt korábbi – a buszbaleset elleplezésére vonatkozó – tényállításából fakadó ismételt értékítéletének minősítette.⁸⁷

Mindezekből kitűnik, hogy indokolt lenne az Alkotmánybíróságnak is foglalkoznia a tényalapú értékítéletek kategóriájával és beemelni azt a gyakorlatába.

A véleménynyilvánítási szabadság határa átlépésének vizsgálata

Az alkotmányos értékelési teszt első két vizsgálati lépcsőjét követően kell abban a kérdésben állást foglalni, hogy a vádlott átlépte-e a véleménynyilvánítási szabadság határát. Az első alaphatározat a jogellenesség szintjén követelte meg az alkotmányos teszt elvégzését, amit a Kúria a korábban már említett eseti döntésében megerősített, és a második alaphatározat után is fenntartott. Ennek hangsúlyozását azért tartom fontosnak, ugyanis a Kúria következetesen kiemeli, hogy a büntetőjog a tényállásszerűségből indul ki, aminek vizsgálata megelőzi a jogellenesség tesztjét. Ha tényállásszerű és büntetőjog-ellenes a cselekmény, akkor kell vizsgálni a büntethetőséget kizáró ok fennálltát, vagyis a valóság bizonyításának intézményét.

Így elsődlegesen az objektív tényállási elemek megvalósulását kell az eljáró bíróságoknak elemezniük: az elkövetési magatartásokat, a becsület csorbítására való alkalmasságot, valamint a szituációs elemek megvalósulását. Ezen objektív tényállási elemek megvalósulásának vizsgálatakor az alkotmányos tesztet nem kell elvégezni, hanem csak a következő szinten, a jogellenesség síkján. A probléma ott adódik, ahol az eljáró bíróságok a tényállásszerűség körében alkalmazzák az alkotmányos értékelési követelményeket, ami leginkább a becsület csorbítására alkalmasságnál merül fel.

A vizsgált ügyek között található olyan ítélet, amelyben a bíróság az alkotmányos értékelési követelményeket a tényállásszerűség szintjén végezte el. A Pesti Központi Kerületi Bíróság a vádlott azon kijelentését, hogy a sértett ügyészt „cionista törpének, kiemelten vezető beosztású kerti törpének” nevezte, valamint a koncepció eljárásra való utalását, és hogy a sértett a diplomáját a Tel-Aviv-i nagybani piacon cserélte egy köszvényes kóser libáért, helyesen értékítéletnek minősítette. Ezt követően kijelentette, hogy a bíróságnak a tényállásszerűséget kell vizsgálnia, azaz azt, hogy a kifejezése objektíve alkalmasak-e a

87 Kúria Bfv. III. 51/2019/5.

sértett becsületének csorbítására. Ennél az okfejtésnél hivatkozik az első- és a második alkotmánybíróági alaphatározatra, valamint az abban foglalt alkotmányos elvekre, miszerint a sértettnek tágabb a tűrési kötelezettsége, azonban a sérelmezett kijelentések a véleménynyilvánítás szabadságának határát átlépték.⁸⁸

A másodfokon eljáró Fővárosi Törvényszék felmentette a vádlottat, mivel alkalmazta az első alaphatározatban lefektetett büntethetőséget kizáró okot.⁸⁹ A döntés indokolása azonban kifogásolható, mivel – figyelemmel az elkövetés időpontjára (2014) – a törvényszék nem alkalmazta az Alaptörvény negyedik módosítása után keletkezett alaphatározatot és abban foglalt értékelési elveket.

A harmadfokú bíróság bűnösnek mondta ki a vádlottat becsületsértés vétségében, mivel álláspontja szerint a sérelmezett kijelentések olyan hangvételűek voltak, amelyeket már a hivatalos személyként eljáró ügyész sem köteles eltűrni.⁹⁰ A harmadfokú tanács kifejtette, hogy az ügyészt a „Hupipék Törpikékhez” hasonlítani tartalmilag az ügyész kvalitásának, foglalkozásának lekicsinylését jelenti. Valójában a második alaphatározat alapján lefektetett mércével mérve az emberi méltóság korlátozhatatlan aspektusának sérelmét kellett volna vizsgálni, tehát hogy az emberi státusz nyilvánvaló és súlyos becsmérlésében öltött-e testet.⁹¹

Szintén a tényállásszerűség körében mérlegelte a bíróság az alapjogi kollíziót akkor, amikor a vádlott a sértettre a következő kijelentést tette: „alpári módon, mosdatlan szájjal mindenfélét, hazugságokat terjeszt.” A másodfokon eljáró Fővárosi Törvényszék a becsület csorbítására való alkalmasság vizsgálatakor – kizárólag – az első alaphatározatra utalt.⁹² A Fővárosi Ítéltábla eltérő álláspontra helyezkedett, és objektíve becsületsértőnek mondta ki az inkriminált kijelentéseket, azonban álláspontja szerint – a jogellenesség szintjén elvégezve a mérlegelést – azok a gyalázkodás szintjét nem érték el, így bűncselekmény nem valósult meg.⁹³ Hasonlóan az előbb említett esethez, a Miskolci Törvényszék is a becsület csorbítására alkalmasság vizsgálatánál hivatkozott a második alaphatározatban lefektetett szigorúbb mércére.⁹⁴

88 Pesti Központi Kerületi Bíróság 19. B. 30.810/2015/18.

89 Fővárosi Törvényszék 23. Bf. 6859/2016/8.

90 Fővárosi Ítéltábla 12. Bhar. 362/2016/8.

91 13/2014. (IV. 18.) AB határozat [40], ABH 2014. 588, 596.

92 Fővárosi Törvényszék 21. Bf. 7967/2018/6.

93 Fővárosi Ítéltábla 3. Bhar. 302/2018/12.

94 Miskolci Törvényszék 1. Bf. 689/2017/7.

Sajnálatos módon található a Kúria gyakorlatában is e megközelítést képviselő határozat. A Kúria szerint a „a bírói jogalkalmazásra vonatkozó külső – így az Alkotmánybíróság vagy nemzetközi bíróság általi – elvárásra odafigyelés pedig valójában azt jelenti, hogy a becsületcsorbításra alkalmasság kapcsán vizsgálni kell, hogy milyen körülmények között történt a felrótt magatartás (így kerülhet szóba a közügyek intézése).”⁹⁵

Az elemzés tárgyává tett határozatok többsége azonban a jogellenesség szintjére tereli az alapjogi vizsgálódást., utalva a tágabb tűrési kötelezettségre, a „rágalmazási küszöbre” vagy egyéb jogellenességet kizáró okra.⁹⁶ Utóbbi kategóriába tartozik, ha az inkriminált kifejezés hatósági eljárásban, az ügy tárgyával, az abban érintett személlyel összefüggésben hangzott el,⁹⁷ valamint, ha a vád tárgyává tett megnyilvánulásra előre bejelentett és a gyülekezési jog hatálya alá tartozó rendezvényen került sor,⁹⁸ továbbá az ügyvédi tevékenység során az ügyféltől származó – becsület csorbítására egyébként alkalmas – információ, mivel az ügyvédi szerep tartalmából következően alkotmányosan nem büntethető.⁹⁹

Ebbe a körbe sorolom azokat az ítéleteket is, amelyek a büntetőjog ultima ratio jellegére (is) hivatkozva mentik fel a vádlottat, amely álláspontom szerint téves megközelítés eredménye. Így a Veszprémi Törvényszék ítéletében kifejtette, hogy a „vádlottnak „ő” a város egyik legnagyobb ellenségének neveztem” kijelentés jogellenesség hiányában – a büntetőjog ultima ratio szerepéből levezethetően – nem bűncselekmény”. A Fővárosi Törvényszék ítéletében pedig az alábbi következtetésre jutott: „ki kell emelni azt az alapvető elvet, miszerint a büntetőjogot csak akkor lehet alkalmazni, ha azon kívül más, enyhébb eszközök nem vehetők igénybe, vagy eredménytelenek lennének.”¹⁰⁰ A büntetőjog ultima ratio jellege azt jelenti, hogy a büntetőjog végső eszközként vehető igénybe és csak akkor, ha szükséges. Ez a princípium azonban nem a jogalkalmazót, hanem – egyetértve Bárányos Bernadettel – a jogalkotót köti, mivel a jogalkalmazónak nem feladata a jogvédelem meghatározása, hanem a törvényi tényállásokra kell szubszumálnia az életbeli eseményeket, amely alapján

95 Kúria Bfv. III. 1.3631/2018/8.

96 Nyíregyházi Törvényszék 1. Bf. 574/2014/5., Kúria Bfv. III. 535/2016/10., Fővárosi Törvényszék 20. Bf. 11949/2014/6., Fővárosi Ítéltábla 5. Bhar. 274/2015/6., Kaposvári Törvényszék 1. Bf. 4/2017/6/I., Nyíregyházi Járásbíróság 38. B. 1037/2011/86., Nyíregyházi Törvényszék 1. Bf. 646/2014/5., Győri Ítéltábla Bhar. 92/2015/4., Fővárosi Ítéltábla 3. Bhar. 296/2018/9., Kecskeméti Járásbíróság 13. B. 203/2017/10., Szegedi Ítéltábla Bhar. III. 423/2018/8.

97 Veszprémi Törvényszék 2. Bf. 99/2016/13.

98 Fővárosi Törvényszék 20. Bf. I. 6036/2015/15., Fővárosi Ítéltábla 5. Bhar. 80/2016/13.

99 Szekszárdi Törvényszék 8. Bf. 77/2018/8., Pécsi Ítéltábla Bhar. II. 55/2018/4.

100 Veszprémi Törvényszék Bf. 525/2017/5., valamint Fővárosi Törvényszék 21. Bf. 7967/2018/6. Lásd még ehhez: Fővárosi Törvényszék 20. Bf. 11949/2014/6.

döntenie kell.¹⁰¹ Ennek megfelelően elsődleges jelentése, hogy a jogalkotó egy cselekményt végső eszközként kriminalizáljon és arányosak legyenek a jogkövetkezmények. Ez olvasható ki a vonatkozó alkotmánybíróági határozatokból is.¹⁰²

A „rágalmazási gondatlanság”, valamint az explicit korlátra történő hivatkozás

A rágalmazási ügyekkel kapcsolatban az első alkotmánybíróági alaphatározat fogalmazta meg a „rágalmazási gondatlanságot.”¹⁰³ Ez egy rendszeridegen bűnösségi alakzatot jelentett, hiszen a rágalmazás tényállását kizárólag szándékosan lehet elkövetni. Bár a szakirodalom bírálta bevezetését, a joggyakorlat átvette és következetesen alkalmazta azokban az ügyekben, amelyekben a politikai élet szereplőit érintették az elhangzott kijelentések.¹⁰⁴ A „rágalmazási gondatlanságot” sajnálatos módon a második alaphatározat is megtartotta.¹⁰⁵

A vizsgált határozatokról elmondható, hogy számos esetben a judikatúra továbbra is alkalmazza ezen bűnösségi konstrukciót.¹⁰⁶

Hosszú ideig kellett várni míg az Alkotmánybíróság is felismerte, hogy nem tartható tovább fent ez az alkotmányos értékelési követelmény. Az AB eljárását megalapozó ügyben az eljáró bíróságok megismételt eljárásban a vádlottat bűnösnek mondták ki rágalmazás vétségében, mivel a választási kampányban egy választási füzetben jelentetett meg a magánvádlóra – aki hivatalban lévő polgármester volt – becsület csorbítására alkalmas kifejezéseket. Az első- és másodfokú bíróság is arra az álláspontra helyezkedett, hogy a vádlott

101 BÁRÁNYOS B.: *A magánvádas eljárással kapcsolatos bírósági gyakorlat újabb tendenciáiról, különös tekintettel a rágalmazási ügyekre.* i. m. 461.

102 Ennek részletes elemzéséhez lásd: GARZULY Éva: *A büntetőjog mint ultima ratio az egyes alkotmánybíróági határozatok tükrében.* Büntetőjogi Szemle, 2015/1-2. 42–49.

103 [...] csak akkor büntethető, ha a becsület csorbítására alkalmas tény állító, híresztelő, illetve ilyen tényre közvetlenül utaló személy tudta, hogy a közlése lényegét tekintve valótlan vagy azért nem tudott annak valótlanúságáról, mert a hivatása vagy foglalkozása alapján reá irányadó szabályok szerint - az adott állítás tárgyára, a közlés eszközére és címzettjeire tekintettel - elvárható figyelmet vagy körültekintést elmulasztotta. 36/1994. (VI. 24.) AB határozat [3], ABH 1994. 219.

104 SZOMORA Zs: *Az alkotmányos követelmények hivatkozási tipológiája a becsületsértési és rágalmazási ügyekben hozott büntetőítéletekben.* i. m. 473.

105 [...] míg a hamis tény állításával vagy híresztelésével szemben már csak akkor véd, ha a híresztelő nem tudott a hamisságról és a foglalkozása által megkívánt körültekintést sem mulasztotta el. 13/2014. (IV. 18.) AB határozat [41], ABH 2014. 588, 597.

106 Fővárosi Ítéltábla 3. Bhar. 312/2015/4., Nyíregyházi Törvényszék 1. Bf. 574/2014/5., Nyíregyházi Törvényszék 1. Bf. 646/2014/5. Eltérő álláspontok is voltak korábban, ugyanis található olyan határozat is, amelyben nem alkalmazta a bíróság az alkotmányos követelményt. Lásd: BH2011. 186., EBH2005. 1289.

tisztában volt az állított tényekkel, így „jóhiszeműsége” nem igazolható.¹⁰⁷ A Kúria hatályában fenntartotta az ítéleteket, amellyel szemben az indítványozó alkotmányjogi panasszal fordult az Alkotmánybírósághoz.

A testület ugyan a panaszt elutasította, azonban döntésének indokolásában fontos megállapítást tett: „különös jelentőséget tulajdonított annak, hogy a jogalkotó a hatályos Btk.-ban sem rendeli büntetni a rágalmazás bűncselekmény gondatlan alakzatát. [...] A rágalmazás gondatlansággal is megvalósítható alakzatához kapcsolódó alkotmányos elvárás a továbbiakban nem tartható fenn.”¹⁰⁸

Egy másik büntetőügyben a bíróságok bűnösnek mondták ki a vádlottat társtetteségben elkövetett rágalmazás vétségében, ugyanis újságíróként cikket jelentetett meg a védőnőként dolgozó magánvádlóról „Nem a gólya viszi” főcímmel, valamint „Nehéz sorsú anyáktól veszik el újszülöttjeitek, mondvacsinált indokokra hivatkozva – figyeltek fel a jogvédők a terjedő gyámügyi gyakorlatra” alcímmel. Ebben a védőnőről hangzott el olyan állítás, hogy elég egy jelzése és annak nyomán a gyámügy határozata ahhoz, hogy a szülők ne vihessék haza gyermeküket a kórházból. A másodfokon eljáró Miskolci Törvényszék helybenhagyta az elsőfokú bíróság bűnösséget megállapító határozatát arra hivatkozva, hogy – utalva az első és második alaphatározatban lefektetett alkotmányos követelményekre – a cikket író indítványozó megsértette az újságírói etikai kódex szabályait, mivel az állításainak valóságtartalmáról nem győződött meg.¹⁰⁹ A Kúria mindkét terhelt tekintetében hatályában fenntartotta az ítéleteket.¹¹⁰ Az indítványozó alkotmányjogi panaszát az Alkotmánybíróság elutasította, ugyanis a testület álláspontja szerint az alapügyben eljáró bíróságok levonták a releváns alapjogi összefüggéseket. A határozat azonban nem következetes, ugyanis az Alkotmánybíróság kimondja, hogy olyan tényállításokkal szemben, amelyek igazságtartalma nem igazolható, az Alaptörvény IX. cikk (1) bekezdésében deklarált véleménynyilvánítás szabadsága nem véd – kivéve, ha a valótlan tény állító személy nem tudott a tény hamiságáról és e körben a kellő körültekint sem mulasztotta el.¹¹¹

Érdeemes lenne végérvényesen kimondania az AB-nak, hogy ez az alkotmányos követelmény nem alkalmazható.

107 Siófoki Városi Bíróság 4. B. 113/2012/14., Kaposvári Törvényszék 1. Bf. 615/2012/8., Kúria Bfv. I. 1222/2013/4.

108 3328/2017. (XII. 8.) AB határozat [68], ABH 2017. 1942, 1950.

109 Miskolci Törvényszék Bf. 273/2017/9. Az elsőfokú ítélethez lásd: Tiszaújvárosi Járásbíróság B. 51/2016/23.

110 Kúria Bfv. 1561/2018/8.

111 3357/2019. (XII. 16.) AB határozat [36], ABH 2019. 2351, 2357.

Ami a becsületsértéses ügyeket illeti, a bíróságok a gyalázkodási küszöböt továbbra is alkalmazzák.¹¹² Bár az Alaptörvény IX. cikk (4) bekezdése tényleges korlátként állította fel az emberi méltóságot, a bíróságok csak kivételesen hivatkozzák az alaptörvényi rendelkezést.¹¹³ Ennek indoka Szomora Zsolt álláspontja szerint, hogy az Alaptörvény explicit korlátja a gyalázkodási mérce fenntartását, valamint annak alkotmányos legitimálását tette lehetővé.¹¹⁴ Véleményem szerint a korlátozhatatlan aspektus sérelmét, amelyet a második alaphatározat megkövetel, a bírói gyakorlat szintén a gyalázkodási küszöbvel azonosítja.

A probléma ott adódik, hogy az Alaptörvény IX. cikk (4) bekezdése hatályos szövegéből fakadó korlátozás az elkövető számára összességében kedvezőtlenebb szabályozást eredményez, mint a korábbi joghelyzet. E körülmény értelemszerűen felveti két alaptörvényi – közelebbről alapjogi – rendelkezés, a nullum crimen sine lege elv [XXVIII. cikk (4) bekezdés] és a véleménynyilvánítási szabadság korlátja [IX. cikk (4) bekezdés] közötti viszonyulás kérdését, ugyanis találhatók olyan határozatok, amelyeknél az elkövetés időpontja 2013. április 1. előtti, de az elbírálás idején már hatályban volt az explicit korlátot kimondó rendelkezés.

Az Alaptörvény IX. cikk (4) bekezdése szerinti korlát érvényesülése a nullum crimen sine lege praevia követelmény fényében

A nullum crimen sine lege praevia alkotmányos követelmény szerint a büntetőjogi felelősség kérdésében való állásfoglalás során az elkövetéskor hatályban lévő törvényi rendelkezéseket kell alkalmazni, és az elbíráláskori törvény visszamenőleges hatályú alkalmazása csak az elkövető javára történhet.¹¹⁵ Így ezen alkotmányos elvárás voltaképpen az egyént védi az önkényes jogalkalmazással szemben.¹¹⁶

A nullum crimen sine lege elvét az Alaptörvény XXVIII. cikk (4) bekezdése deklarálja. A Btk. mind a törvényesség elvénél, mind a visszamenőleges hatály szövegénél „törvényről”

112 Veszprémi Törvényszék 2. Bf. 99/2016/13., Fővárosi Ítéletábla 5. Bhar. 274/2015/6., Budapesti XX., XXI. és XXIII. Kerületi Bíróság 8. B. XXI.530/2016/8.

113 Veszprémi Járásbíróság B. 401/2016/12., Szombathelyi Törvényszék 8. Bf. 111/2015/7.

114 SZOMORA Zsolt: *A való tényekkel elkövetett rágalmozás és a valóság bizonyítása mint a vélemény szabadság korlátja. Egy alapjog a dogmatikai modellek csapdájában.* In *Medias Res*, 2016/1. 524.

115 NAGY Ferenc: *A nullum crimen/nulla poena sine lege alapelvről.* Magyar Jog, 1995/5. 258.; Nagy Ferenc: *Gondolatok a büntetőjogi legalitással összefüggő alkotmányossági problémákról.* in Balogh Elemér (szerk.): *Számadás az Alaptörvényről,* Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2016. 453–454.

116 NAGY Ferenc: *Anyagi büntetőjog. Általános rész I.* Iurisperitus, Szeged, 2014. 72.

szól, vagyis a büntetendőség törvény általi büntetendőséget jelent.¹¹⁷ A judikatúra változása és a nullum crimen elv összefüggésével kapcsolatban Nagy Ferenc megjegyzi, hogy a gyakorlat változásait egy megengedhető értelmezési tartományban kell tartani, hiszen az elv alapgondolatával ellentétes lenne, ha egy egységesen követett gyakorlattól térne el a bíró az elkövető hátrányára, főleg akkor, ha korábban nem bűncselekménynek minősülő cselekményt büntetendőnek értelmez.¹¹⁸ Ezzel egybevágna a Czine Ágnes alkotmánybíró által a 3263/2018. (VII. 20.) AB határozathoz csatolt különvéleményben foglaltak.¹¹⁹

A következőkben elemzett, és alkotmánybíróági eljárás alapjául szolgáló ügyben az indítványozó cselekményeit 2011-2012. közötti időszakban követte el.¹²⁰ Az első- és másodfokú bíróság a vádlottat bűnösnek mondta ki becsületsértés és folytatólagosan elkövetett rágalmazás vétségében, amely határozatokat a Kúria hatályában fenntartotta.¹²¹

Az indítványozó az Alkotmánybírósághoz fordult és a testület arra hivatkozással, hogy támadott bírói döntés nem ad számot arról, hogy a közmeghallgatáson a helyi közhatalomgyakorlás szempontjából kiemelkedően fontos szereplőre, a jegyzőre vonatkozó tényállítás milyen szempontok mérlegelésével került ki a közügyek vitájának köréből, megsemmisítette a Kúria ítéletét.¹²²

Az ügy kétszer került az Alkotmánybíróság elé, mivel a Kúria a megismételt eljárásban szintén hatályában fenntartotta az ítéleteket, így az indítványozó újra alkotmányjogi panasszal élt. Az Alkotmánybíróság úgy ítélte meg, hogy ez az indokolás nem hivatkozik olyan új tényállási elemre, amely az emberi méltóság korlátozhatatlan aspektusa sérelmét alátámasztaná. Ennek következtében a Kúria végzése hatályában fenntartott olyan döntéseket, amelyek az indítványozó védett véleménynyilvánítását bűncselekménynek minősítették, ezáltal sérült az indítványozó Alaptörvényben deklarált véleménynyilvánításhoz való joga. Ennek következtében a testület immár mindhárom bírósági ítéletet megsemmi-

117 HOLLÁN Miklós [et. al]: 57. § [Bíróági eljárási garanciák]. in Jakab András (szerk.): Az Alkotmány kommentárja II., Századvég, Budapest, 2009. 2075.

118 NAGY F.: *Anyagi büntetőjog. Általános rész I.* i. m. 73.

119 3263/2018. (VII. 20.) AB határozat [46]-[63], ABH 2018. 1412, 1418-1420.

120 1. tényállási pont: „rasszizmus, diszkrimináció van, és nekünk lakosoknak ehhez még jó pofát is kell vágni. Kérem, hogy sújtsanak le már erre a rasszista képviselő testületre és jegyzőnőre” 2. tényállási pont: „ezeket én súlyos hibának tartom, számomra olyan mintha adócsalók lennének, és ennek részese a helyi jegyző is.” „a roma származású embereket megkülönböztetésben, hátrányos helyzetbe hozza.” Emiatt felszólította a jegyzőt, hogy „aki sorozatos jogtalanságok részese, az ne legyen a törvény betartója!”

121 Tiszaújvárosi Járásbíróság 8. B. 226/2012/22., Miskolci Törvényszék 2. Bf. 323/2014/7., Kúria Bfv. I. 704/2015/9.

122 3263/2018. (VII. 20.) AB határozat, ABH 2018. 1412.

sította.¹²³ Sajnálatos módon egyik alkotmánybíróági eljárásban sem vizsgálták – az indítványozó hivatkozása ellenére – a nullum crimen sine lege elvének sérelmét.

Szintén felmerült a nullum crimen sine lege praevia sérelme az alábbi ügyben.

A vádlott 2011-ben egy fakivágás területén – két tanú jelenlétében – a helyszínen tartózkodó polgármesterre a „maga meg egy fasiszta” kifejezést használta, majd mind a polgármesterre, mind a jegyzőre a „rohadt kommunisták” kifejezést tette. Az elsőfokú bíróság a vádlottat bűnösnek mondta ki becsületsértés vétségében.¹²⁴ A másodfokon eljáró Szombathelyi Törvényszék helybenhagyta az ítéletet. Indokolásában előadta, hogy zsinórmértéknek a 13/2014. (IV. 18.) AB határozatban lefektetett elveket tekintette. Majd kifejtette, hogy az Alaptörvény IX. cikk (4) bekezdése alapján az emberi méltóságból fakadó becsületvédelem, jóhírnév és az állami intézményekbe vetett közbizalom a véleménysszabadság és így a közügyeket érintő szólás alkotmányosan igazolható korlátját jelenti.¹²⁵ Az ítélet ellen a vádlott az Alkotmánybírósághoz fordult, azonban érdemben már nem foglalkozott vele a testület, ugyanis ezzel egyidejűleg felülvizsgálati eljárás is indult, amelyben a Kúria felmentette a terheltet,¹²⁶ így az Alkotmánybíróság az eljárást megszüntette.¹²⁷

Ezekben az ügyekben az állapítható meg, hogy az Alaptörvény IX. cikk (4) bekezdése 2013. április 1-jén lépett hatályba, míg a vádlottak a cselekményeiket 2011 és 2012 között követték el. Ennek alapján a magyar jog ezen rendelkezése ezekben az ügyekben csak akkor lehet – az elbíráláskor – alkalmazható, ha az az elkövetők számára kedvezőbb megítélést tesz lehetővé. Ehhez képest az Alaptörvény IX. cikk (4) bekezdésében foglalt rendelkezés éppen a véleményt nyilvánító személy hátrányára szól, az a szólásszabadság nevesített korlátjaként értendő, így az elkövetők cselekményeit érintően alkalmazása sérti a felelősséget alapító visszaható hatály tilalmának követelményét (nullum crimen sine lege praevia), vagyis az Alaptörvény XXVIII. cikk (4) bekezdését.

A két alaptörvényi rendelkezés kollíziójával összefüggésben Szomora Zsolt helytállóan fejti ki, hogy a IX. cikk (4) bekezdése nem tekinthető a XXVIII. cikk (4) bekezdés kivétel-szabályának, mivel a két norma között tárgyi összefüggés nem mutatható ki. Így a hatály-

123 29/2019. (XI. 4.) AB határozat, ABH 2019. 1955.

124 Szombathelyi Járásbíróság 1. B. 832/2012/50.

125 Szombathelyi Törvényszék 8. Bf. 111/2015/7.

126 A Kúria tényállásszerűség szintjén zárta ki a bűncselekmény megállapítását, ugyanis a fasisztának és kommunistának nevezni valakit nem éri el az objektíve becsület csorbítására alkalmasságot. Kúria Bfv. III. 1.125/2016/7. (EBH2017. B. 11.).

127 3065/2017. (III. 31.) AB végzés, ABH 2017. 394.

szabály szükségképpen elsőbbséget élvez az anyagi jogi rendelkezésként értékelendő alapjogi korláthoz képest.¹²⁸

Ennek értelmében az első esetben az Alkotmánybíróság végső soron helyes döntését a fentebb vázolt érvelés alapján lehet elfogadni, ugyanis a közügyek vitatását magában foglaló értékítéletek jogellenessége a 36/1994. (VI. 24.) AB határozatban lefektetett alkotmányos követelmény alapján – az alapjogok közötti minden további mérlegelés nélkül is – kizárt. A Szombathelyi Törvényszék ítélete pedig egyértelműen sértette a nullum crimen sine lege elvét, ugyanis ténylegesen az explicit korlátra hivatkozásra mondta ki bűnösnek a vádlottat, holott – szintén az első alaphatározat alapján – felmentő ítéletet kellett volna hozni. Sajnálatos módon egyik esetben sem foglalkozott az Alkotmánybíróság a nullum crimen sine lege elv és a tényleges korlátot kimondó alaptörvényi rendelkezés egymáshoz való viszonyával.

A joggyakorlatban található olyanra is példa, amikor a bíróság – helyesen – kizárólag az első alaphatározatban lefektetett értékelési követelmények alapján – bár hatályszabályt nem vizsgálva – bírálta el az esetet,¹²⁹ sőt olyanra is, amikor éppen a visszaható hatály tilalma miatt nem alkalmazta a vádlott számára kedvezőtlen explicit korlátot.¹³⁰

A valóság bizonyításánál felmerülő paradigmaváltás a tisztességes eljáráshoz való jog összefüggése alapján

Az előzőekben említett 29/2019. (XI. 4.) AB határozat további lényeges megállapítása az alapul fekvő ügy tényállításához¹³¹ kapcsolódott. Az Alkotmánybíróság által kidolgozott elvi tétel szerint a valóságbizonyítás során is szükséges biztosítani a tisztességes eljárás alkotmányos követelményeit, ezen garanciák csorbulása esetén ugyanis a szólásszabadsághoz való jog sérelme merül fel.¹³² Az alapjoggyakorlás hatókörének meghatározásához először a vizsgált jogintézmény szabályozási karakterének tisztázása szükséges.

A rágalmazás bűncselekményi tényállása szempontjából közömbös, hogy az állított vagy híresztelt tény valós vagy valótlan. A véleményszabadság – különösen az indokolt bírálat,

128 SZOMORA Zs: *A véleményszabadság büntetőjogi korlátai az Alaptörvény hatálybalépése után, különös tekintettel a becsületvédelemre.* i. m. 534.

129 Veszprémi Járásbíróság 15. B. 577/2013/23/I. Fővárosi Ítélet tábla 3. Bhar. 312/2015/4., Debreceni Ítélet tábla Bhar. I. 472/2016/2.

130 Fővárosi Ítélet tábla 4. Bhar. 117/2015/6.

131 3. tényállási pont: „a jegyző kétszer is feljelentette őt, és a rendőrségen hamis tanúvallomást tett.”

132 29/2019. (XI. 4.) AB határozat [44]-[45], ABH 2019. 1955, 1960.

kritika – iránti igényből fakad az a követelmény, hogy a valós és egyben becsület csorbítására alkalmas tények a társadalom számára megismerhetők legyenek. A valóság bizonyítása az ilyen esetekre szolgál intézményi garanciaként. A jogintézménynek három különböző modellje ismert a jogirodalomban, ezek közül a jogellenességi és az objektív modell¹³³ nyert tényleges alkalmazást a gyakorlatban. A jogellenességi modellben a rágalmazás való tényközléssel is megvalósul, azonban a valóságbizonyítás jogellenességet kizáró okként érvényesül, amelyben a bizonyítási teher a vádlottat terheli. Ezt a modellt követi a Gellér Balázs-Ambrus István szerzőpáros,¹³⁴ valamint a korábbi szegedi büntetőjogi álláspont is jogellenességet kizáró oknak tekintette a valóságbizonyítást.¹³⁵ A joggyakorlatból is található olyan ítélet, amely ezen a jogintézményt jogellenességet kizáró okként értelmezi: „a rágalmazásnál azonban a tényállítás valódiságát is vizsgálnia kell a bíróságoknak, mert ha a vádlott kijelentései valósnak bizonyulnak, az kizárja a jogellenességet.”¹³⁶

Véleményem szerint a szegedi büntetőjogi iskola által revideált álláspont követendő, miszerint a valóság bizonyítása objektív, a tettes tudattartalmától független büntethetőségi akadály, másodlagos büntethetőséget kizáró ok.¹³⁷ Ennek megfelelően, ha a valóságbizonyítás sikeres, az elkövető nem büntethető.¹³⁸

A bírói joggyakorlat szerint a valóságbizonyítás elrendeléséről alakszerű határozatot nem szükséges hozni.¹³⁹ Ennek megfelelően, ha a bíróság az inkriminált tényállítás valódiságát a bizonyítási eljárás keretében a szükséges körben megvizsgálta, a valóságbizonyítás

133 A harmadik modell a tényállási modell, amelynek lényege, hogy a jogalkotó a tényállítás valóságtartalmát objektív tényállási elemként szabályozza, így az elkövetőnek a szándékosságának az állítás valótlan volta is ki kell terjedni, amelyből következik, hogy ezt a vádlónak – nagy nehézségek árán – kell bizonyítania.

134 GELLÉR Balázs – AMBRUS István: *A magyar büntetőjog általános tanai I.*, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2019. 296.

135 KARSAI Krisztina – SZOMORA Zsolt – VIDA Mihály: *Anyagi büntetőjog. Különös rész I.* Iurisperitus, Szeged, 2013. 204.

136 Keszthelyi Járásbíróság 3. B. 244/2014/6. Lásd még ehhez: Debreceni Ítéltábla Bhar. I. 472/2016/6., EBH1999. 87., EBH2015. B. 29.

137 Ennek indoka, hogy e büntethetőségi akadály egyrészt nem érinti a bűncselekmény fogalmi elemeit, másrészt az elkövető tudattartalma az alkalmazás szempontjából közömbös. SZOMORA Zs: *A véleményszabadság büntetőjogi korlátai az Alaptörvény hatálybalépése után, különös tekintettel a becsületvédelemre.* i. m. 61–62.

138 A judikatúrában így Fővárosi Ítéltábla 3. Bhar. 312/2015/4., Fővárosi Törvényszék 20. Bf. 6858/2016/7., Kúria Bfv. III. 51/2019/5., BH2000. 285.

139 BH1992. 226.

kifejezett elrendelésének elmaradása nem sérlemezhető.¹⁴⁰ A jogintézmény elrendelésének feltételeként meghatározott közérdek a közügyek vitatásához kapcsolódó tényállítások tekintetében mindig fennáll, így ezekben az ügyekben a valóság vizsgálata kötelező.¹⁴¹ Mindezek a vizsgált határozatokról is elmondhatók, ugyanis számos esetben idézik az előbbi közzétett eseti döntésekben foglaltakat, így elmondható a joggyakorlatról, hogy ebben a kérdéskörben következetes.

Az AB közelmúltban meghozott határozatában ezzel szemben arra mutatott rá, hogy a tisztességes eljáráshoz való jogból fakadó követelmény, hogy a terhelt bizonyítási indítványt és a bizonyítási cselekményekre észrevételt tegyen.¹⁴²

Az említett ügyben a testület arra az álláspontra helyezkedett, hogy a terhelt eljárási joga, valamint ezen keresztül a véleménysszabadsághoz való joga is sérült, mivel a valóságbizonyításra formalizált eljárásban nem került sor, mert az eljáró bíróságok csak a tényállásban rögzítették: meggyőződtek arról, hogy a vádlott állításai nem valósak. Ennek következtében az Alkotmánybíróság kvázi egy újabb alkotmányos követelményt fogalmazott meg: a valóságbizonyítást célzó eljárásra formális eljárás keretében kell sort keríteni, mivel kizárólag ilyen eljárásban érvényesülhetnek a terhelt processzuális jogait védő garanciák.

Álláspontom szerint annak van jelentősége, hogy a tény valóságtartalmának bizonyítását érintően a terhelt eljárási jogosítványai biztosítottak legyenek. Ennek következtében, ha az eljáró bíróságok a tény valóságtartalmára vonatkozó iratokat a tárgyalás anyagává tették, tartalmát ismertették,¹⁴³ akkor a valóságbizonyítás formális elrendelésének elmaradása nem sérti a tisztességes eljárás garanciális követelményeit, mivel a tárgyaláson a terhelt észrevételeket, indítványokat ebben a körben is tehet.¹⁴⁴ A véleménynyilvánítási szabadságra is kiható alapjogsérelem abban az esetben adódhat, ha az eljáró bíróság a meglévő törvényi feltételek ellenére a tény valóságát egyáltalán nem vizsgálja, vagy vizsgálja ugyan, de az ehhez szükséges iratok nem képezik a bizonyítási eljárás részét.

140 BH2015. 323.

141 BH2000. 285. Ilyen esetben, ha a tényállítás valóságtartalmának vizsgálatára nem kerül sor, anyagi jogszabálysértés valósul meg, amely felülvizsgálati okot képez. [Be. 649. § (1) bek. a) pont aa) alpont.] Lásd: EBH2019. B. 2.

142 Vö. Be. 39. § (1) bekezdés g) pont.

143 Vö. Be. 531. § (1) bekezdés.

144 Vö. Be. 523. § (1) bekezdés.

Az alkotmánybírósági kontroll jellege

A tartózkodó gyakorlat

Az Alkotmánybíróság panaszeljárásokban hozott határozataiban alapvetésként szögezte le: a szakbíráskodás tevékenységét a rendes bíróságoktól nem vonhatja el, csak a büntetőjogi felelősség kérdéséhez kapcsolódó értelmezési tartomány alkotmányos kereteit jelölheti ki.¹⁴⁵ Így kizárólag azt vizsgálhatja, hogy az Alaptörvényben biztosított jogok alkotmányos tartalmát érvényre juttatták-e az eljáró bíróságok.

Ezért mondható, hogy a testület az alkotmányjogi panaszok elbírálása során tartózkodó magatartást tanúsít a legtöbb esetben.¹⁴⁶ Álláspontom szerint annak vizsgálata, hogy az inkriminált kijelentés átlépi-e a véleménysszabadságát határát, alapvető alkotmányjogi kérdés, amelynek vizsgálatára a testület jogosult.

Az Alkotmánybíróság tartózkodó magatartásának feloldása

Korábban, ha az eljáró bíróság a közügyekre tartozás vizsgálatát mellőzte a mérlegelésénél, így ennek következtében a releváns alkotmányos összefüggést nem vonta le, az Alkotmánybíróság a bírói döntést megsemmisítette. Ennek következménye, hogy a megismételt eljárásban a bíróságnak vizsgálnia kell, hogy a közlés a közügyek vitájához kapcsolódik-e, és ennek alapján állást kell foglalni a túrési kötelezettség mértékéről.¹⁴⁷

Olyan esetre is található példa, amikor az Alkotmánybíróság maga végezte el az általa lefektetett értékelési szempontokat, majd ennek alapján – mivel ugyanarra az álláspontra helyezkedett, mint az eljáró bíróság – utasította el az alkotmányjogi panaszt. A fentiekben már említett ügyben, mikor az indítványozó az ügyészt „társadalmi szubkultúrában szocializálódott bugrisnak”, „cionista”, illetve „kiemelten vezető beosztású törpének” nevezte, maga is elvégezte az alkotmányos teszteket. Ennek alapján helyesen jutottak az eljáró bíróságok a vádlott bűnösségének megállapítására. Stumpf István alkotmánybíró ugyanakkor különvéleményében kifogásolta, hogy a testület maga is elvégezte a tesztet, ugyanis álláspontja szerint az Alkotmánybíróságnak nem szabad negyedfokú bírósággá válnia.¹⁴⁸

145 Az alkotmánybírósági gyakorlatból erre lásd 3329/2017. (XII. 8.) AB határozat, ABH 2017. 1256, 1959., 3279/2017. (X. 19.) AB határozat, ABH 2017. 1556, 1560.

146 Lásd ehhez még: 3328/2017. (XII. 8.) AB határozat, ABH 2017. 1942.

147 3236/2018. (VII. 9.) AB határozat [37], ABH 2018. 1238, 1243.

148 3333/2018. (X. 26.) AB határozat, ABH 2018. 1881. 1887.

A tartózkodó magatartás feloldására az utóbbi időben két alkotmánybírósági határozat szolgál példaként. Az első a 29/2019. (XI. 4.) AB határozat. A fentiekben már említettem, hogy az ügy kétszer került az testület elé, ugyanis az első megsemmisítő döntés után, a Kúria szintén hatályában fenntartotta az ítéleteket. A korábbi ABH¹⁴⁹ az 1-2. tényállási pontok¹⁵⁰ esetében azt róta fel az első felülvizsgálati döntésnek, hogy a Kúria a helyes büntetőjogi minősítéshez fűződő „alkotmányos következményeket már nem vonta le teljes mértékben”.¹⁵¹ Ebből az következik, hogy a testület voltaképpen nem a cselekmény bűncselekménnyé nyilvánítását, hanem az új alkotmányos mérce vizsgálatának elmaradását kifogásolta, és e körülményre figyelemmel ítélte az első kúriai végzés ezen részét (is) alaptörvény-ellenesnek. Jóllehet a korábbi ABH-ban az Alkotmánybíróság az alkotmányos értékelést maga is megadhatta volna, követte a korábbi gyakorlatában kialakított tartózkodó megközelítést, amely szerint a szakbíráskodás tevékenységét a rendes bíróságoktól nem vonhatja el, csak a büntetőjogi felelősség kérdéséhez kapcsolódó értelmezési tartomány alkotmányos kereteit jelölheti ki.

A második felülvizsgálati döntés ezt az alkotmányos mérlegelést már elvégezte, és a Kúria arra a következtetésre jutott, hogy a vizsgált közlések nemcsak a szubjektív becsületérzést sértették, hanem objektív sérelmet is megvalósítottak azáltal, hogy az indítványozó a sértettet bűnt elkövető személynek nevezte. Erre figyelemmel pedig a Kúria azt állapította meg, hogy a vád tárgyát képező megnyilvánulások nem sorolhatók a szabad véleménynyilvánítás körébe, így azok alapot adnak a büntetőjogi felelősség megállapítására.

A második kúriai végzés tehát már tartalmazott alapjogi mérlegelést, amelynek felülvizsgálatát az Alkotmánybíróság – korábbi gyakorlatával szakítva – jelen határozatában érdemben elvégezte, és az alkotmányos értelmezést maga adta meg. A többségi határozat indokolása szerint: „az, hogy az Alkotmánybíróság nem folytat ténybíráskodást, nem jelenti azt, hogy a véleménynyilvánítás szabadsága határainak megállapítása során ne tulajdoníthatna jelentőséget annak, hogy egy kifejezést mikor, milyen körülmények között használtak és kire vonatkoztattak. Nincs akadálya annak sem, hogy a véleménynyilvánítás szabadsága és a jó hírnév védelme közti mérlegelés eredményeképp eltérő következtetésre jusson, mint a támadott döntés. Épp ellenkezőleg: ez a felülvizsgálat valódi tartalma.”¹⁵² Ilyen körülmények között az Alkotmánybíróság az Alaptörvény IX. cikk (4) bekezdéséhez kapcsolódó teszt alkalmazásával azt állapította meg, hogy az 1-2. tényállási pontokban fog-

149 3263/2018. (VII. 20.) AB határozat, ABH 2018. 1412.

150 (119. lj.)

151 3263/2018. (VII. 20.) AB határozat [39], ABH 2018. 1412, 1419.

152 29/2019. (XI. 4.) AB határozat [38], ABH 2019. 1955, 1959.

lalt cselekmények mint közügyeket vitató megnyilvánulások a szabad véleménynyilvánítás körébe tartoznak, azok ugyanis nem sértik a jegyző emberi méltóságának korlátozhatatlan aspektusát. Ennek alapján e magatartások bűncselekménnyé nyilvánítása az indítványozó véleménynyilvánítás szabadságához fűződő alapjogát sérti, ezért az alapügyben hozott határozatok, és az azokat hatályukban fenntartó felülvizsgálati végzés egyaránt alaptörvényellenes.

A másik példaként említhető ügyben az indítványozó, aki az elkövetés időpontjában a település polgármestere volt, a képviselő-testület egyik ülésén szólalt fel a ravatalozó tervezési folyamatával kapcsolatban. Felszólalásában a sértett közösségi oldalán terjesztett álláspontot „vírusnak” nevezte. Az elsőfokú bíróság megállapította, hogy mind a sértett, mind az indítványozó közszereplő volt, akik fokozottabban kötelesek tűrni a véleményeket. Ugyanakkor a vádlottnak a véleménye – az elsőfokú bíróság álláspontja szerint – öncélú volt, célja kizárólag az érintett személy megalázása, így erre tekintettel a vádlottat bűnösnek mondta ki becsületsértés vétségében, amelyet a másodfok – lényegét tekintve a járásbíróság érveit elfogadva – helybenhagyott.

Az indítványozó alkotmányjogi panasszal élt a bűnösséget kimondó bírói döntéssel szemben. Az Alkotmánybíróság – osztva az eljáró bíróságok álláspontját – elsőként abban foglalt állást, hogy az érintett személyek közszereplők, valamint a közlés a közügyek vitát érinti. Ezt követően pedig az inkriminált kijelentést értéktéletnek minősítette, majd megállapította, hogy a „teszt alapján végül az Alkotmánybíróságnak azt kellett vizsgálnia, hogy az indítványozó által használt kifejezés „öncélú gyalázkodás” volt-e vagy a közéleti vitát előremozdító megállapítás, azaz volt-e önálló információs tartalma annak, hogy a sértett tevékenységét a víruséhoz hasonlította.”¹⁵³ A testület megállapította, hogy a vádlott felszólalása nem pusztán személyt sértő gyalázkodás, hanem a sértett – szubjektív becsületérzését kétségtelenül sértő, de – magatartásának közösségi hatására vonatkozó utalás, amely nem volt öncélú, így az Alaptörvény IX. cikkében deklarált véleményszabadságához fűződő alkotmányos alapjoga aránytalanul lett korlátozva azáltal, hogy az eljáró bíróságok a büntetőjogi felelősségét megállapították.¹⁵⁴ Mindezeket figyelembe véve álláspontom szerint a két határozat a korábbi tartózkodó gyakorlat feladását jelenti. Hangsúlyozni kell, hogy ez az irányváltás egyébként nem eredményez az Alkotmánybíróság részéről hatáskörtúllépést, mivel az adott ügyben elhangzott kifejezések értelmezése és minősítése a véleménynyilvánítás szabadságához tartozó kérdés. Ezen gyakorlat a jövőben feltehetően azokban az ügyekben lesz megfigyelhető, amelyekben az alapügyben eljáró bíróságok a

153 3048/2020. (III. 2.) AB határozat [29], ABH 2020. 312, 315.

154 3048/2020. (III. 2.) AB határozat [30]-[32], ABH 2020. 312, 315-316.

testület által lefektetett alkotmányos tesztet ugyan alkalmazták, azonban vizsgálatuk végkövetkeztetése nem felelt meg annak a szempontrendszernek, amelyet az Alkotmánybíróság kialakított. Ennek következtében a tartózkodó megközelítés azokra az esetekre szűkül feltehetően, amelyekben a bíróságok az irányadó alkotmányos tesztet egyáltalán nem vették figyelembe.

Összegzés

Az Alkotmánybíróság az Alaptörvény negyedik módosításának köszönhetően továbbfejlesztette az alkotmányos értékelési követelményrendszert. Ennek legfontosabb vívmánya, hogy a véleménysszabadság már nem véd korlátlanul az értékítéletekkel szemben, ugyanis explicit korlátként került deklarálásra mások emberi méltósága. Továbbá a személyi fókuszról áttérte a hangsúly a közügyre. A gyakorlatban sok esetben azonban egyáltalán nem ismerik fel az ügy alapjogi relevanciáját, vagy pedig elsődleges mérlegelési szempontként tekintenek az érintett személy státuszára, holott a taláros testület következetes álláspontja alapján nem az érintett személy minősége a meghatározó, hanem az, hogy a szólas közéleti vitában kifejtett álláspontot tükröz-e. Olyan értelmezés, amely szerint a személyi státusz és a közügy konjunktív feltétel, nem fogadható el, mivel indokolatlanul szűkíti a szólásszabadság határát. Megállapítható, hogy a szólas közéleti vita jellegének van meghatározó szerepe, az érintett személy státusza pedig kizárólag ezen vizsgálati ponton belül lehet egy mérlegelési szempont.

Bár a tényállítás fogalmát a büntetőjog dogmatika közel egy évszázada kidolgozta és következetesen alkalmazza, a gyakorlatban mégis eltérően minősítik a bírói fórumok a vád tárgyává tett megnyilvánulásokat. A tényállítás-értékítélet elhatárolását a judikátúra ténylegesen a tényállásszerűség szintjén végzi el, amely követendő gyakorlat. A tényalapú értékítéletek kategóriáját azonban sok esetben nem ismerik fel, vagy ha felismerik, akkor pedig tévesen alkalmazzák. Sajnálatos módon az Alkotmánybíróság eddig nem foglalkozott érdemben ezzel a kategóriával, így érdemes lenne beemelnie a gyakorlatába.

Előfordul, hogy az eljáró bíróságok a becsület csorbítására való alkalmasságnál végzik el az alkotmányos tesztet. A becsület csorbításra való alkalmasság a rágalmozás és a becsületsértés tényállásainak objektív tényállási eleme, így a követelményeknek ezen a szinten való mérlegelése – a jogellenesség szintje helyet – álláspontom szerint nem egyeztethető össze a büntetőjog zárt dogmatikai rendszerével. Vannak olyan határozatok, amelyek az ultima ratio elvére hivatkozva mentik fel a vádlottakat, amely véleményem szerint téves hivatkozási alap, ugyanis ezen alapelv a jogalkotót köti. Az ultima ratio elvével összefüggés-

ben megállapítható, hogy a polgári jogi védelem szűkebb a való tényállítások tekintetében, tekintettel arra, hogy a rágalmazás törvényi tényállását való tényállításokkal is meg lehet valósítani (szemben a személyiségi jogsértést). Ebből következően kimutatható az ultima ratio elvének sérelme, így de lege ferenda konklúzióként állapítható meg, hogy a való tényállításokkal elkövetett rágalmazás dekriminalizálása indokolt.

A valóságbizonyítással összefüggésben megállapítható, hogy a korábbi gyakorlat, amely szerint a valóságbizonyítás elrendeléséhez nem szükséges alakszerű határozat, nem tartható fenn, mivel az állított tények valóságát formális eljárás keretében kell vizsgálni, amely a véleményszabadság garanciális biztosítója.

A nullum crimen sine lege praevia alapelv azon alaptörvényi rendelkezésekre is kihat, amelyek anyagi jogi természetűek, és így módon a büntetőjogi felelősség kérdésében való állásfoglalást befolyásolják.

Végezetül az Alkotmánybíróság a tartózkodó magatartását feloldani látszik az utóbbi időben, mivel hiába végezték el az eljáró bíróságok helyesen az első két mérlegelési lépésben rögzített követelményeket, a testület a mérlegelési eredményét is felülbírálja, és az absztrakt jogértelmező tevékenységét rávetíti a konkrét ügyre. A vizsgálati lépcsőkben elvégzendő mérlegelési követelmények nemcsak büntető szakjogi, hanem kiemelt alkotmányos kérdéskörök is, ezért nem jelent hatáskör túllépést a tartózkodó magatartás feloldása.

